حکومەتی هەرێمی کوردستان

ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان

ڕاپۆرتی هەڵسەنگاندنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانیی کوردستان - عێراق بۆ بڕیاری 1325 ی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان (2021-2024)

"هەڵسەنگاندنی پێشکەوتن و ئاستەنگەکانی بەردەم پێشخستنی مافەکانی ئافرەتان و بەشداریکردن لە کارنامەی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش لە هەرێمی کوردستان"

1. پوختەی جێبەجێکاری

دووەمین پلانی کاری نیشتمانی بۆ جێبەجێکردنی بڕیاری 1325ی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان لە هەرێمی کوردستان، لە سەرەتای دەستپێکردنیەوە لە ساڵی 2020، ڕۆڵی گرنگی هەبووە لە پێشخستنی بەشداری ئافرەتان و پاراستنیان و دانانی ڕێوشوێنی ڕێگریکردن لەوەی کە مافەکانی ئافرەتان چالاکانە لە بنیاتنانی ئاشتی و ئاسایشدا بەشدارییان پێ بکرێ.

دووەمین پلانی کاری نیشتمانی کە لە ترۆپکی پەتای کۆڤید-19 دەستپێکرد قۆناغێکی گرنگی لە چارەسەرکردنی پێداویستییەکانی پاراستن بڕی. سەرەڕای هەلومەرجە سەختەکە، پلانەکە بە شێوەیەکی کاریگەر وەڵامی بەرزبوونەوەی لاوازییەکان و پێداویستییەکانی پاراستنی ژنان و کچانی دایەوە. هەروەها پێشکەوتنی بەرچاوی بەدەستهێنا لە داکۆکیکردن و بنیاتنانی توانای لایەنە پەیوەندیدارە جیاوازەکان لەسەر ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش، کە پێشتر بە شێوەیەکی گونجاو نەخرابووە پێشینەی کارەکان. ئەمڕۆ هەردوو کارکەرە حکومی و ناحکومییەکان کە لە جێبەجێکردنی پلانەکە بەرپرسیارن، تێگەیشتنێکی ڕوونیان لە بایەخی پلانەکە و ڕۆڵی خۆیان هەیە.

لە ماوەی چوار ساڵی ڕابردوودا، لەگەڵ جێبەجێکردنی پلانەکە هەوڵێکی بەهێزی داکۆکیکردن و هۆشیارکردنەوە لەسەر کارنامەی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش بەڕێوەچوو. ئامانجی ئەم هەوڵانە ئەوە بوو بە ئامادەبووانێکی فراوانتر بگەن و جەختیان لەسەر بایەخی کارنامەکە دەکردەوە. کە هۆشیاری سەبارەت بە بایەخی پلانەکە گەشەی کرد، سەرنجی زیاتری بۆ ئامانجەکانی ڕاکێشا. بۆ هەنگاونان بەرەو پێشەوە، دەبێ سود لەم دانپێدانە بەرزە بە ئامانجی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی وەربگرین. بە پشتبەستن بەو وانانەی لە چوار ساڵی ڕابردوودا فێری بووین، ڕوونە کە پێویستە پێشینەیی بە پەرەپێدانی میکانیزمی جێبەجێکردنی کاریگەر بدەین. ئەمەش کۆمەڵێك بەرهەمی زیاتر جەختکەر و باشترکردنی هەماهەنگی، و چوارچێوەیەکی بەهێزتری چاودێری و هەڵسەنگاندن و تەرخانکردنی سەرچاوەی مرۆیی و دارایی لەخۆ دەگرێت. ئەو تەوژمەی کە لە تێگەیشتن لە کارنامەی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش بەدەست هاتووە دەبێت لەگەڵ کردەوەی پراکتیکی و بەردەوام هاوتا بکرێت بۆ دڵنیابوون لەوەی کە دەستکەوتەکانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی کاریگەرییەکی درێژخایەنیان بێ.

ئەم ڕاپۆرتی هەڵسەنگاندنەکە تێڕوانینێکی گشتی لەسەر دەستکەوتە گرنگەکان و ئاستەنگە بەردەوامەکان لە سێ کۆڵەگەی سەرەکیدا پێشکەش دەکات: بەشداریکردن، پاراستن و ڕێگریکردن. تیشك دەخاتە سەر ئەو پێشکەوتنانەی کە بەدەستهاتوون، بەتایبەتی لە بواری پاراستن و تواناسازیدا و ئەو پێویستییە دەستنیشان دەکات کە دەبێ ستراتیژی جێبەجێکردن بەهێزتر بکرێ بۆ پتەوکردنی ئەم دەستکەوتانە و چارەسەرکردنی ئەو کەلێنانەی کە ماونەتەوە. هەندێك لە دەستکەوتە سەرەکییەکان بریتین لە:

- ❖ **پێکهێنانی بۆردی 1325 ی هەرێمی کوردستان:** ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان لە هەرێمی کوردستان، بە هاوکاری UN Women، یەکەمین کۆبوونەوەی بۆردی 1325 ی هەرێمی کوردستانی لە هەولێر ڕێکخست.

لیژنەی کارگێڕیی بۆردەکە لەلایەن وەزارەتی ناوخۆوە سەرۆکایەتی دەکرێ، ئەندامەکانی بریتین لە ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان، کۆمەڵگەی مەدەنی کە نوێنەرایەتی ڕێکخراو و شوێنە جوگرافییە جیاوازەکان دەکەن، خێرخوازان و UN Women. لەناو بۆردەکەدا، سێ لیژنەی تەکنیکی دروستکران بۆ پشتگیریکردن لە پێکهاتە سەرەکییەکانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی، ئەوانیش بریتین لەمانە: (1) جێبەجێکردن، (2) چاودێریکردن و هەڵسەنگاندن، (3) پەیوەندیەکان. لە ئەنجامدا میکانیزمێکی هەماهەنگی فەرمی لەسەر ئاستی حکومەتی هەرێمی کوردستان دانرا بۆ چاودێریکردنی جێبەجێکردنی پلانی کاری نیشتمانی. ئەم بۆردە سەرپەرشتی جێبەجێکردنی پلانی کاری کۆڵەگەی پاراستنی 1325 ی هەرێمی کوردستانی عێراق دەکات، کە جەخت دەکاتە سەر دابینکردنی پاراستن و تواناداركردنی ئابووری ئافرەتان لە کەمپەکان و ڕزگاربووانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر. ئامانجی

دەستپێشخەرییەکە دەستەبەرکردنی جێبەجێکردنی یاسا و پشتیوانی یاساییە بۆ یەکسانی جێندەری و دادپەروەری بۆ ئافرەتان لە سەرانسەری عێراقدا.

❖ **پلانی کاری هەرێمی کوردستان (دووەمین پلانی کاری نیشتمانی هەرێمی کوردستانی عێراق):**
دووەمین پلانی کاری نیشتمانی هەرێمی کوردستانی عێراق جەخت لەسەر بەشداریی لایەنە پەیوەندیدارە جۆراوجۆرەکان دەکاتەوە - لەوانەش کۆمەڵگەی مەدەنی، وەزارەتەکان و دامەزراوە ناوەزارییەکان- کە ڕۆڵی گرنگ لە جێبەجێکردنی پێکهاتە تایبەتەکانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی دەگێڕن. ئەم پلانی کارە چوارچێوەی لێپرسینەوەکانی ئێستا لەسەر ئاستی هەرێم بەرز دەکاتەوە. بە سەرکردایەتی دکتۆر خانزاد ئەحمەد، ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان، بە هاوبەشی لەگەڵ UN Women، پشتگیری لە قەوارە هەرێمییەکان کرد لە دیاریکردنی ڕۆڵ و چالاکییەکانیان لە چوارچێوەی پلانەکەدا. زیاتر لە 30 ڕێکخراوی کۆمەڵگەی مەدەنی و 15 وەزارەت بەشداریان لەم گفتوگۆیانەدا کرد، هەوڵی خۆیان بۆ دەستنیشانکردن و گونجاندنی دەستێوەردانەکانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی و دەرەنجامە تایبەتەکان بە هەرێمی کوردستان هاوڕێز کرد. بە هاوبەشی لەگەڵ حکومەتی فیدراڵی عێراق و حکومەتی هەرێمی کوردستان و لایەنە پەیوەندیدارە جیاوازەکان پەرەیان دا بە وەڵامەکانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی هەرێمی کوردستانی عێراق-و کۆڵەگەکانی بەشداریکردن، پاراستن، و بەتواناکردنی ئابووری، ئاویتەکردنی دیدگای جێندەری لە ڕێگریکردن و چارەسەرکردنی ململانێکان. هەڵسەنگاندنێکی ناوەڕاستی ماوە، کاریگەرییەکانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی هەڵسەنگاند و تێڕوانینی بۆ پشتگیریکردن لە پەرەپێدانی سێیەمین پلانی کاری نیشتمانی و زیاتر پێشخستنی کارنامەی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش لە عێراقدا پێشکەش کرد.

❖ **پەرەپێدان و خودکارکردنی چوارچێوەی چاودێری و هەڵسەنگاندن:** چوارچێوەیەکی گشتگیری چاودێری و هەڵسەنگاندن، تەواو لەگەڵ داتا و پێوەرە بنەڕەتییەکانی کە هاوڕێزن لەگەڵ ئامانجە ستراتیژی و چالاکی و ئامانجەکانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی، بە هاوکاری لەگەڵ UN Women و ئەکتەرانی کۆمەڵگەی مەدەنی پەرەی پێدرا. ئەم چوارچێوەیە لە ڕێگەی دانیشتنی ڕاوێژکردن لەگەڵ لایەنە پەیوەندیدارەکانی حکومەت و کۆمەڵگەی مەدەنی بۆ بەهێزکردنی چاودێریکردنی کاریگەری جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی هێنرایە دی. ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی بە بەشداریکردنی چالاکانە و پێشکەشکردنی فیدباك ڕۆڵێکی گرنگیان لەم پرۆسەیەدا گێڕا، کە لە کۆتاییدا بووە هۆی خودکارکردنی چوارچێوەکە. دواتر چوارچێوەی چاودێری و هەڵسەنگاندن خودکار کرا و بۆ پلاتفۆرمی ئۆنلاین گوازرایەوە، کە هەموو لایەنە پەیوەندیدارەکانی توانادار دەکا - لەوانەش وەزارەتەکان، دامەزراوە ناوەزارییەکان و کۆمەڵگەی مەدەنی- بتوانن داتا سەبارەت بە پێشکەوتن و دەستکەوتەکانی جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لە یەك شوێنی دەستڕاگەیشتن داخڵ بکەن. ئەم پلاتفۆرمە جێگەی ئەوە دەگرێتەوە کە ئیتر پێویست بە سپرێدشیت و ڕاپۆرتی دەستی بکا، ڕێگە بە بەکارهێنەران دەدات زانیاری لە دەروازەیەکی ڕێکخراوی ئۆنلایندا هەڵبگرن. دەروازەکە وەك ئامرازێکی گشتگیر کاردەکات، ئاسانکاری بۆ دەرهێنانی پێشکەوتن و ڕاپۆرتی ساڵانەو پێداچوونەوە بە نیشاندەرەکان و پەسەندکردنی داخڵکردنی زانیاری و چاودێریکردنی چالاکییە جیاوازەکانی پلانی کاری نیشتمانی دەکات. لە کاتێکدا لە ئێستادا دەروازەکە کاردەکات (بە کێشەی بچووکی تەکنیکیەوە)، دەستپێکردنی لە کاتێکدایە کە سەرنجی حکومەت بەرەو پەرەپێدانی سێیەمین پلانی کاری نیشتمانی دەگۆڕێت. سەرباری ئەمە، دەروازەی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی توانایەکی بەرچاوی هەیە بۆ ئەوەی وەك ئامرازێکی بەنرخی چاودێریکردنی ئەدای کارکردن بۆ پێشکەوتنی سێیەمین پلانی کاری نیشتمانی خزمەت بکات.

❖ **پلانی کەرتی لەسەر ئاستی پارێزگای دهۆك:** پلانێکی کەرتی لەسەر ئاستی پارێزگای دهۆك دانراوە، کە کرداری ئامانجدار لەخۆدەگرێت بۆ برەودان بە بەشداریکردن و پاراستن و تواناداركردنی ئافرەتان. هەرچەندە بەپێی بڕیارێك کە لەسەر ئاستی فیدراڵی دراوە، بودجە تەنها بۆ پارێزگای دهۆك تەرخانکراوە. وەزارەتە سەرەکییەکان، لەوانەش وەزارەتەکانی پەروەردە و تەندروستی و ئاوارە و کۆچبەران، پێشکەوتنی بەرچاویان بەدەستهێناوە و لەڕێگەی ڕاهێنان و وۆرکشۆپی تواناسازییەوە گەیشتوونەتە سەدان ئافرەت. ئەم هەوڵە هاوبەشە تیشك دەخاتە سەر ڕۆڵی سەرەکی کۆمەڵگەی مەدەنی لە هاندانی گۆڕانکاری ئەرێنی و دەستەبەرکردنی دەرئەنجامی بەردەوام بۆ ئافرەتان لە سەرانسەری کەرتە جیاوازەکاندا. کۆمەڵگەی مەدەنی بەشێکی دانەبڕاو بووە لە جێبەجێکردنی سەرکەوتووانەی ئەم پلانە، کە بە

پشتیوانی تەکنیکی و پشتیوانی دارایی لەلایەن UN Women و ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدانەوە پاڵپشتی کراوە.

❖ **کۆڕبەندی گفتوگۆ و هەڵمەتەکانی هۆشیاری:** ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان بە هاوکاری لەگەڵ UN Women کۆڕ و وۆرکشۆپی جۆراوجۆری گفتوگۆی ڕێکخستووە بۆ پێشخستنی جێبەجێکردنی بڕیاری 1325 ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان. ئەم چالاکیانە تیشك دەخەنە سەر چارەسەرکردنی پێداویستییەکانی ئافرەتان لە ناوچە زیانلێکەوتووەکانی ململانێ و بەرزکردنەوەی بەشداریکردنیان لە پرۆسەی بڕیاردان. ئەم دەستپێشخەرییانە ڕێبازێکی هەمەلایەنەی هەرێمی کوردستان نیشان دەدەن بۆ تێکەڵکردنی ئافرەتان لە هەوڵەکانی ئاشتی و ئاسایش و دابینکردنی پاراستن و بەهێزکردنیان لە ڕووی ئابووری و کۆمەڵایەتیەوە.

❖ **میکانیزمەکانی هەماهەنگی:** میکانیزمێکی هەماهەنگی فەرمی لە نێوان بەڕێوەبەرایەتییە نیشتمانی و لاوەکیەکان (واتە فەرمانگەی تواناداركردنی ئافرەتان لەسەر ئاستی فیدراڵی و ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان لەسەر ئاستی حکومەتی هەرێم) لە ڕێگەی کۆبوونەوەی بەردەوامی وەرزی لەگەڵ بەرپرسانی باڵای حکومەت دامەزرا. دانیشتنەکان جەختیان لە تیشك خستنە سەر پێشکەوتنەکان کردەوە لە جێبەجێکردنی پلانی کاری نیشتمانی، پێداچوونەوەیان بە چوارچێوەی چاودێری و هەڵسەنگاندن و پلانی پەیوەندییەکان و بڕیاردان لەسەر میکانیزمەکانی ڕاپۆرتدانی گونجاو و دەرفەتەکانی پارەدان بۆ پلانی کاری نیشتمانی کردەوە. کۆبوونەوەکان توانای پەیوەندی گشتی و پەیوەندییەکانی ئێستایان بەهێز کرد، خاوەندارێتی پلانی کاری نیشتمانی و تێگەیشتن لە سیاسەتی هەستیاری جێندەر بەهێز کرد. لە ئەنجامدا، فەرمانگەی تواناداركردنی ئافرەتان و ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان توانیان بە شێوەیەکی کاریگەر چالاکییە هاوبەشەکان و بەرنامەکانی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش هەماهەنگ بکەن و پشتگیری لە جێبەجێکردنی پلانی کاری نیشتمانی بکەن. هەروەها لەلایەن بەرپرسە باڵاکانەوە ڕێککەوتن کرا کە کۆبوونەوەی نیو ساڵانە لە نێوان بەرپرسانی باڵای UN Women، ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان و فەرمانگەی تواناداركردنی ئافرەتان ئەنجام بدرێت و کۆبوونەوەی وەرزی ئاسایی بۆ تیمە تەکنیکییەکان ئەنجام بدرێت بۆ دڵنیابوون لە بەدواداچوون و هاوکاری بەردەوام.

❖ **ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان کۆمەڵگەی مەدەنی و حکومەت لەیەکتر نزیك دەکاتەوە:** ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان بە شێوەیەکی کاریگەر ئەو کەلێنەی نێوان ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و حکومەتی پڕ کردۆتەوە و ژینگەیەکی هاوکاریکردنی فەراهەم کردووە کە هەردوولا تێیدا باشتر لە ڕۆڵ و بەرپرسیارێتییەکانیان تێدەگەن. لە ڕێگەی ڕاوێژکاری و گفتوگۆی تۆکمەوە کراوە، ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنیی توانادار کردوە بە شێوەیەکی سودبەخشانەتر پەیوەندی لەگەڵ دامەزراوە حکومییەکان بکەن، هەوڵەکانیان لەسەر ئامانجە هاوبەشەکان هاوڕیز بکەن. ئەم ڕێبازی هەماهەنگییە لێکتێگەیشتنی هاوبەشی بەهێز کردووە، ڕێگەی بە ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی داوە کە بەشدارییەکی کاریگەرتر بکەن لە جێبەجێکردنی سیاسەتدا لە کاتێکدا حکومەت تێڕوانین و پشتیوانی بەنرخ لە کۆمەڵگەی مەدەنیەوە بەدەستدەهێنێت. ئەم هاوبەشییە نەك هەر کاریگەری دەستپێشخەرییەکانی پتەو کردووە بەڵکو لێپرسینەوە و شەفافیەتی لە گەیشتن بە ئامانجە ستراتیژییەکانی هەرێمدا بەهێزتر کردووە.

2. پێشەکی

هەرێمی کوردستان هەنگاوی گەورەی لە چوارچێوەی کارنامەی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش لە بڕیاری 1325 ی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان ناوە، جەختێکی گەورەشی کردۆتە سەر ئەو سیاسەتانەی کە سەلامەتی و تواناسازی و ڕۆڵی ئافرەتان لە حوکمڕانیدا بەهێز دەکا. لە ڕێگەی پلانی کاری نیشتمانییە و، نوێنەرایەتی ئافرەتان زیادیکردووە و ئێستا گەیشتۆتە 30%ی کورسییەکانی پەرلەمانی کوردستان و ئەمەش دڵنیایی دەدات کە دەنگیان لە کاروباری یاسادانان‌دا باشتر دەبیسترێت. ئەم سیستەمی کۆتایە ڕێگای بۆ ئافرەتان خۆش کردووە بۆ ئەوەی ڕۆڵی گرنگی

وەزارەت وەربگرن، وەك لە بوارەکانی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی و کشتوکاڵدا، کە پابەندبوونی هەرێم بە ئاوێتەکردنی جێندەر لە حوکمڕانیدا دەردەخات ("ژمارەی زیاتری ئافرەتان لە دامەزراوەکانی حکومەتی کوردستاندا").

لە وەڵامی پرسە بەردەوامەکانی توندوتیژی دژی ئافرەتاندا، حکومەتی هەرێم سیاسەتی بەهێزی جێبەجێ کردووە کە هەردوو توندوتیژی خێزانی و هەراسانکردنی ئەلیکترۆنی چارەسەر دەکات. چوار پەناگە بە تایبەتی پشتگیری لە ئافرەتان لە تەنگانە دەکەن و خزمەتگوزاری هێڵی گەرم کە زیاتر لە 11 هەزار پەیوەندی وەرگرتووە، سەرچاوەی گرنگ پێشکەش بەوکەسانە دەکات کە تووشی توندوتیژی دەبن. ئەم ئیمکاناتانە بەشێکی دانەبڕاون لە هەڵمەتەکانی هۆشیاری گشتی کە یارمەتی ئافرەتان دەدەن لە تێگەیشتن لە مافەکانیان و ڕێکارە بەردەستەکانی پاراستن ("کوردستان لە پاراستنی ئافرەتاندا پێش دەکەوێ").

یەکەکانی جێندەری کە لەناو وەزارەتە جیاوازەکاندا جێگیرکراون زیاتر دڵنیایی ئەوە دەدەن کە دیدگا جێندەرییەکان ئاوێتەی سەرانسەری ئاستەکانی حوکمڕانی بکرێن هاوڕێز بن لەگەڵ ئامانجە نیشتمانی و ئامانجەکانی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش ("ئەنجوومەنی باڵای کاروباری ئافرەتان"). سەرەڕای ئەم دەستکەوتانە، ئاستەنگەکان هەر ماون. توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەری هێشتا بەربڵاوە، بەهۆی نەریتە کولتووری و دەستراگەیشتنی سنوورداری ئافرەتان بە ڕۆڵی بڕیاردانی باڵا خراپتر بووە. لە وەڵامدا، حکومەتی هەرێمی کوردستان ئامادەکاری دەکات بۆ دەستپێکردنی سێیەمین پلانی کاری نیشتمانی کە تیشك دەخاتە سەر کۆکردنەوەی داتا و چاودێریکردنی سیاسەتەکان، کە پاڵپشتی بڕیاردانی هۆشیارانە و پێشکەوتنی درێژخایەن دەکات ("سەرۆکی یونامی ستایشی ڕۆڵی پێشەنگی ئافرەتانی سیاسەتمەدار لە کوردستان دەکات"؛ "کابینەی وەزاری").

بە گواستنەوە لە داکۆکیکردنەوە بۆ داڕشتنی سیاسەت لەسەر بنەمای داتا، حکومەتی هەرێمی کوردستان ئامانجی ئەوەیە کاریگەری دەستپێشخەرییەکانی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش بەرز بکاتەوە و ژینگەیەك برەخسێنێت کە ئافرەتان تێیدا سەلامەتتر بن و توانایان هەبێت بۆ بەشداریکردن لە ئاشتی، سەقامگیری و گەشەی ئابووریدا. پێشبینی دەکرێت ئەم گۆڕانکارییە پابەندبوونی هەرێم بە یەکسانی جێندەر و خۆڕاگریی بەردەوام بەهێز بکات ("حکومەتی هەرێمی کوردستان").

دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لەگەڵ چوارچێوە سەرەکییە نێودەوڵەتییەکاندا هاوڕێزە، دیارترینیان ئەمانەن: بڕیاری 1325ی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان کە جەخت لەسەر ڕۆڵی گرنگی ئافرەتان دەکاتەوە لە ئاشتی و ئاسایشدا، داوای زیادکردنی بەشداریکردنیان لە پرۆسەکانی بڕیاردان، پاراستن لە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر، و یەکخستنی دیدگا جێندەرییەکان لە هەموو هەوڵەکانی ئاشتی و ئاسایشدا. دووەمین پلانی کاری نیشتمانی ئەم بنەمایانە لە چوارچێوەی هەرێمی کوردستاندا بەکاردەهێنێت.

ڕێککەوتننامەی نەهێشتنی هەموو شێوەکانی جیاکاری دژی ئافرەتان (CEDAW): دووەمین پلانی کاری نیشتمانی پشتگیری لە جێبەجێکردنی ڕێککەوتننامەی نەهێشتنی هەموو جۆرە جیاکارییەك دژی ئافرەتان دەکات لەڕێگەی پێشخستنی یەکسانی جێندەری و کارکردن بۆ نەهێشتنی هەموو شێوەکانی جیاکاری دژی ئافرەتان لە هەرێمی کوردستان.

2.1. ئامانجی هەڵسەنگاندنەکە

ئامانجی سەرەکی ئەم هەڵسەنگاندنە ئەوەیە کە کاریگەریی (دووەمین پلانی کاری نیشتمانی) لە پێشخستنی مافەکانی ئافرەتان و بەشداریکردن لە ئاشتی و ئاسایش لە ناو هەرێمی کوردستانی عێراق هەڵبسەنگێنێ. ئەمەش هەڵسەنگاندنی کاریگەرییەکانی پلانەکە دەگرێتە خۆی لەسەر زیادکردنی بەشداریکردنی ئافرەتان لە ڕۆڵی بڕیارداندا، هەروەها پشکنینی میکانیزمەکانی پاراستن و ڕێگریکردن کە بۆ بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ژنان و کچان دانراون. هەروەها ئامانجی هەڵسەنگاندنەکە ئەوەیە کە تێگەیشتنێکی گشتگیر لە سەرکەوتنەکان و ئاڵنگارییەکان و بوارەکانی باشترکردن دابین بکات بۆ دڵنیابوونەوە لە پێشکەوتنی بەردەوامی بەهێزکردنی ئافرەتان لە هەرێمدا.

ئەم هەڵسەنگاندنە وەك هەنگاوێکی گرنگ دەبینرێت بۆ پشتیوانیکردن لە ئامانجی حکومەتی هەرێمی کوردستان کە ببێتە دەزگایەکی حوکمڕانی کارکەر بە داتا. بە کۆکردنەوە و شیکردنەوەی داتا بنەڕەتییەکان، ڕاپۆرتەکە ئامانجیەتی دەرفەت و

ئاڵنگارییەکان دەستنیشان بکات کە لە کاتی جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانیدا ڕووبەڕوویان دەبێتەوە. ئەم ڕێبازە داتا-سەنتەرییە، حکومەتی هەرێم بەهێز دەکات بۆ دەستنیشانکردنی ئەو بوارانەی کە دەتوانرێت پێشکەوتن لەسەری بنیات بنرێت، هەڵسەنگاندنی ئەوە بکات کە کام ستراتیژی پێویستی بە دەستکاریکردن هەیە، و ئەو ئامراز و میکانیزمانە دەستنیشان بکا کە بۆ بەدەستهێنانی دەرئەنجامە بەردەوام و کاریگەرترەکان پێویستن.

لە کاتێکدا حکومەتی هەرێمی کوردستان و هاوبەشەکانی بەرەو مۆدێلێکی حوکمڕانی بەرچاوڕوونتر بە داتا هەنگاو دەنێن، ئەو تێڕوانینانەی لەم هەڵسەنگاندنەدا کۆکراونەتەوە ڕۆڵێکی سەرەکی دەگێڕن لە داڕشتنی پەرەپێدانی سێیەمین پلانی کاری نیشتمانی (2024-2028). بەسودوەرگرتن لە داتاکان بۆ دروستکردنی چوارچێوەی بەهێزتر، پلانی داهاتوو پێشینە دەدات بە پوختکردنی ستراتیژییەکانی جێبەجێکردن، پتەوکردنی هەماهەنگی، و دڵنیابوون لەوەی کە ئەو پێشکەوتنانەی لە سایەی دووەمین پلانی کاری نیشتمانیدا ئەنجامدراون نەك تەنها پارێزراون بەڵکو فراوانتر دەکرێن. بە تێگەیشتنێکی ڕوون لە بڕیاری ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش و ڕۆڵی لایەنە پەیوەندیدارە جیاوازەکان، ئێستا بایەخدان دەچێتەسەر بەهێزکردنی میکانیزمەکانی جێبەجێکردن بۆ دەستەبەرکردنی کاریگەریی درێژخایەن و پێشخستنی کارنامەی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش لە هەرێمی کوردستاندا.

لە بنەڕەتدا، ئەم ڕاپۆرتی هەڵسەنگاندنە نەك هەر هەڵسەنگاندن بۆ دۆخی ئێستای کارنامەی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش لە هەرێمی کوردستان دەکات بەڵکو ڕێگە بۆ داهاتوویەکی ڕێکخراوتر و کاریگەرتر خۆش دەکات لە سایەی سێیەمین پلانی کاری نیشتمانی دا کە پشت بە سەرکەوتنەکانی پێشوو دەبەستێت و ئەو کەلێنانە چارەسەر دەکات کە لە کاتی جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانیدا دەستنیشان کراون

2.2. ڕێبازی هەڵسەنگاندن

هەڵسەنگاندنەکە بە بەکارهێنانی ڕێبازێکی وردی شێوازە تێکەڵەکان ئەنجامدرا، کە بۆ دڵنیابوون لە هەڵسەنگاندنێکی گشتگیر پێداچوونەوەی سەرمێز شانبەشانی هەردوو تەکنیکەکانی کۆکردنەوەی داتا چەندایەتی و چۆنایەتی ئاوێتە کرد. ڕاوێژکاری بەرفراوان و هەوڵی بەرفراوانی کۆکردنەوەی داتا بە شێوەیەکی سیستماتیك لە سەرانسەری چەندین کەرتدا جێبەجێکرا، کە دامەزراوە حکومییەکان، کارکەرەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی، و لایەنە پەیوەندیدارە نێودەوڵەتییەکان تێیدا بەشداربوون، لەوانەش ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان و نوێنەرایەتییە دیپلۆماسییەکانی وەك UN Women، نیردەی یەکێتی ئەوروپا لە عێراق، کونسوڵخانەی گشتی هۆڵەندا، گەڕان بەدوای زەمینەی هاوبەش (Search for Common Ground)، ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ، دامەزراوەی ئازادی ئێزدی و هتد....

بۆ بەدەستهێنانی دیدێکی گشتگیر لە جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی، هەموو ئەو لایەنانەی پەیوەستن بە پلانی کارەوە- دەزگا حکومییەکان، ڕێکخراوە ناحکومییە نێودەوڵەتییەکان و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی - بە شێوەیەکی سیستماتیك بەشداری پرۆسەی ڕاوێژکاری بوون. ئەمەش چاوپێکەوتنی زانیاریدەرانی سەرەکی و ڕاپرسی کۆکردنەوەی داتا لەخۆگرتبوو، کە بۆ بەدەستهێنانی زانیاری ورد لەسەر پێشکەوتن، ئاڵنگاری و کاریگەریی گشتی پلانی کار داڕێژرابوو.

سەرباری چالاکییە سەرەتاییەکانی کۆکردنەوەی داتا، کۆبوونەوەکانی بەدواداچوونی تەواوکەر لەگەڵ لایەنە پەیوەندیدارە سەرەکییەکان و نوێنەرانی ئەم لایەنانە ئەنجامدرا. ئامانج لەم کۆبونەوانە بەدەستهێنانی تێگەیشتنە لە ئەزموونەکانیان و لەو بەربەستانەی کە لە کاتی جێبەجێکردنی پلانی کاردا ڕووبەڕوویان بۆتەوە و پەسندکردنی دەرەنجامە سەرەتاییەکانی قۆناغی کۆکردنەوەی داتای سەرەتایی.[1]

[1] بۆ وردەکاری زیاتر لەسەر ڕێبازەکانی هەڵسەنگاندن، چوارچێوەی نمونە و ئامرازەکانی کۆکردنەوەی داتا و تەکنیکەکانی شیکاری کە لەم هەڵسەنگاندنەدا بەکارهێنراون، تکایە سەیری پاشکۆکان بکەن.

2.3 بەشداریکردنی لایەنە پەیوەندیدارەکان لە پلانی کاری نیشتمانی

هەڵسەنگاندنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی هاوکاریەکی بەرفراوانی لەگەڵ لایەنە پەیوەندیدارە جۆراوجۆرەکان لەخۆگرت، لەوانە:

وەزارەتەکانی حکومەت: چەندین دامەزراوەی حکومەت بەشدارییان لە قۆناغەکانی کۆکردنەوە و جێبەجێکردنی داتا کرد و تێڕوانین و سەرچاوەی گرنگیان پێشکەش کرد.

ڕێکخراوە ناحکومییە نێودەوڵەتییەکان: ڕێکخراوە ناحکومییە نێودەوڵەتییەکان پشتگیری تەکنیکییان پێشکەش کردوە و یارمەتیدەر بوون لەوەی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لەگەڵ ستاندارە نێودەوڵەتییەکان هاوڕێز بێ.

نێردە دیپلۆماسییەکان: هەوڵە نێودەوڵەتییەکانی نوێنەرانی حکوومەتە بیانییەکان لە هەرێمی کوردستان ڕۆڵی سەرەکی هەبووە لە دابینکردنی هاوکاری دارایی و تەکنیکی.

ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی: ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی: ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی ناوخۆیی بەشداریان پێکرا بۆ دڵنیابوون لەوەی کە تێڕوانینی ئافرەتان لەسەر ئاستی جەماوەری لە هەڵسەنگاندنەکەدا بخرێنەڕوو.

ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان: ئەم دەزگایە ڕۆڵێکی سەرەکی گێڕاوە لە هەماهەنگی هەوڵەکان لە نێوان لایەنە پەیوەندیدارە جیاوازەکان و دڵنیابوون لەوەی کە هەڵسەنگاندنەکە پابەند دەبێت بەو ئامانجانەی کە لە دووەمین پلانی کاری نیشتمانیدا دیاری کراوە.

2.4. سنووردارییەکان

لە کاتێکدا هەڵسەنگاندنەکە تێڕوانینێکی بەنرخ سەبارەت بە جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی پێشکەش دەکات، چەندین ئاڵنگاری لە خوارەوەدا دەستنیشانکراون:

1. **نەبوونی میکانیزمی جێبەجێکردن و لێپرسینەوە:** دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لە ڕێگەی ڕێسا یان سیاسەتی پابەندکەرەوە جێبەجێ نەکراوە، و هیچ سیستەمێکی بەڵێندان دانەمەزرا بۆ دڵنیابوون لە پابەندبوونی لایەنە پەیوەندیدارەکان. لە ئەنجامدا، ئەو لایەنانەی کە بەشداربوون پلانەکەیان لەسەر بنەمای هەستی تاکەکەسی خاوەندارێتی خۆیان جێبەجێ کرد، ئەمەش بووە هۆی جێبەجێکردنێکی ناتەبا.

2. **بۆشایی داتا بەهۆی کەموکوڕی ژێرخان:** هیچ داتابەیسێکی ناوەندی نەبوو بۆ کۆکردنەوە، هەڵگرتن و شیکردنەوەی داتای بنەڕەتی لەبارەی دەستکەوتەکانی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش لە هەرێمی کوردستانی عێراق. لایەنە جێبەجێکارەکان نە ئەرکی پاراستنی تۆماری چالاکییەکانیان هەبووە و نە لێپرسینەوەیان لەگەڵدا کراوە لە ڕاپۆرتکردنی پێشکەوتنەکانیان، تەنها کاتێك نەبێت کە بە تایبەتی لێیان داواکرا بێ. کەمی سەرچاوەی مرۆیی و ژینگەی فشاری بەرزی ئەنجوومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان ڕێگرە لە بەدواداچوونی کاریگەر بۆ بەرەوپێشچوونی چالاکیەکان، بە لەبەرچاوگرتنی ژمارەیەکی زۆر لە کارکەرە بەشداربووەکان.

3. **نەبوونی گروپی کاری ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش:** هیچ گروپێکی کاری دامەزراوی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش نەبوو بۆ ئەوەی ئاسانکاری هەماهەنگی نێوان دامەزراوەکان بکا و زانیاری لە هاوبەشە جێبەجێکارەکان کۆبکاتەوە و ئەزموون و دەرفەتەکانی پەیوەست بە جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی هاوبەش بکا.
3. نەبوونی گروپی کاری ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش: هیچ گروپێکی کاری ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش نەبوو بۆ ئاسانکردنی هەماهەنگی نێوان قەوارەکان و کۆکردنەوەی داتا لە هاوبەشە جێبەجێکارەکان و ئاڵوگۆڕکردنی ئەزموون و دەرفەتەکانی پەیوەست بە جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی.

4. دوودڵی لە هاوبەشکردنی زانیاری: هاوبەشە جێبەجێکارەکان زۆرجار لە هاوکاریکردن دوودڵ بوون بەهۆی ترسێکەوە کە ڕەنگە چاکەی هەوڵەکانیان بۆ کەسانی دیکە بگەڕێنرێتەوە. ئەم بیرکردنەوەی تاکگەراییە لە نێوان هەندێك لە یەکەکاندا هەوڵە بەکۆمەڵەکانی بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی پلانەکە لاواز کرد.

5. شیکاری بەراوردکاری سنووردار لە نێوان هەرێمی کوردستان و عێراقی فیدراڵ: هەرچەندە کۆبوونەوەی هەماهەنگی ئەنجام دراوە بەڵام نەبوونی ئاڵوگۆڕی زانیاری لە نێوان هەرێمی کوردستان و باقی عێراق ڕێگری کردوە لەوەی شیکاری بەراوردکاری بۆ ئەو پێشکەوتنانە بکرێ لە جێبەجێکردنی پلان و داتا و ڕاپۆرتەکان بەدەست هاتوون. هاوبەشکردنی ئەزموونەکان لە جێبەجێکردنی فراوانتری دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لە عێراقدا دەیتوانی ڕێبازە ناوچەییەکان بەرچاو ڕوون بکا، لەکاتێکدا پلانە خۆجێییەکان لە هەرێمی کوردستانەوە دەیتوانی تێڕوانینێکی بەنرخ بۆ پارێزگاکانی دیکە لە سەرانسەری وڵاتدا دابین بکات.

3. بوارەکانی هەڵسەنگاندن و پێوەرەکانی نرخاندن

3.1 بوارە سەرەکییەکانی هەڵسەنگاندن

3.1.1 چاکسازی یاسا و سیاسەت

گۆڕانکاری یاسایی

پەرەپێدان و کاریگەریی چوارچێوەی سیاسەت

3.1.2 دەستڕاگەیشتن بە دادپەروەری و پاراستن

بەردەست بوون و کوالیتی خزمەتگوزاری پشتگیری یاسایی بۆ ئافرەتان

پیادەکارییەکانی جێبەجێکردنی یاسای هەستیار لەڕووی جێندەرەوە

3.1.3 توانادارکردنی ئابووری

هەلی کار و بەشداری ئابورییانەی ئافرەتان

سیستەمی پشتگیری بۆ ئافرەتانی پێشەنگکار

3.1.4 خوێندن و هۆشیاری

دەستڕاگەیشتنی کچان و ئافرەتان بە خوێندن و کوالیتییەکەی

هەڵمەتی هۆشیاری گشتی بۆ بەرەوپێشبردنی مافەکانی ئافرەتان

3.1.5 تەندروستی و خۆشگوزەرانی

دەستڕاگەیشتن بە خزمەتگوزارییەکانی تەندروستی زاوزێ

پشتگیری تەندروستی دەرونی بەردەست بۆ ئافرەتان

3.1.6 توندوتیژی دژی ئافرەتان (VAW)

ستراتیژییەکانی ڕێگریکردن و وەڵامدانەوەی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەری

خزمەتگوزارییەکانی پشتیوانی کە بۆ ڕزگاربووانی توندوتیژی بەردەستە

3.1.7 بەشداریکردن لە بڕیاردان

نوێنەرایەتی ئافرەتان لە سیاسەت و حوکمڕانیدا

دەستپێشخەرییەکانی تواناسازی ئافرەتان لە ڕۆڵی سەرکردایەتیدا

3.1.8 میکانیزمەکانی چاودێری و هەڵسەنگاندن

چوارچێوەی چاودێری و هەڵسەنگاندن لە سیستەمی کۆکردنەوەی داتا و ڕاپۆرتکردنی پلانی کاری نیشتمانی

3.2 پەیوەندیداربوونی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی:
ئامانج: هەڵسەنگاندنی ئەوەی کە دووەمین پلانی کاری نیشتمانی تا چەند بە باشی هاوڕیزە لەگەڵ کەشوهەوای کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئەمنی لە هەرێمی کوردستانی عێراق و یەکگرتوویی لەگەڵ ستاندارد و چوارچێوە نێودەوڵەتییەکان.
پرسیارە سەرەکییەکان:

- چۆن دووەمین پلانی کاری نیشتمانی مامەڵەی لەگەڵ پێداویستییە زۆرەکانی ئافرەتان لە هەرێمی کوردستانی عێراق دەکا؟
- دووەمین پلانی کاری نیشتمانی تا چەند بە باشی لەگەڵ دەستپێشخەرییە نێودەوڵەتییەکانی وەك بڕیاری 1325 ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان هاوڕیزە؟
- ئایا دووەمین پلانی کاری نیشتمانی توانای وەڵامدانەوەی چوارچێوەی پەرەسەندووی کۆمەڵایەتی و سیاسی هەیە لە هەرێمی کوردستانی عێراق؟

3.3 جێبەجێکردن و دەستکەوتەکان
ئامانج: جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لە بەدیهێنانی ئامانجە دیاریکراوەکانی ئامانجە لە سەرانسەری سێ کۆڵەگەکە هەڵبسەنگێنە: بەشداریکردن، پاراستن و ڕێگریکردن.
پرسیارە سەرەکییەکان:

- گرنگترین دەستکەوتەکان لە سایەی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی چین؟
- ئەو ئاڵنگاری یان ئاستەنگانەی چین کە لە کاتی جێبەجێکردندا ڕووبەڕوویان بوونەتەوە؟

4. چوارچێوە و پاشخان

4.1. چوارچێوەی یاسایی نیشتمانی و نێودەوڵەتی

بڕیاری 1325ی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان چوارچێوەیەکی گرنگە کە تیشك دەخاتە سەر ڕۆڵی سەرەکی ئافرەتان لە هەوڵی ئاشتی و ئاسایشدا. داوای بەشداریکردنی زیاتری ئافرەتان لە هەموو ئاستەکانی بڕیاردان و پاراستنی ژنان و کچان لە توندوتیژی سێکسی و جێندەری و گرتنەخۆی تێڕوانینی جێندەر لە هەموو ئاشتی و ئاسایشێکدا دەکات. پلانی کاری نیشتمانی لەسەر بنەماکانی بڕیاری 1325ی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان بنیات نراوە بە دابینکردنی ڕێبازێکی ڕێکخراوە بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی. لەگەڵ حکومەتەکان و ڕێکخراوە فرەلایەنەکان و گروپەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی هاوکاری دەکات بۆ زیادکردنی بەشداریکردنی ئافرەتان لە سیاسەت و بنیاتنانی ئاشتی و پاراستنی ژنان و کچان لە کاتی ململانێدا. ئەم پلانە بەگژ ئەو نەریتە کۆمەڵایەتییانەدا دێتەوە کە ڕێگری لە ئافرەتان دەکەن دەستیان بگا بە پێگە گرنگەکان و، وەك ئامرازێکی گرنگ بۆ جێبەجێکردنی بڕیاری ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش کاردەکات.

لەساڵی 2014 عێراق یەکەم وڵات بوو لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە پلانی کاری نیشتیمانی دەستپێکرد، لەگەڵ حکومەتی هەرێمی کوردستان کە بووە یەکەم قەوارەی خوار دەوڵەت کە پلانی تایبەتی خۆی دارشت. لەو کاتەوە لایەنە پەیوەندیدارەکان، چالاکوانان، کارکەرانی کۆمەڵگەی مەدەنی و هەوڵە نێودەوڵەتییەکان بڕیاری 1325 یان پەسندکردوە و ڕۆڵی ئاشتیپارێز و چالاکوان و سەرکردەیان وەرگرتووە، بەگژ بەربەستەکاندا دێنەوە و داکۆکی لە شوێنی شایستەی خۆیان لەسەر مێزی بڕیاردان دەکەن.

4.2. چوارچێوەی سیاسی و کۆمەڵایەتی

چوارچێوەی کۆمەڵایەتی-سیاسی لە هەرێمی کوردستاندا ڕەنگدانەوەی کارلێکێکی ئاڵۆزی پێشکەوتن و ئاڵنگارییەکانی تایبەت بە ماف و پاراستنی ئافرەتانە. ئافرەتانی کوردستان لە مێژوودا لە پێشەوەی پێشکەوتنەکانی ناوچەکە بوون، لەگەڵ ئەوەشدا بێ گومان ڕووبەڕووی چەندین بەربەست بوونەتەوە، لەوانە نەریتە کولتووری و بەربەستە یاساییەکان کە

بەشداریکردنی ئافرەتان لە ژیانی گشتی و بڕیاردانیدا سنووردار دەکەن. بەڵام لەم ساڵانەی دواییە پێشکەوتنی بەرچاوی بەخۆیەوە بینیوە بەهۆی پابەندبوونی هەرێم بە جێبەجێکردنی چوارچێوە نێودەوڵەتییەکانی وەك بڕیاری 1325 ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان، حکومەتی هەرێمی کوردستان هەنگاوی چالاکانەی ناوە بۆ بەرەوپێشبردنی یەکسانی جێندەری و پاراستنی ئافرەتان لە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر لەڕێگەی چاکسازیی یاسایی و دامەزراندنی ئەو دامەزراوانەی کە جەخت لەسەر پرسەکانی ئافرەتان دەکەنەوە.

سەرەڕای ئەم هەوڵانە، ئاڵنگاری کۆمەڵایەتی-سیاسی بەردەوامن، لەوانە پێویستی بە بەهێزترکردنی جێبەجێکردنی یاسا کارپێکراوەکان، چارەسەرکردنی هەڵوێستە کولتوورییە قووڵ ڕەگداکوتاوەکان و دڵنیابوون لەوەی دەنگی ئافرەتان لە هەموو ئاستەکانی حکومەت و کۆمەڵگەدا دەبیسترێت و ڕێزی لێدەگیرێت. پابەندبوونی بەردەوام بۆ باشترکردنی مافەکانی ئافرەتان لە هەرێمی کوردستان جەخت لەسەر هەوڵەکانی هەرێم دەکا بۆ کۆمەڵگەیەکی دادپەروەرانەتر و گشتگیرتر دەکاتەوە. دووەمین پلانی کاری نیشتمانی زیاتر هەوڵەکانی سیستماتیك کرد و داکۆکیکردنەکەی بۆ ئاستێکی بەرزتر بەرزکردەوە.

4.3. تێڕوانینێکی مێژوویی بۆ مافەکانی ئافرەتان لە وڵاتدا

مێژووی مافەکانی ئافرەتان لە هەرێمی کوردستاندا پەرەسەندنێکی دینامیکی پێوە دیارە لە ژێر کاریگەری هەڵچوونە سیاسییەکان و گۆڕانکارییە کولتوورییە کۆمەڵایەتییەکاندا. کۆمەڵگەی کوردستان هاوشێوەی هەموو جیهان بە نەریتەکانی پیاوسالاری پابەند بوو کە ڕۆڵی ئافرەتانیان لە کایەی ناوماڵدا سنووردار دەکرد، بە کەمترین بەشداری لە ژیانی گشتی یان سیاسیدا. لەگەڵ ئەوەشدا، لە کۆتایی سەدەی بیستەمدا داکۆکیکردن لە یەکسانی جێندەری پەرەسەندنی بەخۆیەوە بینی کە بەشێکی بەهۆی بزووتنەوەی ئافرەتانی کورد و چوارچێوە نێودەوڵەتییەکانی مافی مرۆڤەوە بوو. دامەزراندنی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ساڵانی نەوەدەکاندا سەکۆیەکی سیاسی نوێی بۆ پێشخستنی مافەکانی ئافرەتان دابین کرد. لەم قۆناغەدا چاکسازی یاسایی هاتە ئاراوە بە ئامانجی باشترکردنی پێگەی یاسایی ئافرەتان و دەستڕاگەیشتن بە خوێندن و بەشداریکردن لە هێزی کاردا. سەرەڕای ئەم پێشکەوتنانە، ئافرەتانی کورد بەردەوام ڕووبەڕووی ئاڵنگاری گەورە دەبنەوە، لەوانە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر و جیاکاری سیستماتیکی. هەوڵە بەردەوامەکانی چالاکوانان و داڕێژەرانی سیاسەت وردە وردە دیمەنەکەی گۆڕیوە، زەمینەسازی بۆ دەستپێشخەری پێشکەوتنخوازانەتر کراوە کە لە ساڵانی ڕابردوودا بینراون.

5. ئامانجە ستراتیژییەکانی پلانی کاری نیشتمانی

دووەمین پلانی کاری نیشتمانی بۆ هەرێمی کوردستان، ئامانجی پێشخستنی مافەکانی ئافرەتان و بەشداریکردنیانە لە ئاشتی و ئاسایشدا. ئامانجە سەرەکییەکان بریتین لە:

- **زیادکردنی بەشداری ئافرەتان:** بۆ پەرەپێدانی بەشداری چالاکانەی ئافرەتان لە ڕۆڵی سەرکردایەتی و بڕیاردانیدا، بەتایبەتی لە هەوڵەکانی ئاشتیپارێزی و بنیاتنانی ئاشتی.

- یارمەتیی دامەزراوەیی بەهێزتر: بۆ پتەوکردنی چوارچێوە یاسایی و چوارچێوە دامەزراوەییەکان کە ئافرەتان دەپارێزن و تواناداریان دەکەن، دەستەبەرکردنی لە دادپەروەری و لێپرسینەوە، بەتایبەتی لە بارەکانی ململانێ و دوای ململانێدا.

- **ڕێگریکردن لە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر:** بەهێزکردنی ڕێکارەکان بۆ ڕێگریکردن لە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر پێش ململانێ و لە کاتی ململانێ و دوای ململانێ و دروستکردنی ژینگەیەکی سەلامەتتر بۆ ژنان و کچان.

- **بەتواناکردنی ئابووری:** باشترکردنی سەقامگیری ئابووری و سەربەخۆیی ئافرەتان لە ڕێگەی سیاسەت و بەرنامەی ئامانجدارەوە، وەك ڕاهێنانی پیشەیی و پشتیوانی بۆ ئافرەتانی پێشەنگکار.

دەستکەوتەکانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی زۆرن و کاریگەرییەکی بەرچاویان لەسەر پێشکەوتن هەبووە، هەرچەندە زۆربەیان بەهۆی نەبوونی میکانیزمی ڕاپۆرتکردنی گشتگیرەوە بەڵگەنامەیان نەماوە. لە ئەنجامدا، ئەم بەشدارییانە لەم ماوەی هەڵسەنگاندنەدا نەتوانرا وەربگیرێن. بەڵام لەگەڵ جێبەجێکردنی سیستەمی گونجاو بۆ کۆکردنەوە و هەڵگرتن و شیکردنەوەی هەموو ئەو داتایانەی پەیوەستن بە ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش، تیشك دەخرێتە سەر ئەم دەستکەوتانە لە پلانی کاری نیشتمانیی داهاتوودا. لە خوارەوە چەند دەستکەوتێکی تۆمارکراو لە سایەی هەر کۆڵەگەیەکدا دەخەینەڕوو:

<u>1. کۆڵەگەی بەشداریکردن</u>

ئامانج: پێشخستنی بەشداری ئافرەتان لە ڕۆڵی سەرکردایەتی و بڕیاردان بۆ بەرزکردنەوەی هەوڵەکانی ئاشتیپارێزی و بنیاتنانی ئاشتی.

پێشکەوتنی بەدەست هاتوو:

هەنگاوی گەورە لە سەرانسەری دامەزراوە جیاوازەکانی حکومەتدا لە بەهێزکردنی هەوڵەکانی تواناسازی ئافرەتان بەدیهاتووە. جێی ئاماژەیە وەزارەتی ناوخۆ و وەزارەتی پێشمەرگە و وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی بە تایبەتی چالاك بوون، زیاتر لە 300 کۆبوونەوەی ڕاهێنانیان لە سەرانسەری چەندین کەرتدا ڕێکخستووە بۆ پێشخستنی بەشداریکردنی ئافرەتان لە بوارەکانی کۆمەڵگە و ئابووری و حوکمڕانیدا. ئەم هەوڵانە تیشکیان خستۆتە سەر ڕاهێنانی پیشەیی و وۆرکشۆپی ئەمنی بۆ زیادکردنی بەشداریکردنی ئافرەتان لە هێزە ئەمنییەکاندا. لە ئەنجامدا، کەرتی ئاسایش بە بەراورد بە ماوەی پێش دووەمین پلانی کاری نیشتمانی زیادبوونی بەرچاوی بەخۆیەوە بینیوە بە ڕێژەی 60% لە دامەزراندنی کارمەندی ئافرەت، ئەمەش سەرکەوتنی ئەم دەستپێشخەرییانە نیشان دەدات.

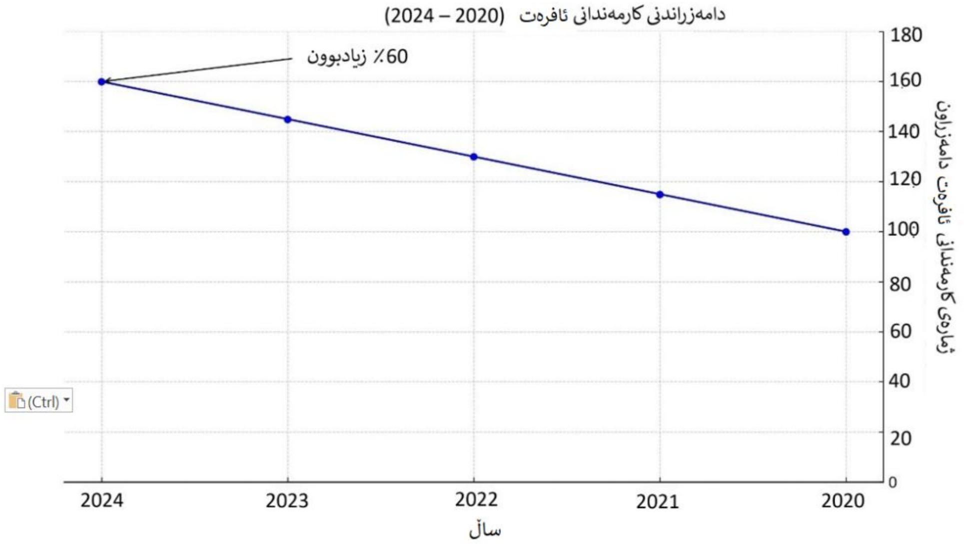

سەرباری ئەوەش، ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانی وەك UN Women، ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ، سندوقی دانیشتوانی نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕێکخراوی هاوکاری نێودەوڵەتی ئەڵمانی (GIZ) چالاکانە بەشدارییان کردووە لە برەودان بە هەوڵەکانی تواناسازی و دەستپێشخەرییەکانی بنیاتنانی ئاشتی بە بەشداریکردنی ئافرەتان لە زیاتر لە 30 دانیشتنی تایبەتمەندیدا کە هەریەکەیان، بە ئامانجی بەرزکردنەوەی تواناکانیان لە ڕۆڵی بنیاتنانی ئاشتی و بەڕێوەبردنی قەیرانەکاندا بووە. ئەم ڕێبازی هاوکارییە بەشداری و کاریگەری ئافرەتانی لە کەرتەکانی ئاشتی و ئاسایشدا بە شێوەیەکی بەرچاو بەهێزتر کردووە.

نموونەی هەوڵەکانی تواناسازی بریتین لە:

وەزارەتی ناوخۆی حکومەتی هەرێمی کوردستان پێشکەوتنی بەرچاوی لە ڕووبەڕووبوونەوەی توندوتیژی دژی ئافرەتان بەدەستهێناوە، کە دەستکەوتێکی سەرەکییە لە چوارچێوەی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی. بە دامەزراندنی یەکە تایبەتمەندەکان لەناو هێزی پۆلیسدا، وەزارەتی ناوخۆ هەستیاری و کاریگەری وەڵامدانەوەی کەیسەکانی توندوتیژی خێزانی بەهێز کردوە. دروستکردنی دوو پەناگە پشتیوانی و سەلامەتی گرنگی بۆ قوربانییەکان دابینکردووە، کە ئەمەش هەنگاوێکی گەورەیە بۆ پێشەوە لە پاراستنی مافەکانی ئافرەتاندا. جگە لەوەش، وەزارەتی ناوخۆ چالاکانە سەرکردایەتی ئافرەتانی لەناو وەزارەتدا بەرەوپێش بردووە، بە دوو بەڕێوەبەری گشتی، سەرۆك لە سێ قەزا و سەرۆك لە ناحیەیەکدا و ژمارەیەکی زۆر لە ئافرەتان کە وەك سەرۆکی بەش و بەڕێوەبەری بەشەکان کاریان کردووە، لەنێویاندا پلەی سەربازی تا دەگاتە پلەی عەمید. ئەم هەوڵانە ڕەنگدانەوەی ڕێبازی هەمەلایەنەی وەزارەتی ناوخۆ ن بۆ پاراستن و بەهێزکردنی ئافرەتان لە هەرێمی کوردستاندا.

ئافرەتان لە یەکەکانی دژە تیرۆر: ئافرەتان لە هەرێمی کوردستان ئاوێتەی ناو یەکەکانی دژە تیرۆر لە ناو ئاسایش کراون، لەگەڵ کارمەندی ئافرەت کە لە بواری هەواڵگری و بەرەنگاربوونەوەی قەیرانەکاندا ڕاهێنراون و بنکەکەیان لە هەولێرە. لە کاتێکدا ژمارەی دیاریکراو ئاشکرا نەکراون، ئەم ئافرەتانە چالاکانە بەشداری دەکەن لە ئۆپەراسیۆنە هاوبەشەکان کە چەندین شانەی داعشیان لە ساڵانی ڕابردوودا تێکداوە. بۆ نموونە لە نێوان ساڵانی 2021 بۆ 2023، هەوڵە هەماهەنگەکانی نێوان ئاسایش و دەزگای دژە تیرۆری عێراق بووە هۆی دەستگیرکردنی زیاتر لە دەیان کارمەندی داعش لە ناوچەکانی وەك هەولێر و سلێمانی، ئەمەش کاریگەریی ئەم تیمە ئەمنییە هەمەجۆرانە نیشان دەدا (کوردستان24؛ پەیمانگای واشنتۆن؛ دەزگای پەنابەریی یەکێتی ئەوروپا).

یەکەکانی ئافرەتانی پێشمەرگە: وەزارەتی پێشمەرگە یەکەی ئافرەتانی لە ناو ڕیزەکانی خۆیدا دامەزراندووە. ئەو یەکەی ئافرەتانە چالاکانە بەشداری لە بەڕێوەبردنی بازگەی پشکنین و کۆکردنەوەی داتا هەواڵگری دەکەن. نزیکەی 500 ئافرەت لەم یەکانەدا خزمەت دەکەن، کە ڕۆڵی گرنگیان لە ئۆپەراسیۆنەکانی دژ بە داعش هەبووە، لەوانەش پاراستنی بەنداوی موسڵ و شوێنە ستراتیژییەکانی دیکە. سەرباری ئەوەش، 123 ژنە شەڕڤان لەناو فەوجەکەی شەنگال جێگیرن، لەوێ بەشداری خولانەوە دەکەن و ئاسایش لە ناوچە مەترسیدارەکاندا دابین دەکەن. سەرەڕای ئەم بەشداریانە، ڕێژەی پێشمەرگەی ئافرەت بە پیاو بە نزمیی ماوەتەوە، ئەمەش بە شێوەیەکی بەرچاو دەگەڕێتەوە بۆ بەربەستە کولتووری و پێکهاتەییەکانی بەردەم دامەزراندن و مانەوە (ئەنجوومەنی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا؛ ڕووداو؛ ئینستیتیوتی واشنتۆن).

فراوانکردنی هێزی ئاسایشی ئافرەتان: وەزارەتی ناوخۆ لە ساڵی 2021 ەوە بە ڕێژەی 15% زیادبوونی ژمارەی کارمەندانی ئافرەت لە هێزی پۆلیس بەخۆیەوە بینیوە، لەگەڵ ڕاهێنانی تایبەتمەند لەبواری پۆلیسی کۆمەڵایەتی و بەڕێوەبردنی قەیرانەکاندا. ئەم کارمەندانە ڕاهێنانی تایبەتمەندیان لە بوارەکانی وەك پۆلیسی کۆمەڵایەتی و بەڕێوەبردنی قەیرانەکاندا ئەنجامداوە، ئەمەش تواناکانیان بۆ بەڕێوەبردنی نیگەرانییەکانی ئاسایشی ناوخۆیی بە شێوەیەکی کاریگەر بەرزکردۆتەوە. ئەم ڕاهێنانە کە لەلایەن هاوبەشە نێودەوڵەتییەکانەوە پشتگیری دەکرێت، بایەخ بە باشترکردنی هەستیاری جێندەری و مافەکانی مرۆڤ و کارلێککردن لەگەڵ کۆمەڵگە داوە. سەرەڕای ئەوەش، بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی کۆمەڵگە سوودی لەم بەرنامانە وەرگرتووە، کە ئامانجیان پەروەردەکردنی ڕێبازێکی گشتگیرترە بۆ ڕاییکردنی کاری پۆلیس لە ڕێگەی تەیارکردنی ئەفسەران بۆ ئەوەی باشتر مامەڵە لەگەڵ پرسەکانی پەیوەست بە جێندەر و سەلامەتی کۆمەڵگە بکەن (نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق؛ نووسینگەی نێودەوڵەتی بۆ مافەکانی منداڵان).

ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ بە هاوبەشی لەگەڵ وەزارەتی ناوخۆ ڕاهێنانی بە زیاتر لە 200 ئەفسەری پۆلیسی لە هەرێمی کوردستان کردوە لەسەر ڕێبازە هەستیارەکانی جێندەر بۆ باشترکردنی مامەڵەکردن لەگەڵ کەیسەکانی پەیوەست بە سەلامەتی ئافرەتان و توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر. دوای ڕاهێنانەکە، ئەفسەرەکان رایانگەیاند بەڕێژەی 35% باشتربوون لە وەڵامدانەوەی حاڵەتەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر و 40% ئاماژەیان بە زیادبوونی تێگەیشتن لە داینامیکی جێندەری کردووە. ئەم پێشکەوتنانە بووەتە هۆی وەڵامدانەوەی کاریگەرتر و هەستیارتر بۆ پرسەکانی ئافرەتان لەناو هێزی پۆلیسدا (ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ؛ کوردستان24)

بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان (UNDP) لە پارێزگاکانی وەك سلێمانی وۆرکشۆپی ئەنجامداوە بۆ بەهێزکردنی ڕۆڵی بەرپرسانی ئەمنی لە یەکخستنی مافەکانی مرۆڤ و ڕێگریکردن لە توندڕەوی توندوتیژ. ئەم وۆرکشۆپانە کە ئامانجیان لیژنە لاوەکییەکانی ناوکەرتی ئاسایشە، تێگەیشتنی بەشداربووانیان لە بنەماکانی مافی مرۆڤ بە ڕێژەی % 30 زیاد کردووە، ئەمەش پاڵپشتی لە پەسەندکردنی ڕێبازەکانی پشتبەستوو بە ماف دەکات لە ئۆپەراسیۆنە ئەمنییەکان (بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان؛ کوردستان24).

وەزارەتی پێشمەرگە هەڵمەتی میدیایی دەستپێکردووە کە گەیشتووەتە نزیکەی 500,000 بینەر، کە تێیدا ئافرەتە سەربازەکان دەدردەکەون کە لە ڕۆڵی شەڕدا بەشدارن. ئەم پەخشانە تێڕوانینی گشتییان گۆڕیوە و هاندەری زیادبوونی 20%ی ئارەزووی وەرگرتنی ئافرەتان بووە. ئەم هەڵمەتانە بە پیشاندانی بەشداری ئافرەتان لە ئۆپەراسیۆنە ئەمنییەکاندا، گشتگیری جێندەری لەناو سوپادا بەرەوپێش دەبەن و بەرەنگاری نۆرمە نەریتییەکانی جێندەر دەبنەوە (کوردستان24).

پاراستن و بەهێزکردن و باشترکردنی خۆشگوزەرانی هەرزەکاران لە هەرێمی کوردستان: بەرنامەکانی هۆشیاری لە هەرێمی کوردستان، کە نزیکەی 410 کچ و هەرزەکاریان پەروەردە کردووە لەسەر بابەتەکانی وەك توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر، مافی مرۆڤ، سەرکردایەتی، و تەندروستی، لەلایەن ڕێکخراوەکانی وەك نەتەوە یەکگرتووەکان و هاوپەیمانی هارتلاند بەڕێوەچوو. ئەم دەستپێشخەرییانە زۆر گرنگن بۆ بەهێزکردنی ئافرەتانی گەنج و پەرەپێدانی خۆڕاگری و پێشخستنی داکۆکیکردنێکی ئاگادار لە ناو کۆمەڵگەکانیاندا (نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق؛ هاوپەیمانی هارتلاند).

بەهێزکردنی بەرنامەکانی کاری کۆمەڵایەتی لە زانکۆی سەڵاحەدین و زانکۆی سلێمانی: هەوڵەکان بۆ بەهێزکردنی بەرنامەکانی کاری کۆمەڵایەتی لە زانکۆکانی سەڵاحەدین و سلێمانی بریتی بووە لە تواناسازی بۆ خوێندکارانی ماستەر و دەستەی مامۆستایان، شانبەشانی پێداچوونەوە بە بەرنامەی خوێندن بۆ چارەسەرکردنی ئاڵنگارییە کۆمەڵایەتییەکانی ئێستا. ئێستا ئەم بەرنامانە چاودێری ئاگادار لە زەبر و تەندروستی دەرونی و بەڕێوەبردنی قەیرانەکان دەگرێتەوە، کە لەگەڵ پێداویستییە ناوخۆییەکان هاوڕێزن. هەروەها دەستەی مامۆستایان ڕاهێنان لەسەر شێوازی پێشکەوتوو وەردەگرن بۆ باشترکردنی تواناکانی وانەوتنەوە و توێژینەوەیان، کە لەلایەن هاوبەشی لەگەڵ ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانەوە پشتگیری دەکرێت (نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق؛ هاوپەیمانی هارتلاند).

دەستپێشخەرییەکانی ڕێکخراوی ئاشتی و ئازادی: ئەم ڕێکخراوە دەستپێشخەرییەکی دەستپێکردووە بۆ ڕاهێنانی ئافرەتانی سەرکردەی کۆمەڵگە لە گروپە نەتەوەیی و ئایینییە جۆراوجۆرەکان لە دەشتەکانی نەینەوا، کە تیشك دەخاتە سەر چارەسەرکردنی ناکۆکی و بنیاتنانی ئاشتی. ئەم بەرنامەیە ئافرەتانی بەهێز کردووە بە تەیارکردنی لێهاتوویی ناوبژیوانی و چارەسەرکردنی ناکۆکیەکان، کە ئەمەش بووەتە هۆی پێکهێنانی لیژنەی ئاشتی ناوخۆیی کە ئافرەتان ڕۆڵی سەرکردایەتی گرنگ تێیدا دەگێڕن. ئەم لیئافرەتانە یارمەتیدەرن بۆ ئاسانکردنی گفتوگۆ و بەرەوپێشبردنی پێکەوەژیانی ئاشتیانە لە ناوچەکەدا کە زۆرجار دەکەوێتە ژێر کاریگەری ململانێی نەتەوەیی و تائیفییەوە. بە بەشداریکردنی ئافرەتان لەم ڕۆڵانەدا، ڕێکخراوەکە بەشداری لە هەوڵەکانی بنیاتنانی ئاشتی گشتگیرتر، چارەسەرکردنی پێداویستییە تایبەتەکانی کۆمەڵگە و پەرەپێدانی خۆڕاگری دەکات (نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق؛ هاوپەیمانی هارتلاند).

مێزی ئاشتی ئافرەتان: ڕێکخراوی تواناسازی ئافرەت (WEO) بە سەرکەوتوویی مێزی ئاشتی ئافرەتانی بەڕێوەبرد، کە ئافرەتانی سەرکردە لە پاشخانی جۆراوجۆر لە ناوچە زیانلێکەوتووەکانی داعشەوە بەشدارن. ئەم مێزی ئاشتییانە جەخت لە چارەسەرکردنی ناکۆکی و ئاشتەوایی کۆمەڵگە دەکەنەوە، بەتایبەتی باس لە گەڕانەوەی ئاوارەکان دەکەن. بەشداربووان بریتین لە ئافرەتانی گروپە نەتەوەیی و ئایینییە جیاوازەکان کە چالاکانە بەشداری لە گفتوگۆکاندا دەکەن، تێڕوانینەکان لەسەر پرۆسەی ئاشتەوایی ناوخۆیی پێشکەش دەکەن. بە ئاسانکاری بۆ ئەم گفتوگۆیانە، مێزەکانی ئاشتی ئافرەتان دڵنیا دەبن لەوەی کە دەنگی ئافرەتان ناوەندی بڕیاردانی کۆمەڵگەیە و یارمەتیدەرە لە پێشخستنی ئاشتی و گشتگیری درێژخایەن لە شوێنەکانی دوای ململانێ (کۆمەڵەی نێودەوڵەتی ئافرەتان بۆ ئاشتی و ئازادی (WILPF)).

بەهێزکردنی دەنگی ئافرەتان: دەستپێشخەریی دەنگی ئافرەتانی یارمەتیی بەریتانیا (UK Aid)، سەرنجی خستۆتە سەر بەرزکردنی دەنگی ئافرەتان لە هەرێمی کوردستانی عێراق، بە پشتیوانی لە بەشداریکردنیان لە بڕیاردان، داکۆکیکردن لە

یەکسانی جێندەری، و ڕووبەڕووبوونەوەی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەری. ئەم دەستپێشخەرییە ڕاهێنان و بنیاتنانی توانای بۆ ئافرەتانی سەرکردە دابین کردووە و توانایان بۆ داکۆکیکردن لە مافەکانی ئافرەتان و بەشداریکردنی چالاکانە لە پەرەپێدانی سیاسەتدا بەهێز کردووە. لە ڕێگەی هاوبەشی لەگەڵ ڕێکخراوە ناوخۆییەکان، بەرنامەکە زیاتر لە 200 چالاکوانی ئافرەتی بەهێز کردووە و دڵنیایی دەدات کە تێڕوانینی ئافرەتان ئەو سیاسەتانە پێکدەهێنێت کە کاریگەری لەسەر ژیانیان هەیە و کۆمەڵگەیەکی گشتگیرتر پەرە پێدەدات (UK Aid).

بەهێزکردنی بەشداریکردن، یەکگرتوویی ئاشتیانە و یەکسانی (SPACE): لەلایەن ڕێکخراوی هاوکاری نێودەوڵەتی ئەڵمانی (GIZ) بە پشتیوانی حکومەتی فیدراڵی ئەڵمانیا جێبەجێ دەکرێت، بەرنامەی SPACE ئاستی بەشداری ئافرەتان لە بنیاتنانی ئاشتی و ئاوەدانکردنەوە لە سەرانسەری عێراقدا لەناویاندا هەرێمی کوردستان بەرز دەکاتەوە. بە هاوکاری لەگەڵ هەردوو حکومەتی هەرێمی کوردستان و فیدراڵی، SPACE نزیکەی 150 ئافرەتی بە ئامرازەکان تەیار کردووە بۆ ئەوەی بەشداری لە هەوڵەکانی ئاشتی و ئاشتەوایی بکەن، کە بایەخ بە چارەسەرکردنی ناکۆکی و یەکگرتوویی کۆمەڵگە دەدات. هەروەها بەرنامەکە وۆرکشۆپ و ڕاهێنانی داکۆکیکردن لەخۆدەگرێت، کە ڕۆڵی ئافرەتانیان لە سەرکردایەتی کۆمەڵگە و بنیاتنانی ئاشتی باشتر کردووە (ڕێکخراوی هاوکاری نێودەوڵەتی ئەڵمانی).

پرۆژەی مەسار لەلایەن سەنتەری پۆڵەندی بۆ یارمەتییە نێودەوڵەتییەکان: پرۆژەی مەسار کە لەلایەن سەنتەری پۆڵەندی بۆ یارمەتییە نێودەوڵەتییەکان (PCPM) لە دهۆك بەڕێوەدەبرێت، بایەخ بە گەشەپێدانی بەردەوام بۆ کۆمەڵگەکانی خانەخوێ و ئاوارە و پەنابەران دەدا. ئەم پرۆژەیە حوکمڕانی ناوخۆیی و ژێرخان بەهێز دەکات لە هەمان کاتدا برەو بە گشتگیری کۆمەڵایەتی و دەرفەتە ئابوورییەکان بۆ گروپە لاوازەکان، لەوانەش ئافرەتان و گەنجان دەدا. ڕاهێنانی تەکنیکی پێشکەش بە زیاتر لە 1000 بەشداربوو کردووە، ئەمەش وایکردووە لە گەشەی ئابووری ناوخۆیی و خۆڕاگری کۆمەڵگە بەشداری بکەن. ڕێبازی PCPM جەخت لەسەر هاوکاری لەگەڵ دەسەڵاتە ناوخۆییەکان دەکاتەوە، کە بۆ پەرەپێدانی سەقامگیری درێژخایەن لە ناوچەکەدا گرنگ بووە (سەنتەری پۆڵەندی بۆ یارمەتییە نێودەوڵەتییەکان).

تواناسازی بۆ گەنجان لە دهۆك: لە دهۆك دەستپێشخەرییەکی تواناسازی 40 گەنجی لە ئاوارەکانی ناوخۆ و کۆمەڵگەی خانەخوێ بە لێهاتوویی لە بنیاتنانی ئاشتی و جێبەجێکردنی بڕیاری 1325 ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان و تەکنیکەکانی دانوستان تەیار کردووە. ئەم بەشداربووانە ئێستا چالاکانە بەشداری کۆمەڵگەکانیان دەکەن بە دەستپێکردنی پرۆژ کە جەخت دەکەنە سەر پێشخستنی یەکسانی جێندەری و پەرەپێدانی پێکەوەژیانی ئاشتیانە. ئەم ڕاهێنانە ئامانجی بەهێزکردنی گەنجانە وەك هاندەرێك بۆ گۆڕانکاری و بەرزکردنەوەی توانایان بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ئاستەنگە ناوخۆییەکان و داکۆکیکردن لە ڕۆڵی ئافرەتان لە ئاشتی و ئاسایشدا. هەروەها بە بەشداریکردنی ئاوارەی ناوخۆیی و گەنجانی خانەخوێ، بەرنامەکە یەکگرتوویی کۆمەڵایەتی و خۆڕاگری لە ناوچەکانی کاریگەری ئاوارەبووندا بەهێز دەکات (بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان؛ یونیسێف).

ڕاهێنان بە کارمەندانی هێڵی پێشەوەی وەڵامدانەوە لە هەرێمی کوردستانی عێراق: ڕاهێنان بۆ 120 کارمەندی وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی و بەڕێوبەرایەتی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ئافرەتان (لەلایەن ڕێکخراوی هاوکاری نێودەوڵەتی ئەڵمانی) پێشکەش کراوە، کە ئاستی زانیارییان بەرز دەکاتەوە و بە ئامرازی تەکنەلۆژی تەیاریان دەکات بۆ باشتر وەڵامدانەوەی پێداویستییەکانی ڕزگاربووانی توندوتیژی دژی ئافرەتان و توندوتیژی سێکسی و جێندەری.

سەرکردایەتی و ڕاهێنانی ڕاهێنەران بۆ ئافرەتان: بەرنامەیەکی سەرکردایەتی و ڕاهێنانی ڕاهێنەران توانیویەتی 30 ئافرەت لە هەرێمی کوردستان لە بوارەکانی سەرکردایەتی و بەشداری سیاسیدا بەهێز بکەن، هاوکات 27 ئافرەت ڕاهێنراون بۆ ئەوەی ببنە ڕاهێنەر لە بواری جێندەر و ئاشتی. ئەم دەستپێشخەرییە کە بە پشتیوانی ڕێکخراوی هاوکاری نێودەوڵەتی ئەڵمانی و هاوبەشە ناوخۆییەکان ئەنجامدراوە، ئامانجی زیادکردنی نوێنەرایەتی ئافرەتانە لە بڕیاردان. جێی ئاماژەیە ئەم هەوڵانە بوونەتە هۆی ئەوەی کە ئافرەتان ڕێژەی بەشداریکردنی 30% لە لیژنە سەرەکییەکاندا بەدەستبهێنن کە سەرنجیان لەسەر مافەکانی مرۆڤ و مافەکانی ئافرەتانە.

زیاتر لەمە ڕێکخراوی هاوکاری نێودەوڵەتی ئەڵمانی پشتگیری زیاتر لە 2000 ئافرەتی کردووە، لەنێویاندا ئافرەتانی ئێزدی و ئەوانەی لە کۆمەڵگەکانی ئاوارە و خانەخوێوە هاتوون، بە پێشکەشکردنی ڕاهێنان لەسەر دروستکردنی داهات، زمان و کارامەیی ژیان، کە یارمەتیدەرە بۆ پەرەپێدانی خۆڕاگری کۆمەڵایەتی و ئابووری. ڕێکخراوی هاوکاری نێودەوڵەتی ئەڵمانی هەڵسەنگاندنی دوای چالاکی و هەڵسەنگاندنی درێژخایەن بەکاردەهێنێت بۆ دڵنیابوون لە بەردەوامی ئەم دەستپێشخەرییانە، گۆڕانکاری لە هەڵوێست و ڕەفتارەکاندا بەرامبەر بە یەکسانی جێندەری دەپێوێت. ئەم ڕێبازە گشتگیرە جەخت لەسەر کاریگەرییە بەردەوامەکان لەسەر تەبایی کۆمەڵگە و توانادارکردنی ئافرەتان دەکاتەوە (ڕێکخراوی هاوکاری نێودەوڵەتی ئەڵمانی؛ UN Women).

لە ساڵی 2024 ئافرەتان 30%ی کورسیەکانی پەرلەمانی کوردستانیان بەدەستهێناوە، بەجێبەجێکردنی کۆتای جێندەری کە بەشداریی سیاسیی ئافرەتان بەرەوپێش دەبات. ئافرەتان نەك هەر نوێنەرایەتی خۆیان زیاد کردووە بەڵکو چالاکانە سەرکردایەتی لیژنە سەرەکییەکانیش دەکەن، وەك لیژنەی مافی مرۆڤ، کە تێیدا کاریگەرییان بەشێوەیەکی بەرچاو لەسەر یاسا هەیە لەسەر پرسەکانی وەك توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر و مافەکانی ئافرەتان (پەرلەمانی کوردستان).

کۆڕی ئافرەتان دامەزراوە، کە سەکۆیەك بۆ ئافرەتە پەرلەمانتارەکان دابین دەکات بۆ داکۆکیکردن لە چاکسازی و بایەخدان بە پرسەکانی یەکسانی جێندەری. ئەم کۆڕە ڕۆڵی سەرەکی هەبووە لە هاندانی هەموارکردنەوەی یاسای باری کەسی، بە ئامانجی بەهێزکردنی پاراستنی یاسایی بۆ ئافرەتان. ئەم پەرەسەندنانە ڕەنگدانەوەی هەوڵە بەردەوامەکانە لە ناوخۆی هەرێمی کوردستانە بۆ بەدامەزراوەییکردنی گشتگیری جێندەر و دڵنیابوون لەوەی تێڕوانینی ئافرەتان لە ئاستە بەرزەکاندا تێکەڵ بە داڕشتنی سیاسەت دەبن (سەنتەری ویلسۆن؛ پەرلەمانی کوردستان).

بەیمانگەی نیشتمانی دیموکراتی (NDI) کارئاسانی بۆ وۆرکشۆپەکانی باشترکردنی پلاندانانی ستراتیژی و بەڕێوەبردنی هەڵمەتەکان بۆ ئافرەتانی ئەندام لە پارتە سیاسییەکانی هەرێمی کوردستان کرد. ئەم هەوڵانە بووە هۆی زیادبوونی کاندیدکردنی ئافرەتان لە هەڵبژاردنە ناوخۆییەکان بە ڕێژەی 25%، و بەشداربووان ڕایانگەیاند کە متمانەیان بە بەشداری سیاسی بە ڕێژەی 30% زیاد کردووە، ئەمەش کاریگەری ئەرێنی ئەم جۆرە ڕاهێنانانە لەسەر بەشداریکردنی سیاسی ئافرەتان لە هەڵبژاردنەکاندا نیشان دەدات.

بەشداریکردنی کۆمەڵگەی مەدەنی لە یاسادانانداندا: ڕێکخراوی هاوپەیمانی ئافرەتانی کوردستان چالاکانە لەگەڵ پەرلەمانی کوردستان بەشداری کرد بە پێشکەشکردنی نامەیەکی سیاسەت کە بانگەشە بۆ یاسادانان دەکات کە هاوتەریب بوو لەگەڵ کارنامەی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش. لە 4ی ئازاری 2024، نوێنەرانی لایەنە سیاسییەکان کۆبوونەوە بۆ گفتوگۆکردن لەسەر ئەم ڕاسپاردانە، ئەمەش ساتێکی گرنگ بوو بۆ ڕۆڵی کۆمەڵگەی مەدەنی لە یاسادانانداندا. ئەم کۆبوونەوەیە جەختی لەسەر بایەخی جێگیرکردنی دیدگای ئافرەتان لە پرۆسەکانی یاسادانان کردەوە، کە ڕەنگدانەوەی پەرەسەندنی پابەندبوونە بە یەکسانی جێندەری لە ناوچەکەدا. ڕێکخراوی هاوپەیمانی ئافرەتانی کوردستان لە ماوەی دە ساڵی ڕابردوودا چالاکانە لەگەڵ پەرلەمانی کوردستان بەشداری کردووە

یەکەکانی جێندەر لە وەزارەتەکاندا: هەشت وەزارەتی حکومەتی هەرێم یەکەی جێندەریان دامەزراندووە لەناویاندا وەزارەتی ناوخۆ، بۆ بەرەوپێشبردنی ئەو سیاسەتانەی لە ڕووی جێندەرەوە هەستیارن. ئەم یەکانە بەرنامەی ڕاهێنانیان لەسەر هەراسانکردن لە شوێنی کار و یەکسانی جێندەری ئەنجامداوە، کە بووەتە هۆی کەمبوونەوەی 15%ی ڕووداوەکانی هەراسانکردنی ڕاپۆرتکراو. یەکەکانی جێندەر ڕۆڵێکی سەرەکی دەگێڕن لە بەرزکردنەوەی ئاستی گشتگیری شوێنی کار و دڵنیابوون لەوەی کە سیاسەتەکانی حکومەت هاوڕێزن لەگەڵ ئامانجە بەرفراوانەکانی یەکسانی جێندەری (حکومەتی هەرێمی کوردستان).

بەشداری سەرکردایەتی سیاسی: حکومەتی هەرێمی کوردستان بەشێوەیەکی بەرچاو نوێنەرایەتی ئافرەتانی لە ڕۆڵی باڵادا زیادکردووە بە دانانی وەزیری ئافرەت لە پۆستە سەرەکییەکان، لەوانە وەزارەتەکانی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی، شارەوانی و گەشتوگوزار، دەوڵەت، و سەرچاوەکانی ئاو و کشتوکاڵ. ئەم دامەزراندنانە جەخت لەسەر پابەندبوون بە گشتگیری

جێندەری لە حوکمڕانیدا دەکەنەوە و پێشینەیەك بۆ بەشداریکردنی ئافرەتان لە ئاستی بڕیاردان دادەنێن، پەرە بە پەسندکردنی سەرکردایەتی ئافرەتان دەدەن بەشێوەیەکی فراوانتر..

بەهێزکردنی توانای ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان: لە ماوەی چوار ساڵی ڕابردوودا ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان بووەتە سەکۆیەکی ناوەندی بۆ پێشخستنی مافەکانی ئافرەتان لە هەرێمی کوردستان، بەتایبەتی لە چوارچێوەی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی. ئەم ئەنجومەنە بە شێوەیەکی سەربەخۆ دەستپێشخەرییەکانی دەستپێکردووە و هاوکاری لەگەڵ دەزگاکانی حکومەت و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و هاوبەشە نێودەوڵەتییەکان کردووە بۆ پێشخستنی بڕیاری 1325 ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان. ئەم هەوڵانە بریتی بوون لە پێشنیارکردنی سیاسەت، هەڵمەتی داکۆکیکردن، و بەرنامەکانی تواناسازی بۆ چارەسەرکردنی پرسەکانی وەك توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر و بەشداری سیاسی ئافرەتان، گەورەکردنی ڕۆڵی ئافرەتان لە سیاسەت و گەشەپێدان (ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان، حکومەتی هەرێمی کوردستان).

گۆڕانکاری لە سیاسەتەکاندا: وەزارەتی تەندروستی لە هەرێمی کوردستان سیاسەتەکانی بۆ پاڵپشتیکردنی ئافرەتانی کارمەندی چاودێری تەندروستی خستەڕوو، لەوانە کاتی کارکردنی نەرم و دەستڕاگەیشتن بە دامەزراوەکانی چاودێری منداڵان. ئەم سیاسەتانە ئامانجیان چارەسەرکردنی ئەو ئاستەنگە هاوبەشانە بوو کە ڕووبەڕووی ئافرەتان دەبنەوە لە هاوسەنگکردنی بەرپرسیارێتییەکانی کار و خێزان، بەتایبەتی لە کەرتی چاودێری تەندروستی کە داواکاری زۆری لەسەرە. هێنانەکایەی ئەم ڕێکارانە بەشداری کردووە لە زیادبوونی بەرچاوی مانەوەی کارمەندانی ئافرەت بە ڕێژەی 20%، چونکە ڕێگەی بە ئافرەتانی زیاتر داوە لەپاڵ بەڕێوەبردنی پابەندبوونە خێزانییەکانیان لە کارەکانیان بمێننەوە. ئەم چاکسازیانە بەشێکن لە پێشکەوتنە بەرفراوانەکانی کەرتی تەندروستی کە جەخت دەکەنە سەر خۆشگوزەرانی کارمەندان و سەقامگیری کارکردن، کە ئەوانەش گرنگن بۆ پاراستنی هێزی کاری چاودێری تەندروستی کاریگەر (دامەزراوەی SEED، کوردستان24)

بەرنامەکانی هۆشیاریی قوتابخانە: وەزارەتی پەروەردە و وەزارەتی پێشمەرگە لە بەرنامەکانی هۆشیاریی قوتابخانەکان هاوکاری یەکتریان کردووە بۆ هاندانی ئافرەتانی گەنج بۆ ئەوەی بیر لە پیشە لە کەرتی ئاسایش و سەربازی بکەنەوە. ئەم بەرنامانە پێشکەشکاریی ئافرەتانی پێشمەرگە لەخۆ دەگرێت کە تێڕوانینەکانیان لەبارەی ڕۆڵەکانیانەوە باسکرد و باسیان لە ڕیزەوی پیشەیی جۆراوجۆر دەکرد کە لە بواری سەربازیدا بەردەستن، وەك هەواڵگری و لۆجستی. ئامانجی ئەم دەستپێشخەرییە لە ڕێگەی بەرزکردنەوەی پیشەی سەربازی بۆ ئافرەتانی گەنج، پەرەپێدانی زیاتری جێندەر لە کەرتی ئاسایشی هەرێمی کوردستاندا.

سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان پشتگیری لە ڕزگاربووانی توندوتیژی دەکا: سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان، بە هاوکاری لەگەڵ وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی و بەڕێوەبەرایەتی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ئافرەتان، دەستپێشخەرییەکانی داڵدەدانی بۆ ڕزگاربووانی توندوتیژی بەهێز کردووە. ئەم هاوبەشییە چوار شوێنی داڵدەدانی دامەزراندووە، ساڵانە یارمەتی زیاتر لە 900 ئافرەت دەدا و خزمەتگوزارییە گرنگەکانیان پێشکەش دەکات، لەوانە ڕاوێژکاری دەرونی و یارمەتی یاسایی. ئەم هەوڵانە بەشداری لە دابینکردنی ژینگەیەکی سەلامەتتر و پشتیوانتر بۆ ئەو ئافرەتانە دەکەن کە تووشی توندوتیژی بوون (سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان لە عێراق).

پلانی سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان بۆ بەشداریکردنی پیاوان و کوڕان لە یەکسانی جێندەریدا: سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان پلانێکی گشتگیر دادەڕێژێت بۆ بەشداریکردنی پیاوان و کوڕان لە دەستپێشخەرییەکانی یەکسانی جێندەریدا، کە ئامانجیان کەمکردنەوەی توندوتیژییە لەسەر بنەمای جێندەر و پێشخستنی دادپەروەری جێندەرییە. ئەم ڕێبازە بەرنامەی هۆشیاری و هاندانی گۆڕینی ڕەفتار لەخۆدەگرێت، تەیارکردنی پیاوان و کوڕان بە ئامراز بۆ پشتگیریکردن لە ڕۆڵی جێندەری ئەرێنی لەخۆدەگرێت. ستراتیژی سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان وا داڕێژراوە پەرە بە گشتگیری و دڵنیابوون لە بەشداریکردنی هەموو ئەندامانی کۆمەڵگە لە پێشخستنی یەکسانی جێندەریدا بدا، بە داننان بەوەی کە بەشداریکردنی پیاوان پێویستە بۆ گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی بەردەوام (سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان لە عێراق).

بەهێزکردنی هەوڵەکانی ئاوەدانکردنەوە: حکومەتی هەرێم هاوکاری لەگەڵ بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان و بانکی نێودەوڵەتی کردووە بۆ بەشداریکردنی ئافرەتان لە پرۆژەکانی ئاوەدانکردنەوە لە ناوچە ئازادکراوەکانی وەك شەنگال. نزیکەی 30% لە هێزی کار لەم هەوڵانەدا لە ئافرەتان پێکدێت، لەوانەش ئەندازیار و پلاندانەری شارستانی، کە چالاکانە بەشداری دەکەن لە بنیاتنانەوەی کۆمەڵگەکان و پێشخستنی یەکسانی جێندەری لەو بوارانەدا کە بە شێوەیەکی نەریتی پیاوان تێیدا زاڵن (بانکی جیهانی).

تواناداركردنی ئابووری و یەکگرتنی کۆمەڵایەتی بۆ ڕزگاربووانی ئێزیدی: UN Women و ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان سەرنجیان خستۆتە سەر تواناداركردنی ئابووری بۆ زیاتر لە 2000 ئافرەتی ئێزیدی لەڕێگەی ڕاهێنانی کارامەیی، پشتگیریی بزنسە بچووکەکان، و دەستپێشخەرییەکانی یەکخستنەوەی کۆمەڵگە. ئەم بەرنامانە، بە هاوڕیزی لەگەڵ کارنامەی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش، یارمەتیدەر بوون لە بەرزکردنەوەی سەربەخۆیی ئابووری و خۆڕاگری ڕزگاربووان لەناو کۆمەڵگەکانیاندا (UN Women لە عێراق).

پشتگیریکردنی ڕزگاربووانی توندوتیژی: لە ناوچەکانی وەك موسڵ، ڕێکخراوە ناحکومییەکان بە سەرۆکایەتی ئافرەتان ڕۆڵێکی سەرەکییان لە ئاوەدانکردنەوەدا بینیوە، پرۆژەکانی ئاوەدانکردنەوەی قوتابخانە و ناوەندە کۆمەڵایەتییەکان بەڕێوەبردوە. ئەم هەوڵانە بە تێکەڵەیەك لە بودجەی نێودەوڵەتی و ناوخۆیی پشتگیری دەکرێن، کە ڕێگە بە بوژاندنەوەی کۆمەڵگەی بەرچاو و بەهێزکردنی ئافرەتان دەدات لە ڕۆڵی سەرکردایەتیکردن لە بارودۆخی دوای ململانێ (بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان عێراق).

ڕاپۆرتی هەڵسەنگاندنی UN Women و هەرێمی کوردستان: هەڵسەنگاندنێکی ساڵی 2022ی UN Women و حکومەتی هەرێمی کوردستانە جەخت لەسەر بەشداریی ئافرەتان لە هەوڵەکانی فریاگوزاریدا کردەوە، لەوانەش دابەشکردنی یارمەتی و هەماهەنگی لەگەڵ ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان. ڕاپۆرتەکە پێشنیاری بەرزکردنەوەی بودجە و ڕاهێنانی بۆ دەستپێشخەرییەکانی سەرکردایەتی ئافرەتان کردووە بۆ فراوانکردنی کاریگەرییەکانیان، تیشکی خستۆتە سەر بایەخی پشتیوانی بەردەوام بۆ سەرکردایەتی ئافرەتان لە بوژانەوەی ململانێکان (UN Women لە عێراق).

ڕاپرسیی کۆمەڵایەتی و تەندروستی یەکخراوی ئافرەتانی عێراق، کە لەلایەن وەزارەتی پلاندانان و سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان بە پارەدارکردن لەلایەن سویدەوە ئەنجامدراوە، لایەنە جیاوازەکانی ژیانی ئافرەتانی هەڵسەنگاندووە، لەوانە تواناداركردن، توندوتیژی، هاوسەرگیری پێشوەختە، تەندروستی، و خوێندن. دەرەنجامەکان هەندێك پێشکەوتن لە هەلی کاری ئافرەتان و خزمەتگوزاری تەندروستی دایکان دەردەخەن. بەڵام توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر و هاوسەرگیری پێشوەختە وەك ئاڵنگاری گەورە ماونەتەوە، بەتایبەتی کاریگەرییان لەسەر دەرفەتە ئابووری و دەرفەتەکانی خوێندنی ئافرەتان هەیە. ئەم تێڕوانینانە ڕێنوێنیی باشترکردنی سیاسەتەکان و بەهێزکردنی بەرنامەکان دەدەن بە ئامانجی تواناداركردنی ژنان و کچان لە عێراق، لەنێویاندا هەرێمی کوردستان (سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان لە عێراق).

ڕاپرسیی دیمۆگرافیای هەرێمی کوردستان، کە لەلایەن دەستەی ئاماری هەرێمی کوردستان لەگەڵ سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان و ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ ئەنجامدراوە، لێکۆڵینەوەیەکی گشتگیرە لە دیمۆگرافیای دانیشتوان، هەلی کار، خوێندن، و تایبەتمەندییەکانی ماڵ. ڕاپرسییەکە ئاشکرای دەکات کە ئافرەتان نزیکەی 49%ی دانیشتووان پێکدەهێنن، لەگەڵ ئەوەشدا تەنها نزیکەی 14% بەشداری لە هێزی کاردا دەکەن، ئەمەش جەخت لەسەر جیاوازییەکانی هەلی کار دەکاتەوە. زیاتر لە 60%ی ئافرەتانی گەنج خوێندنی ئامادەیی بەدەست دەهێنن، هەرچەندە ڕێژەی وازهێنان لە خوێندن لە گوندەکاندا بەهۆی هاوسەرگیری پێشوەختە و ئاستەنگە ئابوورییەکانەوە بە بەرزی دەمێنێتەوە. ئەم داتایانە یارمەتی دارێژەرانی سیاسەت دەدەن دەستێوەردانی ئامانجدار دروست بکەن بۆ باشترکردنی دەستڕاگەیشتن بە خوێندن و هەلی کار لەلایەن ئافرەتانەوە (سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان لە عێراق؛ ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ)

پرۆفایلی جێندەر و شیکاری: توێژینەوەکانی ئۆکسفام و UN Women جیاوازییەکی بەرچاوی جێندەری لە هەرێمی کوردستان ئاشکرا دەکەن، کە تەنها 15%ی ئافرەتان بەشداری هێزی کار دەکەن بە بەراورد بە 70%ی پیاوان. ئەم شیکاریانە پێشنیاری چەند سیاسەتێکیان کردوە بۆ باشترکردنی بەشداری ئابووری و ڕۆڵی بڕیاردانی ئافرەتان. بۆ نموونە، پێشنیارەکان بریتی بوون لە جێبەجێکردنی ڕێکخستنی نەرمی کاری و ڕاهێنانی ئامانجدار بۆ چارەسەرکردنی کەلێنەکانی کارامەیی. ئەم دەرەنجامانە جەخت لەسەر پێویستی گۆڕانکاری پێکهاتەیی دەکەنەوە بۆ پشتگیریکردنی ئافرەتان لە چالاکییە ئابوورییەکان (ئۆکسفام؛ UN Women).

هاوکاری نێوان سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان و حکومەتی هەرێمی کوردستان: ڕاپرسییەکی جێندەری کە لەلایەن سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان و حکومەتی هەرێمی کوردستان لە سەرانسەری چەند وەزارەتێکدا ئەنجامدراوە، ڕۆڵ و نوێنەرایەتیکردنی ئافرەتانی لە کەرتی گشتیدا هەڵسەنگاند. دەرەنجامەکان بوونە هۆی گۆڕانکاری لە سیاسەتدا، وەك زیادکردنی مۆڵەتی منداڵبوون و جێبەجێکردنی ئەوسیاسەتانەی شوێنی کار کە هەستیارن بە جێندەر، بە ئامانجی دروستکردنی ژینگەیەکی کارکردنی گشتگیرتر (سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان لە عێراق).

ڕاپۆرتی ئاماری جێندەری حکومەتی هەرێمی کوردستان: لە ساڵی 2023 حکومەتی هەرێم ڕاپۆرتێکی ئاماری جێندەری بڵاوکردەوە کە تیشکی خستە سەر کەمی نوێنەرایەتی ئافرەتان لە سەرکردایەتی کەرتی گشتیدا. ئەمەش بووە هۆی دەستپێشخەرییەکانی دامەزراندنی کارمەند کە سەرنجیان لەسەر زیادکردنی بەشداریکردنی ئافرەتان لە ڕۆڵی بەڕێوەبەرایەتیدا بوو، کە هاوتەریب بوو لەگەڵ ئامانجە فراوانەکانی یەکسانی جێندەری (حکومەتی هەرێمی کوردستان).

دەستپێشخەرییەکانی بانکی نێودەوڵەتی: بانکی نێودەوڵەتی بەرنامەی تاقیکاریی لە هەرێمی کوردستان دەستپێکردووە بۆ چارەسەرکردنی بەربەستەکانی بەردەم هەلی کاری ئافرەتان. ئەم بەرنامانە بەربەستە یاسایی و کۆمەڵایەتی و تاکەکەسیەکان دەکەنە ئامانج، لەگەڵ ئەو دەستپێشخەرییانەی کە دەرفەتی کاری ئافرەتان لە هەردوو کەرتی گشتی و تایبەتدا بەرەوپێش دەبەن. پرۆژەی دیاریکراو بوونەتە هۆی بەرنامەی تایبەتمەندی ڕاهێنانی کار و هاوبەشی لەگەڵ بز نسە ناوخۆییەکان بۆ باشترکردنی دەستڕاگەیشتن بە هەلی کار بۆ ئافرەتان. وردەکاری زیاتر لە ڕاپۆرتی بانکی جیهانی دا بەردەستە (بانکی جیهانی).

پرۆژەی ڕێکخراوی گەڕان بەدوای زەمینەی هاوبەش (SFCG) بۆ بەهێزکردنی مافی ئافرەتان و بەشداریکردنی پیاوان: کە لەلایەن SIDA ەوە پارەدار دەکرێت، ئامانجی پرۆژەی SFCG بەهێزکردنی تاکەکان و بەهێزکردنی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنییە لە داکۆکیکردن لە مافەکانی ئافرەتان بە شێوەیەکی کاریگەر. پرۆژەکە ڕاهێنانی داکۆکیکردن لەخۆدەگرێت، کە بەشداربووان کارامەیی بنەڕەتی بۆ پشتگیریکردن لە مافەکانی ئافرەتان، و بنیاتنانی توانای کارکردن بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی کاریگەریی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی بەدەست دەهێنن. سەرباری ئەوە، بەخشینی دارایی بچووك پێشکەش بە ڕێکخراوە ناوخۆییەکان دەکرێت کە کار لەسەر جێبەجێکردنی بڕیاری 1325 ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان دەکەن، تواناکانیان بۆ پشتگیریکردن لە مافەکانی ئافرەتان و بەشداریکردن لە هەوڵەکانی ئاشتی و ئاسایشدا بەرز دەکاتەوە. هەروەها SFCG سەرکردایەتی دەستپێشخەرییەکی بەشداریکردنی پیاوەکان دەکات کە پیاوان وەك هاوپەیمان لە پێشخستنی یەکسانی جێندەریدا بەشدارن. ئەم پرۆژەیە هانی پیاوان دەدات پشتگیری ئافرەتانی سەرکردە بکەن و بەرەنگاری نۆرمە نەریتییەکانی جێندەر ببنەوە، دان بەوەدا بنێن کە بەشداری چالاکیان زۆر گرنگە بۆ بەرەوپێشبردنی یەکسانی جێندەر و بەهێزکردنی ئافرەتان لە ڕۆڵی سەرکردایەتیدا (گەڕان بەدوای زەمینەی هاوبەش).

تواناسازی لە چوارچێوەی یاسا بۆ بنیاتنانی ئاشتی: هەوڵەکان بۆ بەهێزکردنی چوارچێوەی یاسایی و بەرزکردنەوەی توانای دەزگا دادوەرییەکان لە هەرێمی کوردستان بە هاوکاری بەرچاو و بەرنامەی ڕاهێنانی ئامانجدار دیاری کراوە. پەیمانگای ئاشتی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا (USIP) بە هاوبەشی لەگەڵ ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان ڕۆڵێکی سەرەکی گێڕاوە لە پێشخستنی ئاشتی و ئاسایشی ئافرەتان. تا ئێستا، پەیمانگای ئاشتی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا ڕاهێنانی بە 116 دادوەر و داواکاری گشتی، لەنێویاندا هەموو دادوەرە تازە سوێندخواردووەکانی ساڵی 2023، لەسەر بڕیاری 1325 ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان کردووە. ئەم ڕاهێنانە پیشەگەرانی یاسایی بە

تێگەیشتنێکی ورد لە ستراتیژی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش لە هەرێمی کوردستان تەیار کردووە و بووەتە هۆی پێکهێنانی گروپێکی چارەسەرکردنی کێشەکان بۆ پێشنیارکردنی هەموارکردنەوەی یاسا و سیاسەتەکان کە لە ئێستادا ڕێگری لە بەدیهێنانی چوارچێوەی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش دەکەن. هەموارکردنەوەی یاسا لەبارەی کۆمەڵگە و حوکمڕانی پێشنیار کراوە - لەوانەش کارکەرانی کۆمەڵگەی مەدەنی، ئەنجومەنی باڵای دادوەری، وەزارەتەکانی حکومەتی هەرێم، و لایەنە پەیوەندیدارە نێودەوڵەتییەکان لە ناوچەکەدا. ئەو گروپە پسپۆڕانە کە شارەزایانی یاسایی و کارگێڕی و سیاسەت لەخۆدەگرێت کار لەسەر پێداچوونەوە بە یاسا جیاوازەکان دەکەن لەوانە یاسای کار، یاسا مەدەنی و یاسای سزاکان، و یاسای توندوتیژی خێزانی بۆ ئەوەی زیاتر توانای وەڵامدانەوەی جێندەرییان هەبێت (پەیمانگای ئاشتی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا).

ڕاهێنانی دادوەری لەسەر بڕیاری 1325 ئەنجومەنی ئاسایش لەلایەن ڕێکخراوی هاریکاری یاسایی ژنان و ئەنجومەنی بەریتانیا: ڕێکخراوی هاریکاری یاسایی ژنان (WOLA)، لەگەڵ ئەنجومەنی بەریتانیا، 25 دادوەر و داواکاری گشتییان لەسەر بڕیاری 1325 ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕاهێناوە، کە بایەخ بە مافەکانی ئافرەتان و توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر دەدات. ئەمەش تەواوکەری دەستپێشخەرییەکانی پەیمانگای ئاشتی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکان لە بەهێزکردنی توانای دەسەڵاتی دادوەری بۆ دادبینیی هەستیار بە جێندەر. سەرباری ئەوەش، ڕێکخراوی هاریکاری یاسایی ژنان هاوبەشی لەگەڵ وەقفی نیشتمانی بۆ دیموکراسی کرد کە ڕاهێنانی تایبەتمەندیان پێشکەش بە 10 دادوەر و داواکاری گشتی کرد سەبارەت بە چاکسازییە یاساییەکان بۆ کەیسەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر (ڕێکخراوی هاریکاری یاسایی ژنان).

بەشداریکردنی خوێندکارانی یاسا و دامەزراندنی نۆڕینگەی یاسایی: هەروەها ڕێکخراوی هاریکاری یاسایی ژنان لە ڕێگەی سەردانی پراکتیکی دادگا و سیمینار لە هەرێمی کوردستان ڕاهێنانی بە خوێندکارانی یاسا کردووە. ئەم ڕێبازە کردارییە بووەتە هۆی دامەزراندنی نۆڕینگەیەکی یاسایی بە هاوکاری زانکۆی سلێمانی، کە پردێك لە نێوان زانستی تیۆری و پراکتیکدا بۆ پیشەگەرە یاساییە ئاواتخوازەکان دروست دەکا (ئەنجوومەنی بەریتانیا).

زیادبوونی دادوەری ئافرەت: ئەنجومەنی باڵای دادوەری هەرێمی کوردستان نوێنەرایەتی ئافرەتانی لە دەسەڵاتی دادوەریدا زیادکردووە، ئێستا ئافرەتان نزیکەی 20%ی دادوەرەکان پێکدەهێنن. بەرنامەی ڕاهێنانی تایبەت پێشکەش بەم دادوەرانە کراوە، بە بایەخدان بە مامەڵەکردن لەگەڵ کەیسەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر، کە لەلایەن هاوبەشییە نێودەوڵەتییەکانی وەك بەرنامەی گەشەپێدانی دادوەری بەریتانیا پشتگیری دەکرێت. ئەم دەستپێشخەرییە زۆر پێویست بوو بۆ تەیارکردنی دادوەرە ئافرەتەکان بەو کارامەییەی کە پێویستن بۆ ئەوەی شێوەیەکی کاریگەرتر چارەسەری کەیسەکانی توندوتیژی لەسەر نەمای جێندەر بکەن، ئەمەش پەرە بە ژینگەیەکی یاسایی هەستیارتر بە جێندەر دەدا لە ناوچەکەدا. پابەندبوون بە بەرزکردنەوەی ئاستی نوێنەرایەتی ئافرەتان لە ڕۆڵی دادوەریدا ڕەنگدانەوەی ئامانجە بەرفراوانەکانی پێشخستنی یەکسانی جێندەری و باشترکردنی وەڵامدانەوەی سیستەمی دادوەرییە بۆ پرسەکانی ئافرەتان، بەتایبەتی لە ناوچەکانی ململانێ و دوای ململانێ وەك هەرێمی کوردستان (کوردستان24؛ سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان).

کۆڵەگەی پاراستن

ئامانج: دەستەبەرکردنی پاراستنی ژنان و کچانی زیانبەرکەوتووی ململانێ لە هەموو شێوەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر و نەهێشتنی خۆدزینەوەی تاوانباران لە سزا و لێپێچینەوەی تاوانباران.

پێشکەوتنی بەدەست هاتوو:

یونامی و ڕێکخراوە ناحکومییە ناوخۆییەکان یارمەتی ئەو ئێزدییانەیان داوە کە لە ململانێ و **توندوتیژی سێکسی** ڕزگاریان بوو لە ڕێگەی هەڵسەنگاندنی پێداویستییەکانیان و پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری وەك چاودێری تەندروستی دەروونی، یارمەتی یاسایی و پاڵپشتی بژێوی ژیان. سەرەڕای پێشکەوتنەکان، زۆرێك لە ڕزگاربووان لە کەمپەکانی ئاوارەکان بە سەرچاوەی کەمەوە ماونەتەوە. جێبەجێکردنی یاسای ڕزگاربووانی ئێزیدی قەرەبووی داوەتە نزیکەی 1600 کەس و

مانگانە یارمەتی دارایی و خزمەتگوزاری تەندروستی پێشکەش دەکات. لەگەڵ ئەوەشدا، دووبارە بنیاتنانەوەی شەنگال هێشتا ڕووبەڕووی ئاستەنگ دەبێتەوە بەهۆی کێشەی ئاسایش و ژێرخانی ئابووری، کە کاریگەری لەسەر گەڕانەوەی دڵخوازانەی ڕزگاربووان هەیە (وەزارەتی ناوخۆ).

پێشکەوتنەکانی ئاسایش و پاراستنی ئەلیکترۆنی لە وەزارەتی ناوخۆ: یەکەی پێشکەوتنی ئاسایش و پاراستنی ئەلیکترۆنی لە وەزارەتی ناوخۆی هەرێمی کوردستان هەنگاوی بەرچاوی ناوە لە بەهێزکردنی ژێرخانی ئاسایشی ئەلیکترۆنی هەرێم. بە چاودێریکردنی ژینگە دیجیتاڵییەکان، یەکەکە ئاستی توانای دۆزینەوە و وەڵامدانەوەی هەڕەشە ئەلیکترۆنییەکانی بەرزکردۆتەوە، ئەمەش متمانەی گشتی و متمانەی دامەزراوەکانی بە سیستەمی دیجیتاڵی باشتر کردووە. لە ماوەی ساڵی ڕابردوودا، ئەم هەوڵانە یارمەتیدەر بوون لە کەمکردنەوەی هێرشە سەرکەوتووەکانی سەر ماڵپەڕە حکومییەکان بە ڕێژەی 30% کە کاریگەری ڕێکارە ئەمنییەکانی حکومەت نیشان دەدەن. سەرباری ئەمەش، دەستپێشخەرییەکانی بنیاتنانی توانای یەکەکە زیاتر لە 500 کارمەندی حکومی و کەرتی تایبەتیان لە باشترین پیادەکارییەکانی ئاسایشی ئەلیکترۆنیدا ڕاهێناوە، ئەمەش ب کلتوری هۆشیاری دیجیتاڵی و خۆڕاگری دەدا لە سەرانسەری ناوچەکەدا (وەزارەتی ناوخۆ؛ کوردستان24).

ئەنجوومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان ڕۆڵێکی گرنگی لە **توانادارکردن و پاراستنی کاندیدە ئافرەتەکان هەبوو لە هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی ساڵی 2024** لە هەرێمی کوردستان بە هێنانەپێشی پرۆتۆکۆڵی سەلامەتی و دەستپێشخەریی ڕاهێنان و هەڵمەتی هۆشیاری. بە هاوبەشی لەگەڵ ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانی وەک UN Women و یونامی ئەنجومەنەکە لە ڕێگەی چاودێری و دەستێوەردانی یاساییەوە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەری هێنایە بەرباس. بۆ بەرەنگاربوونەوەی لایەنداری کۆمەڵایەتی بەرنامەی پەروەردەیی جێبەجێ کرد و بۆ پێشخستنی گشتگیری هاوکاری لەگەڵ دامەزراوە ئایینی و کولتورییەکان کرد. سەرباری ئەوەش، خزمەتگوزاری هێڵی گەرم و تیمەکانی وەڵامدانەوەی خێرا پشتگیری دەستبەجێیان بۆ کاندیدە ئافرەتەکان دابینکرد، بەمەش سەلامەتییانی تۆکمەتر کرد و ژینگەیەکی هەڵبژاردنی گشتگیرتری هێنایەدی (ئەنجوومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان، 2024؛ UN Women، 2024).

میکانیزمەکانی یەکگرتنەوەی ڕزگاربووان لەگەڵ خێزانەکانیان: هەوڵە هاوبەشەکان بۆ یەکخستنەوەی ڕزگاربووانی توندوتیژی سێکسی لەگەڵ خێزانەکانیان جەخت دەکاتە سەر چارەسەرکردنی شەرمەزاری کۆمەڵایەتی. ئەم دەستپێشخەرییە بووەتە هۆی زیادبوونی قبوڵکردنی کۆمەڵگە بۆ ئەو ئافرەتانەی کە دەگەڕێنەوە لەگەڵ منداڵانی لەدایکبووی دەستدرێژی سێکسی، لە ئەنجامدا بە ڕێژەی 25% یەکگرتنەوەی سەرکەوتووانە لە ماوەی دوو ساڵی ڕابردوودا زیادیکردووە. پەیوەندیکردن لەگەڵ سەرکردەکانی خێڵ و کۆمەڵگەدا بەشێکی سەرەکی بووە لە تێکدانی بەرهەڵستکارییەکان و دڵنیابوون لەوەی کە ڕزگاربووان پشتیوانی پێویستیان پێدەدرێت. ئەم جۆرە ڕێبازانەی کە جەخت لە کۆمەڵگە دەکەنەوە بۆ ئاسانکاری چاکبوونەوە و یەکگرتنەوە زۆر گرنگن (لێبوردنی نێودەوڵەتی (ئەمنستی ئینتەرناشناڵ)).

تواناسازی بۆ گروپەکانی سەرکردایەتی ئافرەتان: ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی بە سەرکردایەتی ئافرەتان لە هەرێمی کوردستان ڕۆڵێکی گۆڕانکاریان بینیوە لە توانادارکردنی ڕزگاربووانی توندوتیژی سێکسی لە ڕێگەی بەرنامەکانی تواناسازییەوە. زیاتر لە 100 ئافرەت ڕاهێنانیان لەسەر سەرکردایەتیکردنی ڕاوێژکاریی و داکۆکیکردن لە یەکگرتنەوەی ڕزگاربووان وەرگرتووە، ئەمەش توانایان پێدەدات سیاسەتی ناوخۆیی دابڕێئافرەت و ژێرخانی پشتیوانی کۆمەڵگە باشتر بکەن. ئەم توانادارکردنە بووەتە هۆی زیادبوونی یەکگرتنەوە ڕزگاربووان لە کۆمەڵگە بە ڕێژەی 15% و تۆڕی پشتیوانی بەردەوامیان لەناو کۆمەڵگەکاندا دروستکردووە (نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق).

چاودێری تەندروستی و دەروونی کۆمەڵایەتی و یارمەتی یاسایی بۆ ڕزگاربووان: هێنانەکایەی هێڵی یارمەتی "119"، کە لەلایەن سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان پشتگیری دەکرێت، هێڵێکی ژیانی بۆ ڕزگاربووانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر دابین کردووە. لە سەرەتای دەستپێکردنیەوە، هێڵی یارمەتییەکە زیاتر لە 8000 پەیوەندی بەڕێوەبردووە، کە ڕزگاربووان بە خزمەتگوزارییە سەرەکییەکانەوە دەبەستێتەوە.

ئەم خزمەتگوزارییە کاریگەری خۆی سەلماندووە لە چارەسەرکردنی پێداویستییە دەستبەجێیەکان و ئاسانکردنی دەستگەیشتن بە چاوەدێری تەندروستی و پشتگیری دەروونی کۆمەڵایەتی و یارمەتی یاسایی. هەروەها بەردەستبوونی ڕاوێژکاری ڕاهێنراو ئاستی وەڵامدانەوەی گشتی بۆ توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر باشتر کردووە، یارمەتیدەرە بۆ کەمکردنەوەی زەبری درێژخایەن بۆ ڕزگاربووان (سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان لە عێراق)

هێڵی یارمەتی 7/24 بۆ ڕزگاربووانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر: هێڵی یارمەتی "119" ڕێگەیەکی ڕاپۆرتکردنی پارێزراو و نهێنی پێشکەش بە ڕزگاربووانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر دەکات. هەر لە سەرەتای دامەزراندنیەوە، ئەم هێڵی یارمەتییە زیاتر لە 8,000 پەیوەندی وەرگرتووە، کە ڕزگاربووان بە یارمەتی یاسایی و چاودێری تەندروستی و خزمەتگوزارییەکانی پشتیوانی دەروونی کۆمەڵایەتی دەبەستێتەوە. ئەم خزمەتگوزارییە سەلماندوویەتی کە زۆر گرنگە بۆ باشترکردنی وەڵامدانەوەی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر، لەگەڵ 85%ی پەیوەندیکەران ڕاyانگەیاندووە کە هەستیان بە سەلامەتی و زانیاری زیاتر کردووە دوای دەستگەیشتن بە سەرچاوەکانی هێڵی یارمەتی. هێڵی یارمەتییەکە بەشێکە لە دەستپێشخەرییەکی گەورەتر بۆ بەهێزکردنی سیستەمی وەڵامدانەوەی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر و دەستەبەرکردنی پشتیوانی هەمەلایەنە بۆ ڕزگاربووان لە هەرێمی کوردستان (سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان لە عێراق؛ لێبوردنی نێودەوڵەتی).

تەندروستی دەروونی و پشتیوانی دەروونی کۆمەڵایەتی (MHPSS): بەرنامەکانی پشتیوانی تەندروستی دەروونی و پاڵپشتی دەروونی کۆمەڵایەتی سەربە دامەزراوەی SEED لە هەرێمی کوردستانی عێراق کاردەکەن، لەنێویاندا لەو ناوچانەی کە کۆمەڵگەی ئاوارەکان لە هەولێر و دهۆك و سلێمانی و دەوروبەری لێیە. ئەم بەرنامانە بۆ ئەوە داڕێژراون پشتگیری لە ژنان و کچانی تووشبوو بە ململانێ و ئاوارەبوون بکەن و ڕاوێژکاری تاکەکەسی و بەگروپ و چاودێری ئاگادار لە زەبر و تواناسازی بۆ پیشەگەرەکانی تەندروستی دەروونی ناوخۆ پێشکەش دەکەن. بە جەختکردنە سەر ئەو ناوچانەی کە ژمارەیەکی زۆر لە ئاوارەی ناوخۆیی و ڕزگاربووانی زەبر و زەنگیان تێدایە، دامەزراوەی SEED توانیویەتی پێداویستییە تایبەتەکانی زیاتر لە 3,000 ئافرەت لە سەرانسەری ئەم ناوچانەدا چارەسەر بکات. بەرنامەکان بووەتە هۆی کەمبوونەوەی 40%ی نیشانەکانی تێکچوونی دەروونی دوای زەبر لە نێوان بەشداربووان، ئەمەش کاریگەرییان لە پێشخستنی خۆڕاگری تەندروستی دەروونی و چاکبوونەوە لە کۆمەڵگە زیانلێکەوتووەکانی ململانێدا نیشانداوە. جگە لەوەش، بە ڕاهێنانی پیشەگەرە ناوخۆییەکان، دامەزراوەی SEED دڵنیایی دەدات کە ئەم خزمەتگوزارییانە بەردەوام بەردەست دەبن و ئەمەش ژێرخانێکی بەردەوامی پاڵپشتی تەندروستی دەروونی لە ناوچەکەدا دروست دەکات (SEED Foundation؛ نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق).

پەناگەی ئافرەتان لە باغی شار: بە هاوکاری ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان دەستپێکردووە، پەناگەی ئافرەتان لە باغی شار لە هەولێر، چاودێری تەندروستی و ڕاوێژکاری و ڕاهێنانی پیشەیی پێشکەش بە ئافرەتانی بێتوانا دەکات. ئەم سەنتەرە ساڵانە پشتگیری لە نزیکەی 500 ئافرەت دەکات، یارمەتیان دەدات ژیانیان دوای ئەزموونی دەستدرێژی و ئاوارەبوون دووبارە بنیات بنێنەوە. بە ئاوێتەکردنی ڕاهێنانی پیشەیی، سەنتەرەکە توانیویەتی زیاتر لە 60%ی ڕاهێنراوەکانی بتوانن هەلی کار بەدەست بهێنن یان بزنسی بچووکی خۆیان دەستپێبکەن، بەمەش دەرفەتیان بۆ ژیانێکی سەربەخۆ بە شێوەیەکی بەرچاو باشتر کردووە (کوردستان24؛ ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان).

هاوکاری وەزارەتی تەندروستی لەگەڵ هاوبەشەکان بۆ کاراکردنی خزمەتگوزارییەکانی تەندروستی دەروونی: بە هاوکاری ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی (WHO)، وەزارەتی تەندروستی لە هەرێمی کوردستان ساڵانە 2-3 خولی ڕاهێنان بۆ پاڵپشتیکردنی ئەو ئافرەتانە ئەنجام دەدات کە تووشی توندوتیژی بوون. لە سەرانسەری هەرێمی کوردستاندا، 22 سەنتەر لە هەولێر، 24 سەنتەر لە سلێمانی، 18 سەنتەریش لە دهۆك بەشێوەیەکی چالاکانە بەشداری ئەو دەستپێشخەرییانە دەکەن و ڕاهێنانیان بە زیاتر لە 800 کارمەند کردووە بۆ ئەوەی بتوانن هاوکاری خێرا پێشکەش بکەن. بەڵام بەهۆی جیاوازی ئاستی خزمەتگوزارییەکانی چاودێری تەندروستی، پێشکەشکردنی ئاماری گشتگیر لە سەرانسەری هەرێمدا ئاستەنگی لە پێشە. نەخۆشخانەی سۆز لە سلێمانی، تاکە دامەزراوەی تایبەت بە تەندروستی دەروونی ئافرەتانە، لە ماوەی پێنج ساڵی ڕابردوودا چارەسەری 151 نەخۆشی کردووە، جەخت لەسەر پێویستی چاودێری تایبەتمەند لە هەولێر و

دهۆك دەكرێتەوە، كە خزمەتگوزارییەكانی تەندروستی دەروونی لە چوارچێوەی نەخۆشخانە گشتییەكان یەكخراون (ڕێكخراوی تەندروستی جیهانی لە عێراق؛ وەزارەتی تەندروستی).

تەندروستی دەروونی گشتگیر و ڕێگریكردن لە خۆكوشتن: بە چارەسەركردنی ڕێژەی بەرزی ئاستی خۆكوشتن لەنێو ئافرەتان، وەزارەتی كار و كاروباری كۆمەڵایەتی هاوكاری لەگەڵ یونیسێف و سندوقی نەتەوە یەكگرتووەكان بۆ دانیشتوان دەكات بۆ لێكۆڵینەوە لە ڕەگ و ڕیشەی هۆكارەكان و جێبەجێكردنی ڕێوشوێنی ڕێگریكردن. نایەكسانی لە خزمەتگوزارییەكانی تەندروستی دەروونی لە سەرانسەری شارەكاندا جەخت لەسەر پێویستی بەپەلەی دەستێوەردانی تەركیز دەكاتەوە، بەتایبەتی بۆ خزمەتگوزارییە تایبەتمەندەكانی دەرەوەی سلێمانی (یونیسێف عێراق؛ سندوقی نەتەوە یەكگرتووەكان بۆ دانیشتوان).

پەناگەكانی پاراستن لە كاتی كۆڤید-19: لە كاتی بڵاوبوونەوەی پەتای كۆڤید-19، وەزارەتی كار و كاروباری كۆمەڵایەتی سێ پەناگەی كاتی دامەزراند بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی زیادبوونی توندوتیژی خێزانی. ئەم سێ پەناگەیە لەگەڵ یارمەتی پارەی فریاگوزاری و بەرنامەكانی یارمەتی خۆراك بۆ ئافرەتانی سەرپەرشتیاری خێزان زۆر گرنگ بوون بۆ دابینكردنی شوێنی سەلامەت بۆ ئافرەتان. هەروەها پەناگەكان دەستبەجێ خزمەتگوزاری دەستێوەردانی قەیرانەكانیان پێشكەش كرد و پشتگیری زیاتر لە 1000 ئافرەتیان كرد لە سەردەمی پەتاكەدا.

پەنادان و پشتگیریكردنی ڕزگاربووانی دەستی داعش: لە ماوەی چوار ساڵی ڕابردوودا وەزارەتی كار و كاروباری كۆمەڵایەتی، بە هاوكاری هاوبەشەكانی وەك ڕێكخراوی نێودەوڵەتیی كۆچ و ڕێكخراوی هاوكاری نێودەوڵەتی ئەڵمانی، بە دامەزراندنی دوو پەناگەی نوێ لە ڕانیە و گەرمیان پشتیگیری بۆ ڕزگاربووانی داعش فراوانتر كردووە، بەمەش كۆی گشتیی گەیشتە حەوت پەناگە لە سەرانسەری هەرێمی كوردستان. ئەم پەناگانە ژینگەی سەلامەت لەگەڵ خزمەتگوزارییەكانی تەندروستی دەروونی، چاودێری تەندروستی و ڕاهێنانی پیشەیی دابین دەكەن. تەنها لە ساڵی 2023 دا زیاتر لە 1500 ئافرەت پشتگیرییان وەرگرت، كە 70%یان بەشدارییان لەو بەرنامە پیشەییانە كرد كە ئامانجیان تێكەڵبوونەوەیە بە كۆمەڵگە. ئەم ڕێبازە گشتگیرە دەستڕاگەیشتن بە خزمەتگوزارییە سەرەكییەكانی ڕزگاربووان بە شێوەیەكی بەرچاو باشتر كردووە، یارمەتی چاكبوونەوە و یەكگرتنەوەیان دەدات (وەزارەتی كار و كاروباری كۆمەڵایەتی؛ ڕێكخراوی نێودەوڵەتی كۆچ).

كۆنفرانسە زانستییە تەندروستییەكان: ژمارەی كۆنفرانسە زانستییەكان لە بواری تەندروستی ئافرەتاندا لە هەولێر بەرز بۆتەوە كە بە میوانداری زانكۆكانی زانستە پزیشكییەكانی هەولێر و ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان ئەنجام دراون، 55 توێژینەوەی لەسەر بابەتەكانی وەك تەندروستی دەروونی، تەندروستی زاوزێ، و توندوتیژی خێزانی پێشكەشكران. پسپۆڕانی بواری تەندروستی و داڕێژەرانی سیاسەت تێیدا ئامادە بوون. كۆنفرانسەكە جەختی لەسەر پابەندبوونی حكومەتی كوردستان كردەوە بە تەندروستی ئافرەتان، كە كاریگەری لە پلاندانانی ستراتیژی تەندروستی دەكا لەڕێگەی تیشك خستنە سەر پرسە گرنگەكان لەو بوارانەدا كە كەم خزمەتگوزارین. دەرئەنجامەكانی چالاكییەكە بریتی بوون لە ڕاسپاردە بۆ فراوانكردنی خزمەتگوزارییە تەندروستییەكانی تایبەت بە ئافرەتان و باشتركردنی بەردەستبوونی سەرچاوەكانی تەندروستی دەروونی، بەتایبەتی لە هەولێر و دهۆك (كوردستان24).

هەڵمەتی دژ بە شێواندنی ئەندامی زاوزێی مێینە: بۆ ماوەی زیاتر لە دە ساڵ، ڕێكخراوی وادی سەرپەرشتی هەڵمەتی نەهێشتنی شێواندنی ئەندامی زاوزێی مێینە دەكات لە هەرێمی كوردستان، بە تیشك خستنە سەر ئەو ناوچە لادێیانەی كە ئەم نەریتە تێیدا بە زۆرترین شێوە بەربڵاوە. ئەم هەڵمەتانە كە لایەنی پەروەردە و داكۆكیكردن و هۆشیاركردنەوەی كۆمەڵگە لەخۆ دەگرن، ئەنجامی بەرچاویان هەبووە. تا ساڵی 2022، هەوڵە بەردەوامەكان دوای 15 ساڵ لە دەستێوەردانی چڕ وایكرد هەڵەبجە و گەرمیان وەك ناوچەی بێ شێواندنی ئەندامی زاوزێی مێینە ڕابگەیەنرێن.

ئەم دەستكەوتە مۆدێلێكی بۆ ناوچەكانی تری عێراق دروست كردووە بۆ بەرەنگاربوونەوەی شێواندنی ئەندامی زاوزێی مێینە. بەرنامەكانی هۆشیاركردنەوەی وادی ڕاستەوخۆ پشتگیری زیاتر لە 5000 ئافرەت و كچ كردووە كە مەترسی شێواندنی ئەندامی زاوزێی مێینە یان تووشبوون بە شێواندنی ئەندامی زاوزێی مێینەیان لەسەر بوو و یارمەتی یاسایی و

دەروونی کۆمەڵایەتییان بۆ دابین کرا. پەروەردە بەشێکی سەرەکی لە ستراتیژەکەیان پێکدەهێنێ. ئەمەش هۆشیاری کۆمەڵگەی زیاد کردووە و پەسندکردنی کۆمەڵایەتی بۆ شێواندنی ئەندامی زاوزێی مێینە کەمکردۆتەوە. داتاکانی وادی دەریدەخەن کە بەهۆی ئەم هەڵمەتانەوە لە ماوەی 10 ساڵی ڕابردوودا حاڵەتەکانی شێواندنی ئەندامی زاوزێی مێینە لە کۆمەڵگە بەئامانجکراوەکاندا بە ڕێژەی 60% کەمی کردووە. ئەم دابەزینە کاریگەری پەروەردەی بەردەوام و پشتیوانی بەردەوام لەسەر گۆڕینی کردارە زیانبەخشە کەلتووریەکان دەردەخات (سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان؛ وادی عێراق).

بەهێزکردنی هاوبەشی نێوان ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان و ڕێکخراوی کوردستان بۆ چاودێری مافەکانی مرۆڤ: ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان و ڕێکخراوی کوردستان بۆ چاودێری مافەکانی مرۆڤ یاداشتنامەیەکیان واژۆکرد بۆ بەهێزکردنی هەوڵە هاوبەشەکانیان لە پێشخستنی مافەکانی ئافرەتان و چارەسەرکردنی کێشەکانی مافەکانی مرۆڤ. ئەم هاوبەشییە بۆتە هۆی ئەوەی زیاتر لە 200 چالاکی هاوبەش بۆ داکۆکیکردن و هۆشیاری گشتی ئەنجام بدرێت، کە گەیشتووەتە نزیکەی 10,000 کەس لە سەرانسەری هەرێمی کوردستاندا. لە ڕێگەی پشتگیری یاسایی و دەستپێشخەری تواناسازی، ئەم هاوکارییە یارمەتیدەر بووە بۆ دابینکردنی یارمەتی یاسایی بۆ زیاتر لە 500 ئافرەت و بەرەوپێشبردنی پاراستنی مافەکانی ئافرەتان و بەرزکردنەوەی هۆشیاری خەڵك سەبارەت بە مافەکانی مرۆڤ (ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان).

بەهێزکردنی هاوبەشی نێوان ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان و وەزارەتی کشتوکاڵ: هەروەها ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان یاداشتنامەیەکی لەگەڵ وەزارەتی کشتوکاڵ واژۆکرد بۆ پێشخستنی بەشداریکردنی ئافرەتان لە کشتوکاڵدا. ئەم هاوبەشیکردنە ڕاستەوخۆ پشتگیری پێشکەش نزیکەی 1200 ئافرەتی جوتیار و خاوەنکار دەکات لە ڕێگەی دابینکردنی ڕاهێنان لەسەر کردارە کشتوکاڵییە بەردەوامەکان و دەستگەیشتن بە سەرچاوەکانی وەك تۆو، ئامراز و قەرزی بچووك. ئەم دەستپێشخەرییە بەشداری ئابووری ئافرەتانی لە کشتوکاڵدا بە ڕێژەی 25% زیاد کردووە، ئەمەش بەشداری کردووە لە ئاسایشی خۆراك و پەرەپێدانی گەشەپێدانی گوندەکان. لە ئەنجامدا بەشداریکردنی ئافرەتان لە پرۆژە کشتوکاڵییەکان گەشەی کردووە، نزیکەی 35%ی دەستپێشخەرییە کشتوکاڵییەکان لە هەرێمدا ئێستا لەلایەن ئافرەتانەوە سەرکردایەتی دەکرێن (وەزارەتی کشتوکاڵ؛ ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان).

داکۆکیکردن لە چوارچێوەیەکی بەهێزی یاسایی و خزمەتگوزاری باشتر بۆ ڕزگاربووان: حکومەتی کوردستان بە هاوکاری وەزارەتی ناوخۆ و هاوبەشە نێودەوڵەتییەکانی وەك UN Women، چوارچێوەی یاسایی بۆ پاراستنی ئافرەتان لە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر بەهێزتر کردووە. یاسای پاراستن لە توندوتیژی خێزانی بەهێزتر کرا، ئەمەش بووە هۆی دامەزراندنی 15 خانەی پارێزراو کە لەلایەن کۆمەڵگەی مەدەنییەوە بەڕێوەدەبرێن و لەلایەن حکومەتەوە دانپێدانراون. ئەم خانانە ساڵانە پشتگیریان لە نزیکەی 3000 ڕزگاربوو کردووە کە پەناگە و یارمەتی یاسایی و خزمەتگوزاری ڕاوێژکارییان بۆ دابین کراوە. هەروەها حکومەت چوارچێوەی کاری خۆی لەگەڵ ستانداردە نێودەوڵەتییەکان هاوڕێز کردوە، کە دەستگەیشتنی بە خزمەتگوزارییەکان فراوانتر کردووە و کوالیتی ئەو پشتگیرییەی پێشکەش بە ڕزگاربووانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر دەکرێ بە شێوەیەکی گشتی باشتر کردووە. ئەم شێوازە گشتگیرە بۆتە هۆی زیادبوونی 30% حاڵەتی ڕاپۆرتکراوی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر کە ئەمەش ڕەنگدانەوەی هۆشیاری و متمانەی زیاترە بە سیستەمە پشتیوانییە بەردەستەکان (UN Women لە عێراق؛ وەزارەتی ناوخۆ).

لە ئەنجامی ڕاستەوخۆی جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی، یاسای ڕزگاربووانی ئێزیدی لە نیسانی 2021 دەرچوو، کە پێشکەوتنێکی بەرچاوە لە چارەسەرکردنی پێداویستییەکانی ڕزگاربووانی تیرۆر و توندڕەوی توندوتیژ، بە هاوڕێزی لەگەڵ بەیاننامە هاوبەشەکەی ئەیلوولی 2016ی نێوان حکومەتی عێراق و نوێنەری تایبەتی سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ توندوتیژی سێکسی لە ململانێکاندا. سەرباری ئەوەش، بەڕێوەبەرایەتی گشتی کاروباری ڕزگاربووان پێشکەوتنی بەرچاوی بەدەستهێناوە بە پێدانی پارەی قەرەبووکردنەوە بۆ 1651 ڕزگاربوو بەپێی ئەم یاسایە، ئەمەش هەوڵێکە پابەندبوون بە پشتگیریکردن و قەرەبووکردنەوەی ئەو کەسانە نیشان دەدات کە بەهۆی دڕندەیی داعشەوە زیانیان بەرکەوتووە.

ڕاهێنانی ناوەندی هاوبەشی هەماهەنگی قەیرانەکان (JCC) ڕاهێنانی وەڵامدانەوەی قەیرانەکان: ناوەندی هاوبەشی هەماهەنگی قەیرانەکان ڕاهێنانێکی پێنج ڕۆژەی بۆ 26 کارمەندی وەزارەتەکانی حکومەتی هەرێم و یەکەکانی جێندەری ئەنجامدا، کە تێیدا تیشك خرایە سەر وەڵامدانەوەی قەیرانەکان و ئاوێتەکردنی ڕێبازە هەستیارەکانی جێندەر. بەشداربووان بڕوانامەیان وەرگرت و هەڵسەنگاندنەکان 40% باشتربوونیان لە تواناکانیان لە وەڵامدانەوەی فریاگوزاریدا نیشان دا. ئەم ڕاهێنانە بەڕێوەبردنی قەیرانەکان لە هەرێم بەرز دەکاتەوە لە ڕێگەی یەکخستنی باشترین پیادەکارییە نێودەوڵەتییەکان و دڵنیابوون لەوەی پێداویستییەکانی ئافرەتان و گروپە لاوازەکان پێشنیەیان دراوەتێ (ناوەندی هاوبەشی هەماهەنگی قەیرانەکان؛ وەزارەتی ناوخۆی حکومەتی هەرێم).

هەروەها ناوەندی هاوبەشی هەماهەنگی قەیرانەکان ڕۆڵێکی گرنگی گێڕا لە پاڵپشتیکردنی ئافرەتانی ئاوارە لە نێو 250,000 ئاوارەی ناوخۆ و زیاتر لە 1 ملیۆن پەنابەر لە هەرێمی کوردستان، کە زۆربەیان ئافرەت و منداڵن. لەم ماوەیەدا، ناوەندی هاوبەشی هەماهەنگی قەیرانەکان ئاسانکاری بۆ ڕاهێنانی پیشەیی بۆ زیاتر لە 15,000 ئافرەتی ئاوارە کرد بۆ تواناداركردنیان بە لێهاتوویی لە بەرگدروو، کشتوکاڵ و بەڕێوەبردنی بزنسی بچووک. هەماهەنگی لە دابەشکردنی کەرەستەی پاکوخاوێنی بەسەر زیاتر لە 200,000 ژن و کچ لە سەرانسەری 26 کەمپدا کرد و زیاتر لە 20,000 ڕزگاربووی توندوتیژی جێندەری ڕەوانەی ناوەندەکانی پشتیوانی تایبەتمەند کرد. هەروەها ناوەندی هاوبەشی هەماهەنگی قەیرانەکان هاوکاری لەگەڵ هاوبەشە مرۆییەکان کرد بۆ پێشکەشکردنی یارمەتی یاسایی و پشتیوانی دەروونی کۆمەڵایەتی، کە وا مەزەندە دەکرێت گەیشتبێتە 65%ی ئافرەتانی ئاوارە لە کەمپەکاندا. ئەم هەوڵانە تیشک دەخەنە سەر پابەندبوونی بە چارەسەرکردنی لاوازییەکان و بەرزکردنەوەی ئاستی توانای خۆڕاگری ئافرەتانی ئاوارە. (ناوەندی هاوبەشی هەماهەنگی قەیرانەکان؛ وەزارەتی ناوخۆی حکومەتی هەرێم).

بەهێزکردنی پاراستن بۆ کاندیدە ئافرەتەکان لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی 2024: پێش هەڵبژاردنەکانی پەرلەمان لە تشرینی یەکەمی 2024، ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان بە هاوبەشی لەگەڵ نوێنەرایەتیە دیپلۆماسییەکان، دەزگاکانی حکومەت و ڕێکخراوە کۆمەڵایەتییەکان، ڕێکاری پاراستنی گشتگیری بۆ پاراستنی کاندیدە ئافرەتەکان خستووەتە ڕوو. ئەمانە بریتین لە ناوچەی پارێزراو لە بۆنەی هەڵمەتەکاندا، پاسەوانی ئاسایش و چاودێریکردنی میدیا. زیاتر لە 100 کاندیدی ئافرەت ڕاهێنانی ئاسایشی وەرگرتووە و 85% یان هەست بە دڵنیایی و دەسەڵاتیان کردووە. ئەم هەوڵانە ژینگەیەکی هەڵبژاردنی سەلامەتتر و گشتگیرتر بەرز دەکەنەوە و پشتیوانی لە بەشداری یەکسانی ئافرەتان لە سیاسەتدا دەکەن (ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان؛ UN Women لە عێراق).

دەستڕاگەیشتن بە خزمەتگوزارییەکانی سەلامەتی و پشتگیری - بەرنامەی سەلامەتی تۆ (Safe You): دەستڕاگەیشتن بە خزمەتگوزارییەکانی سەلامەتی و پشتیوانی—بەرنامەی سەلامەتی تۆ: بەرنامەی سەلامەتی تۆ پلاتفۆرمێکی دیجیتاڵییە کە بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی سەلامەتی ئافرەتان لە هەرێمی کوردستان داڕێژراوە. تایبەتمەندییە سەرەکییەکان بریتین لە سیستەمی ئاگادارکردنەوەی فریاگوزاری کە بەکارهێنەران بە پەیوەندییە متمانەپێکراوەکان یان دەسەڵاتدارەکانەوە دەبەستێتەوە، لەگەڵ سەرچاوە لەسەر مافە یاساییەکان، هێڵەکانی یارمەتی و زانیارییەکانی پەناگە. لەوەتەی دامەزراندنیەوە، بەرنامەکە زیاتر لە 10,000 جار دابەزێنراوە، فیدباکی بەکارهێنەران نیشانی دەدا کە هەستکردن بە سەلامەتی لە نێو بەشداربواندا 70% زیادیکردووە. هەروەها بەرنامەکە کەرەستەی پەروەردەیی لەسەر ناسینەوە و وەڵامدانەوەی توندوتیژی پێشکەش دەکات، بەمەش یارمەتیدەرە بۆ ڕێگریکردن لە قوربانی بوون. بە پاڵپشتی ڕێکخراوە ناحکومییە ناوخۆییەکان و هاوبەشە نێودەوڵەتییەکان بەرنامەی سەلامەتی تۆ بۆتە ئامرازێکی گرنگ بۆ ئەو ئافرەتانەی ڕووبەڕووی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر دەبنەوە و داوای پشتگیری دەکەن لە هەرێمدا (UN Women لە عێراق؛ ڕاپۆرتی کاری بەرنامەی سەلامەتی تۆ).

بەشداریکردنی کۆمەڵگەی گەنجان لە پرۆژەی مەساڕونا: بە پارەدارکردنی هۆڵەندا، پرۆژەی مەساڕونا لەلایەن ڕێکخراوی ئێما 41 خولی هۆشیاری لە شاری هەولێر ئەنجامداوە کە تێیدا تیشک خراوەتە سەر مافەکانی زاوزێ، تەندروستی، و یەکسانی جێندەری. ئەم خولانە گەیشتنە زیاتر لە 800 گەنج، ئەمەش ئاستی زانیاری بەرزکردەوە و هەڵوێستی ئەرێنی بەهێز کرد. فیدباکەکان ئاماژەیان بە زیادبوونی 60% لە تێگەیشتنی بەشداربووان لە تەندروستی زاوزێ کردووە، کە ئەمەش ڕەنگدانەوەی کاریگەرییەکانی پرۆژەکەیە لەسەر

توانادارکردنی گەنجان و داکۆکیکردن لە هەرێمی کوردستان (ڕێکخراوی ئێما؛ وەزارەتی کاروباری دەرەوەی هۆڵەندا).

مافەکانی زاوزێ و تەندروستی بۆ هونەرمەندە گەنجەکان: وەك بەشێك لە هەمان پرۆژە، ڕێکخراوی ئێما بەرنامەیەکی ڕاهێنانی پێشکەش بە هونەرمەندە گەنجەکان کرد بۆ ئەوەی مافی زاوزێ بخەنە ناو کارەکانیانەوە. نزیکەی 30 هونەرمەند بەشدارییان کرد و بەهرەی داهێنەرانەی خۆیان بەکارهێنا بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاری لەسەر تەندروستی زاوزێ. ڕاپرسییەکان دەریدەخەن کە 75% ی هونەرمەندان هەستیان بە ئامادەیی کردووە بۆ داکۆکیکردن لەم پرسانە لەناو کۆمەڵگەکانیاندا، ئەمەش تیشك دەخاتە سەر ڕۆڵی دەربڕینی هونەری لە برەودان بە پەروەردەی تەندروستی گشتی (ڕێکخراوی ئێما).

خزمەتگوزاری پاڵپشتی پاراستن بۆ ئافرەتانی ئێزدی: ڕێکخراوی داك (ڕێکخراوا داك بۆ گەشەپێدانا ژنا ئێزدی) ڕاهێنانی پیشەیی لە کارامەییەکانی وەك چێشتلێنان و کشتوکاڵدا پێشکەش بە زیاتر لە 300 ئافرەتی ئێزدی کردووە، لەوانەش کەسانی ئاوارە ناوخۆیی و گەڕاوەکانی شنگال و سونونی. ئەم بەرنامانە وایکردووە بەشداربووان سەربەخۆیی ئابووری بەدەستبهێنن، بەجۆرێك کە 65%ی ڕاهێنراوەکان زیادبوونی توانای پشتگیریکردنی خێزانەکانیان لەڕووی دارایییەوە ڕاگەیاندووە.

جگە لەوەش، ڕێکخراوی ئێما خزمەتگوزاری دەرونی-کۆمەڵایەتی و چاکسازی پێشکەش بە زیاتر لە 400 ئافرەتی ڕزگاربووی ئێزدی کردووە، کە چارەسەر و کاری کۆمەڵایەتی و ڕاهێنانی بژێوییان پێشکەش کراوە. بەرنامە کشتوکاڵییەکان لە ژێر ئەم دەستپێشخەرییەدا یارمەتی 75%ی بەشداربوویان داوە بۆ ئەوەی داهاتی بەردەوام بەدەست بهێنن، کە ئەمەش بەشداری لە خۆڕاگری کۆمەڵگە و چاکبوونەوە لە زەبر کردووە (ڕێکخراوی داك؛ ڕێکخراوی ئێما).

چاودێری تەندروستی و پشتیوانی دەرونی و کۆمەڵایەتی لە کەمپەکانی ئاوارەکان: بە هاوبەشی لەگەڵ وەزارەتی تەندروستی، ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ تواناسازی پێشکەش بە زیاتر لە 150 کارمەندی چاودێری تەندروستی لە کەمپەکانی ئاوارەکان کردووە، کە ئامادەیانی کردووە بۆ ئەوەی چارەسەری پێداویستییە تەندروستی و دەرونی و کۆمەڵایەتییەکانی ژنان و کچانی ئاوارە بکەن. فیدباکەکان ڕێژەی 40% باشتربوون لە ئامادەیی کارمەندان بۆ پشتگیریکردنی ڕزگاربووانی زەبر نیشان دا.

ئەنجوومەنی پەنابەرانی دانیمارك و ڕێکخراوی منداڵپارێز سەنتەری پشتیوانی لە کەمپەکانی ئاوارە و پەنابەران لە سەرانسەری هەرێمی کوردستان بەڕێوەدەبەن، ساڵانە خزمەتگوزاری تەندروستی دەرونی پێشکەش بە زیاتر لە 3000 ئافرەت و منداڵ دەکەن. ئەم خزمەتگوزاریانە بریتین لە فریاگوزاری سەرەتایی دەرونی و ڕاوێژکاری بۆ کەمکردنەوەی فشار.

ڕێکخراوی هاوکاری نێودەوڵەتی ئەڵمانی بایەخی بە بەرزکردنەوەی ئاستی توانای بەڕێوەبەرایەتییە تەندروستییە ناوخۆییەکان داوە، ڕاهێنانی بە 200 دابینکەری چاودێری تەندروستی کردوە بۆ ئەوەی باشتر خزمەتگوزاری پێشکەش بە ژنان و کچانی ئاوارە بکەن. ئەم هەوڵە هاوبەشانە سیستەمێکی گشتگیر پێکدەهێنن کە پێداویستییە دەستبەجێ و درێژخایەنەکانی ڕزگاربووانی دەستی داعش چارەسەر دەکات، یارمەتیدەرە لە چاکبوونەوە و یەکگرتنەوەی کۆمەڵگە (ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ؛ ئەنجوومەنی پەنابەرانی دانیمارك).

باشترکردنی میکانیزمەکانی وەڵامدانەوە بۆ ڕزگاربووانی توندوتیژی لەسەر بنەمای سێکس و جێندەر: ڕێکخراوی ئاسودە، شانبەشانی ناوەندی ئاگربەست بۆ مافە مەدەنییەکان، پرۆژەیەکی بە پاڵپشتی سندوقی متمانەی نەتەوە یەکگرتووەکان جێبەجێکرد بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی میکانیزمەکانی وەڵامدانەوەی توندوتیژی لەسەر بنەمای سێکس و جێندەر بۆ ژنان و کچانی پەنابەری سوریا لە هەرێمی کوردستان. هەروەها پرۆژەکە گەیشتە 1298 سودمەند، دوو ڕاپۆرتی سەرەکی لەسەر توندوتیژی لەسەر بنەمای سێکس و جێندەر بەرهەمهێنا، کە بەسەر 500 ڕێکخراوی ناحکومی و لایەنە پەیوەندیدارەکاندا دابەشکرا، ئاستی هۆشیاری بەرزکردەوە و برەوی بە وەڵامدانەوەی ئاگادارانە لە ناو کەرتی مرۆیی دا.

بە هاوکاری لەگەڵ دەزگاکانی نەتەوە یەکگرتووەکان، ئاسودا خزمەتگوزارییە تایبەتمەندەکانی تەندروستی دەروونی و پشتیوانی دەرونی کۆمەڵایەتی پێشکەش دەکات، لەوانەش ڕاوێژکاری تاکەکەسی و گروپی پشتیوانی کە بەپێی هەلومەرجی ڕزگاربووانی توندوتیژی لەسەر بنەمای سێکس و جێندەر گونجێنراوە. ئەم خزمەتگوزاریانە یارمەتی 700 ئافرەت و کچیان داوە دەستیان بە پشتگیری سۆزداری گرنگ و ئامرازەکانی چاکبوونەوە بگات، پتەوکردنی خۆڕاگری و ئاسانکاری بۆ چاکبوونەوە بۆ ئەو کەسانەی کە تووشی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر بوون (ئاسودە؛ ناوەندی ئاگربەست).

3. کۆڵەگەی ڕێگریکردن

ئامانج: بەهێزکردنی ڕێکارەکانی ڕێگریکردن پێش ململانێ و لە کاتی ململانێ و دوای ململانێ، بڕەودان بە ژینگەیەکی دوور لە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر.

ئامانج: بەهێزکردنی ڕێوشوێنەکانی ڕێگریکردن پێش و لەکاتی و پاش شەڕ و بڕەودان بە ژینگەیەکی دوور لە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر.

پێشکەوتنی بەدەست هاتوو:

وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی بەرەنگاربوونەوەی قسەی ڕق و کینە لە دژی ئافرەتان: هەرێمی کوردستان بە پەروەردەکردنی وتاربێژانی ئایینی کارایگەرانە کاری بۆ بەرەنگاربوونەوەی قسەی ڕق و کینە لە دژی ئافرەتان کاری کردووە. لە نێوان ساڵانی 2021 و 2024، وەزارەت زیاتر لە 50 خولی ڕاهێنانی بۆ نزیکەی 1200 سەرکردەی ئایینی ئەنجامداوە، کە تێیدا تیشك خراوەتە سەر لێبوردەیی و یەکسانی جێندەری. لە ڕاپرسییەکی ساڵی 2023 دەرکەوتووە کە 65%ی ئامادەبووان گۆڕانکارییەکی ئەرێنی لە تێڕوانینەکانیان سەبارەت بە یەکسانی جێندەری ڕاگەیاندووە. و 80%ی وتاربێژە ڕاهێنراوەکان دواتر بابەتەکانی مافەکانی ئافرەتانیان لە وتاری خۆیاندا جێگیر کرد، کە گەیشتۆتە زیاتر لە 500,000 ئامادەبوو. سەرەڕای ئەوەش، چاودێریکردنی سۆشیال میدیا لەم ماوەیەدا ئاماژەی بە کەمبوونەوەی 20%ی قسەی ڕق و کینە لەسەر بنەمای جێندەر کردووە، کە ڕەنگدانەوەی کاریگەریی وەزارەتە. پشتیوانی UN Women زیاتر جەخت لەسەر کاریگەریی ئەم دەستپێشخەرییانە دەکاتەوە ("وەزارەتی کوردستان بەرەنگاریی قسەی ڕق و کینە لە دژی ئافرەتان دەبێتەوە")

ڕێگریکردن لە بڵاوبوونەوەی چەك: حکومەتی هەرێمی کوردستان بە هاوکاری هاوبەشە نێودەوڵەتییەکان، ستراتیژیی نیشتمانی بۆ سنووردارکردنی بڵاوبوونەوەی چەکی بێ مۆڵەت جێبەجێ کردووە، کە بۆ پاراستنی سەقامگیری ناوچەکە پێویستە. دەستپێشخەرییەکە بە هەماهەنگی لەگەڵ لایەنەکانی وەك پەیمانگای توێژینەوەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست (MERI-K) هەوڵدەدات دەستگەیشتن بە چەك کۆنترۆڵ بکا و مەترسی زیادبوونی توندوتیژی کەم بکاتەوە، ئەمەش سەلامەتی و ئاسایشی گشتی بەهێز دەکات (پەیمانگای توێژینەوەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست – (MERI-K)).

سیاسەتی دژە هەراسانکردن لە نەخۆشخانەی پێشمەرگە: بۆ بەرقەرارکردنی ژینگەیەکی سەلامەتتر و گشتگیرتر، نەخۆشخانەی پێشمەرگە لە هەولێر سیاسەتی دژە هەراسانکردنی دارشت، ڕێکاری ڕوونی بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەراسانکردن دانا. ئەم دەستپێشخەرییە خولی تواناسازی بۆ 50 کارمەندی بەڕێوەبردن لەخۆگرت، کە جەخت لەسەر هەستیاری و یەکسانی جێندەری دەدا. ڕاپرسییەکانی دوای ڕاهێنان ئاماژەیان بە زیادبوونی 45%ی متمانەی کارمەندان کردووە لە مامەڵەکردن لەگەڵ پرسە پەیوەندیدارەکان بە جێندەر، ئەمەش برەو بە کلتوری ڕێزگرتن و گشتگیری دەدا. ئەم هەوڵە پێشینەیەك بۆ ژینگەکانی چاودێری تەندروستی وەڵامدەرەوەی جێندەر لە ناو شوێنە سەربازییەکان دادەنێت (نەخۆشخانەی پێشمەرگە).

دامەزراندنی تیمی تایبەت بە ڕێگریکردن: تیمێکی تایبەتمەند بە ڕێگریکردن بە ئامانجی بەهێزکردنی میکانیزمەکان بۆ ڕێگریکردن لە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر دامەزراوە. ئەم تیمە هاوکاری لەگەڵ لایەنەکانی وەك ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی ناوخۆیی و سەرکردەکانی کۆمەڵگە و دامەزراوە پەروەردەییەکان دەکات بۆ جێبەجێکردنی ستراتیژییەکان کە هۆکارە ڕیشەییەکان توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر دەکەنە ئامانج. دەستپێشخەرییەکانیان

گەیشتووەتە زیاتر لە 300 کەس لە سەرانسەری کۆمەڵگە لاوازەکاندا، لەنێویاندا 1200 ئافرەت و 800 پیاو، و وۆرکشۆپیان بۆ گەنجان ئەنجامداوە.

بۆ پێوانەکردنی کاریگەری، تیمەکە ڕاپرسیی پێشوەختە و ڕاپرسیی دواتریان ئەنجامداوە، کە نیشانی دا تێگەیشتنی بەشداربووان لە پرسەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر بە ڕێژەی 60% باشتر بووە. سەرەڕای ئەوەش، گفتوگۆکانی فۆکۆس گروپ تێڕوانینەکانیان لەبارەی گۆڕانکارییە ئەرێنییەکانی هەڵوێستەکان بەرامبەر بە یەکسانی جێندەری پێشکەش کردووە. لەو ناوچانەی کە بەرنامەکانی ڕێگریکردن چالاك بوون، دەرئەنجامەکانی دەستەی ئەرك کەمبوونەوەی ڕووداوە ڕاپۆرتکراوەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر بە ڕێژەی 15% نیشانداوە، ئەمەش ئاماژە بە کاریگەری ئەرێنی ئەم هەوڵانە دەدا. هەڵسەنگاندنە بەردەوامەکانی تیمەکە دڵنیای دەدەن لەوەی کە بەرنامەکان وەك وەڵامدەرەوەی پێداویستییەکانی کۆمەڵگە دەمێننەوە، ستراتیژییەکان لەسەر بنەمای فیدباك دەگونجێن بۆ ئەوەی زۆرترین کاریگەرییان لەسەر هاندانی گۆڕانی ڕەفتاردا هەبێ (ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ؛ تۆڕی ڕێکخراوی کۆمەڵگەی مەدەنی).

یونامی و گروپی ڕاوێژکاریی ئافرەتانی ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان: بە هاوبەشی لەگەڵ ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان، یونامی گروپێکی ڕاوێژکاری ئافرەتانی پێکهێناوە کە زیاتر لە 15 ئەندامی تێدایە بۆ پشتیوانیکردن و پاراستنی ئافرەتانی سەرکردە لە کوردستان. ئەم گروپە جەخت دەکاتە سەر چارەسەرکردنی ئەو ئاڵنگارییانەی کە ئافرەتان ڕووبەڕووی دەبنەوە لە ڕۆڵی سەرکردایەتی لە چوارچێوەی دیمەنێکی سیاسی ئاڵۆزدا. هەڵسەنگاندنە سەرەتاییەکان وا نیشان دەدەن کە ئەندامان بە ڕێژەی 40% متمانەیان زیادی کردووە بۆ بەشداریکردن لە چالاکییە سیاسییەکان بە شێوەیەکی سەلامەت، ئەمەش کاریگەریی گروپەکە لە دروستکردنی ژینگەیەکی پشتیوانی زیاتر دەردەخات (یونامی).

هەوڵەکانی UN Women لە ڕێگریکردن لە ململانێ: UN Women هاوکاری لەگەڵ چەندین ڕێکخراوی کۆمەڵگەی مەدەنی دەکات لە ژێر کۆڵەگەی ڕێگریکردن لە ململانێ، کە ستراتیجیەکان بە ئامانجی تێگەیشتن و کەمکردنەوەی هۆکارە بنەڕەتییەکانی ناکۆکی یەکدەخات. لە ساڵی 2023، ئەم دەستپێشخەرییانە بەشداریان بە زیاتر لە 2000 ئەندامی کۆمەڵگە کرد لە چوار ناوچەدا، بەمەش خۆڕاگرییانی بەهێز کرد و گرژییە ناوخۆییەکانی بە ڕێژەی 25% کەمکردەوە وەك لەلایەن بەشداربووانەوە ڕاگەیەنرا. ئەم هەوڵانە بەشداری لە بنیاتنانی ئاشتی گشتگیر و بەهێزکردنی سەقامگیریی کۆمەڵگە دەکەن UN Women.

ڕاهێنان بۆ ڕۆژنامەنووسانی ئافرەت لەسەر ڕاپۆرتکردنی گروپە لاوازەکان: پازدە ڕۆژنامەنووسی ئافرەت ڕاهێنانیان لەسەر ڕاپۆرتکردنی ئەخلاقی و سەلامەتی گروپە لاوازەکان تەواو کرد، کە تیشکیان خستە سەر بابەتەکانی وەك نوێنەرایەتییەکی دروست و سەلامەتی. هەڵسەنگاندنەکانی دوای ڕاهێنانەکان دەریخستووە کە تواناکانیان سەبارەت بە ڕەچاوکردنی ئەخلاقی و هەستیاری ڕاپۆرتکردن بەڕێژەی 50% باشتربووە، کە ئامانج لێی بەرزکردنەوەی کوالیتی ڕووماڵکردنی میدیایە لەسەر بابەتە هەستیارەکان (یونسکۆ).

دەرفەتە ئابووری و بژێوییەکانی وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی بۆ ئافرەتانی ئێزدی و ئاوارە و کۆمەڵگە خانەخوێیەکان: لە دهۆك، زیاتر لە دوو هەزار لە ئافرەتانی ئێزدی و ئاوارە و کۆمەڵگە خانەخوێیەکان بەشداری بەرنامەی ڕاهێنانیان کردوە بە ئامانجی بەرزکردنەوەی ئاستی سەربەخۆیی ئابووری. ئەم بەرنامانە دروستکردنی داهات، زمان، تواناکانی ژیان و تەکنەلۆژیایان گرتەوە، بەشداربووانیان ئامادە کرد بۆ ئەوەی بژێوی ژیانیان لەناو کەمپەکان و دەرەوەی کەمپەکاندا باشتر بکەن. سەرباری ئەمە، وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی نزیکەی 1200 ئافرەتە پێشەنگکاری لەڕێگەی پشتگیری دارایی و ڕاهێنانی پەرەپێدانی بازرگانی توانادار کردوە. هەروەها وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی 441 بەرنامەی ڕاهێنانی پیشەیی بۆ 2,830 ئافرەت جێبەجێ کردوە و قەرزی پێشکەش بە 1,200 ئافرەتە پێشەنگکار کردوە لە ڕێگەی "سندووقی پشتگیری بزنسی بچووکی گەنجان" (بای ئاشتی ئەمریکا؛ ئانێرا). سەبارەت بە ئافرەتانی خاوەن پێداویستی تایبەت، وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی مووچەی مانگانە پێشکەش بە 36,799 سودمەندی تۆمارکراو دەکات، ئەمەش ئاستی سەقامگیری ئابووری و کوالیتی ژیانیان بەرز دەکاتەوە لە سەرانسەری هەرێمی کوردستاندا.

دەرفەتە ئابووری و بژێوییەکانی وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی بۆ ئافرەتان

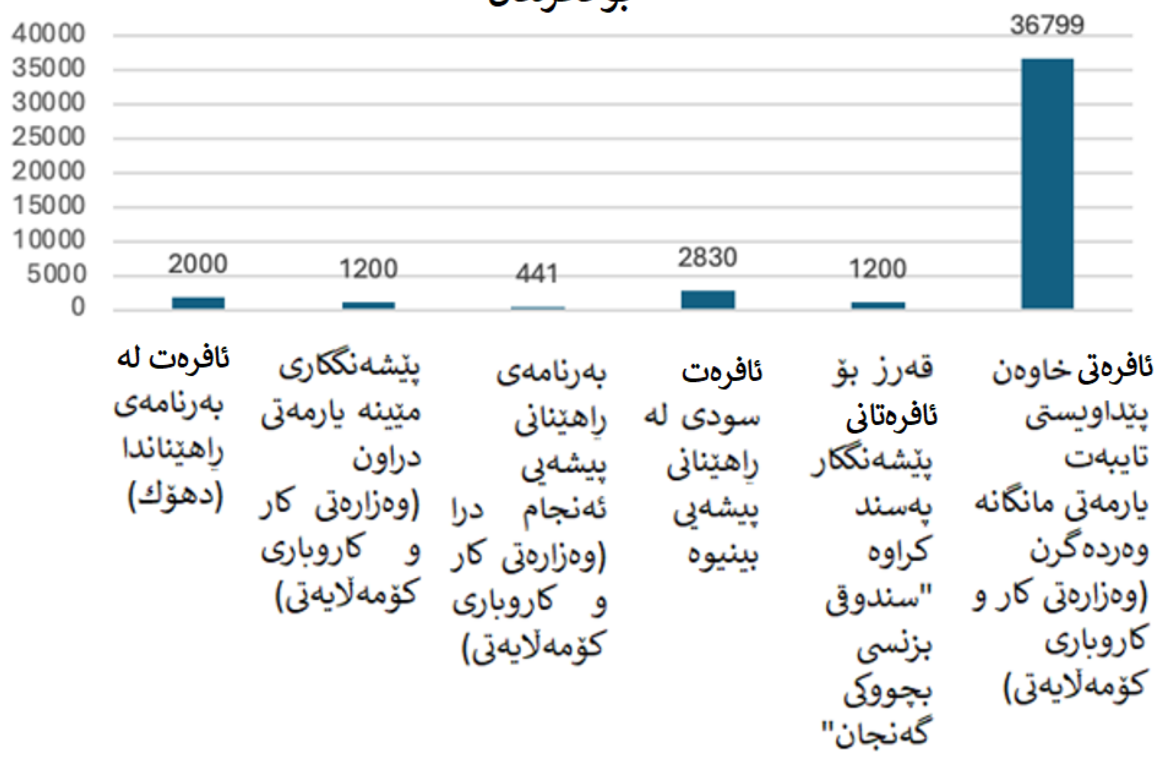

دەستپێشخەرییەکانی ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ بۆ تواناداردکردنی ئابووری و سەرکردایەتی: ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ ڕۆڵێکی گرنگی لە توانادارکردنی ئافرەتان لە ڕووی ئابووری گێڕاوە لە ڕێگەی قەرزی بچووك و ڕاهێنانی خوێندەواری دارایی لە هەرێمی کوردستان. ئەم بەرنامانە سوودیان بە زیاتر لە 1200 ئافرەت گەیاندووە، بەتایبەتی ئەوانەی بەهۆی ململانێوە زیانیان بەرکەوتووە، ئەمەش وایکردووە بتوانن دەست بە بزنسی خۆیان بکەن و سەربەخۆیی دارایی بەدەستبهێنن. وەك بەشێك لە دووەمین پلانی کاری نیشتمانی، ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ ڕێژەی نوێنەرایەتی بە ڕێژەی 30% بۆ ئافرەتان لە دەزگا سەرەکییەکانی بڕیاردان بەدەستهێنا، لەوانەش لە لیژنەکانی مافی مرۆڤ و مافی ئافرەتان. ئەم بایەخدانە بە توانادارکردنی ئابووری و سەرکردایەتی جەخت لەسەر پابەندبوونی ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ دەکاتەوە بە یەکسانی جێندەری و گەشەپێدانی بەردەوام (ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ).

پشتگیری سەرلەنوێ تێکەڵبوونەوە لە کۆمەڵگە بۆ ئافرەتانی زیندان: وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی خوێندن و ڕاهێنانی پیشەیی پێشکەش بە ئافرەتانی دەستبەسەرکراو کردووە، بە ئامانجی پشتگیریکردن لە یەکگرتنەوەیان لە کۆمەڵگەدا دوای ئازادکردنیان. لە ڕێگەی ئەم بەرنامانەوە زیاتر لە 300 ئافرەت کارامەییان لە بوارەکانی وەکو بەرگدروو و نانەوایی بەدەستهێناوە، کە ئەمەش بەشدارە لە کەمبوونەوەی ڕێژەی 20%ی دووبارەبوونەوەی تاوان لەنێو بەشداربووان، چونکە باشتر ئامادەکراون بۆ ئەوەی دووبارە ژیانی خۆیان بنیات بنێنەوە و بەشداری ئەرێنی لە کۆمەڵگەکانیاندا بکەن (وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی).

سەنتەری کۆمەڵایەتی و ڕاهێنانی پیشەیی: ڕێکخراوی ئێما چەند سەنتەرێك لە شێخان بەڕێوەدەبات، ڕاهێنانی پیشەیی لە کارامەییەکانی وەك دورین و فێربوونی زمان پێشکەش دەکات. ئەم سەنتەرانە زیاتر لە 400 ئافرەتیان سوودمەند کردووە، لەنێویاندا ئاوارەکانی ناوخۆ، بە تەیارکردنیان بە کارامەیی بەبازاڕکردن بۆ ئەوەی ئاسۆی ئابوورییان باشتر بێ (ڕێکخراوی ئێما).

ڕاهێنانی پێشەنگکاری - بەرنامەی "پێش بکەوە"ی ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کار: بەرنامەی "پێش بکەوە"ی ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کار پشتگیری زیاتر لە 500 ئافرەتە پێشەنگکار کردووە لە عێراق، بە جەخت کردنە سەر بواری کشتوکاڵ. بەشداربووان کارامەییان لە پلاندانانی بزنس و بەڕێوەبردنی دارایی بەدەستهێنا، و بەرنامەکە پێکهاتەی "ڕاهێنانی ڕاهێنەران" لەخۆدەگرێت بۆ بەردەوامبوونی پەروەردەی پێشەنگکاری ناوخۆیی (ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کار).

ڕاهێنانی پیشەیی لە دهوک: ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کار و وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی حکومەتی هەرێم ڕاهێنانی پەیوەندیدار بە بازاڕیان لە بواری کشتوکاڵ و بیناسازی و پیشەسازی دەستیدا پێشکەش کردووە. ئەم بەرنامانە 300 پیاو و ئافرەتی گەنجیان کردە ئامانج کە لە کۆمەڵگە ئاوارەکانەوە هاتبوون، ئەمەش ئاسۆی هەلی کاریانی بەرزکردەوە (ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کار).

بەخشینی دارایی بۆ ژنان و کچان - کۆمەڵەی ئافرەتانی بەغدا (جمعية نساء بغداد): بەرنامەی یارمەتییەکانی کۆمەڵەی ئافرەتانی بەغدا توانیویەتی 16 بزنسی بچووك لە ئەنبار و نەینەوا دروست بکات. دەستپێشخەرییەکە سەرمایەی تۆوی بۆ کارەکانی وەك بەخێوکردنی پەلەوەر و دورین دابین کردوە، کە پشتگیری لە سەربەخۆیی ئابووری ئافرەتان دەکات (کۆمەڵەی ئافرەتانی بەغدا).

پشتگیری پەرەپێدانی بزنس – بەرنامەی "دەست بە بزنسی خۆت بکە و باشتری بکە"ی ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کار: لە ڕێگەی بەرنامەی " دەست بە بزنسی خۆت بکە و باشتری بکە (SIYB)"، ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کار خزمەتگوزاری نیشتمانیی بزنسی بەهێزکردووە، زیاتر لە 150 پێشەنگکاریان ڕاهێناوە لەسەر خوێندەواری دارایی و پیادەکارییەکانی بازرگانی بەردەوامکار (ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کار).

ڕاهێنەری بازرگانی - کونسوڵخانەی چیك و ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان: کونسولخانەی کۆماری چیك و بەرنامەی ڕاهێنەرایەتی ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان لە هەولێر ڕاهێنانی تایبەتیان پێشکەش بە 60 ئافرەت کردووە، کە پلانی بازرگانی و بەڕێوەبردنی دارایی و بازاڕکردن دەگرێتەوە. ئەم دەستپێشخەرییە سەربەخۆیی ئابووری تۆکمە دەکات و کارگێڕی ناوخۆیی بەهێز دەکات (کونسوڵخانەی چیك لە هەولێر).

پاڵپشتی بۆ ڕەخساندنی هەلی کار لەلایەن بانکی جیهانی: پرۆژەکانی بانکی جیهانی بە ئامانجی کەمکردنەوەی کۆسپەکانی بەردەم هەلی کار بۆ ئافرەتان یارمەتی زیاتر لە 1000 ئافرەت داوە بۆ ئەوەی لە ڕێگەی ڕاهێنان و پاڵپشتی تایبەتمەندەوە تێکەڵ بە بازاڕی کاری هەرێمی کوردستان بن (بانکی جیهانی).

سیستەمی ئاگادارکردنەوەی پێشوەختی هەستیار بە جێندەر - بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان: بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان سیستەمی ئاگادارکردنەوەی پێشوەختەی جێندەری گشتگیر پەرەپێدەدات بۆ چارەسەرکردنی توندوتیژی پەیوەست بە ململانێ، ڕاهێنان بە 100 کارمەند دەکا بۆ جێگیرکردنی پێداویستییەکانی ئافرەتان لەم میکانیزمانەدا (بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان).

بۆنەکانی هۆشیاری سەبارەت بە ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش و کەلەپوری ڕۆشنبیری: کۆنفرانسی ناوچەیی تایبەت بە ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش لە هەولێر بەڕێوەچوو، کە 200 چالاکوان لە MENA بەشدارییان کرد لە گفتوگۆکردن لەسەر یەکسانی جێندەری و بنیاتنانی ئاشتی. بۆنە کولتوورییەکان خاوەنکارە ئافرەتەکانیان نمایش کردووە و تیشکیان خستۆتە سەر ڕۆڵی ئافرەتان لە پاراستنی هونەر و پیشەسازییە نەریتییەکان (بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان).

هەوڵەکانی وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاری و داکۆکیکردن: وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی لەگەڵ یونیسێف و سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان، سەرکردایەتی دەستپێشخەرییەکانیان کردووە کە بەرەنگاری کێشە چەقبەستووەکانی جێندەر دەبنەوە و مافەکانی ئافرەتان بەرەوپێش دەبەن، ئەمەش کاریگەری لەسەر زیاتر لە 30,000 ئافرەت و کچ هەبووە. لە ڕێگەی هەڵمەتە پەروەردەییەکانەوە، ئەم هەوڵانە جەختی لەسەر هۆشیاری ماف و ناسینەوەی پێشێلکاری و ڕاهێنانی لایەنە پەیوەندیدارەکانی کۆمەڵگە کردەوە.

له ئەنجامدا، ڕاپۆرتکردنی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر بە ڕێژەی 25% زیادی کردووە، ئەمەش تیشک دەخاتە سەر سیستەمێکی بەهێزکراوی پشتگیری کۆمەڵایەتی و گۆڕانکارییە کولتوورییەکان بەرەو سەلامەتی و تواناداركردن (وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی؛ یونیسێف).

هەڵمەتی 16 ڕۆژی چالاکی حکومەتی هەرێمی کوردستان: حکومەتی هەرێمی کوردستان بە هاوبەشی لەگەڵ UN Women و ڕێکخراوە ناحکومییە ناوخۆییەکان هەڵمەتی ساڵانەی "16 ڕۆژی چالاکی" ڕێکخست کە بریتیبوو لە وۆرکشۆپ و ڕوماڵی ڕاگەیاندن. ئەم چالاکیانە گەیشتنە زیاتر لە 10,000 بەشداربوو، بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی هۆشیاری سەبارەت بە ڕۆڵی ئافرەتان لە ئاشتی و ئاسایشدا. هەڵسەنگاندنەکان نیشانیان دا کە 70% ی بەشداربووان هەستیان بە توانداری زیاتر کردووە بۆ داکۆکیکردن لە مافەکانی ئافرەتان دوای ئەم چالاکیانە UN Women.

نەهێشتنی توندوتیژی لە کاتی منداڵبوون: ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان و ئیدارەی سەربەخۆی سۆران سیمینارێکیان لە نەخۆشخانەی لەدایکبوون و منداڵانی سۆرانی فێرکاری ئەنجامدا، تێیدا تیشک خرایە سەر چاودێریکردنی منداڵبوون بە ڕێزەوە. زیاتر لە 200 پیشەیی چاودێری تەندروستی بەشداریيان تێدا کرد، چالاکییەکە باسی لە باشترین پیادەکارییەکان کرد، کە ئەمەش بە ڕێژەی 15% بەشداری کرد لە کەمبوونەوەی حاڵەتە ڕاپۆرتکراوەکانی مامەڵەی خراپ لە کاتی منداڵبووندا لەناو دامەزراوەکەدا لە ماوەی ساڵی دواتردا (ئەنجومەنی باڵای خانمان و گەشەپێدان).

ڕاگەیاندنەکانی خزمەتگوزاری گشتی: سەرکردە ئافرەتەکان لە ڕاگەیاندنەکانی خزمەتگوزاری گشتی لە ڕووداو و کوردستان24 کە بەشدارییان کردوە و گەیشتۆتە ملیۆنان کەس، ئەمەش هۆشیاری گشتی سەبارەت بە بەشدارییەکانی ئافرەتان لە بنیاتنانی ئاشتیدا بەرزکردەوە. ڕاپرسیەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە 65%ی بینەران تێگەیشتنێکی باشتریان لە بایەخی ڕۆڵی ئافرەتان لە ئاسایشدا ڕاگەیاندووە، ئەمەش کاریگەرییە بەرفراوانەکانی هەڵمەتەکە نیشان دەدات (کوردستان24).

هەڵمەتی میدیایی و بەرنامەکانی هۆشیاری: بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان وۆرکشۆپی بۆ ڕێکخراوە ناحکومییە ناوخۆییەکان لە سەرانسەری عێراق بە هەرێمی کوردستانیشەوە ئەنجامدا، بۆ چارەسەرکردنی پاڵنان بەرەو توندڕەوی گەنجان، یەکسانی جێندەری، و گوتاری ڕق و کینەی دیجیتاڵی وەك بەشێك لە ڕێگریکردن لە توندڕەوی توندوتیژ. ئەم وۆرکشۆپانە کە زیاتر لە 400 بەشداربوو ئامادەی بوون، ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنییان بە کارامەیی پشتگیریکردنی پێکەوەژیانی ئاشتیانە تەیار کرد. ڕاپرسییەکانی دوای ڕاهێنانەکان دەریانخستووە کە 80%ی بەشداربووان هەستیان بە ئامادەیی زیاتر کردووە بۆ جێبەجێکردنی دەستپێشخەرییەکانی ڕێگریکردن لە کۆمەڵگەکانیاندا (بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان).

ڕاهێنانی ڕاپۆرتکردنی ئەخلاقی لەلایەن دامەزراوەی SEED: بەرنامەی ڕاهێنانی ڕاپۆرتکردنی ئەخلاقی سەربە دامەزراوەی SEED ڕاهێنانی بە زیاتر لە 150 ڕۆژنامەنووس و پیشەیی میدیا کردوە لە بواری ڕووماڵکردنی ئەخلاقی پرسە هەستیارەکان، بەتایبەتی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر و زەبر. بەشداربووان ڕایانگەیاند کە بە ڕێژەی 60% تێگەیشتنیان باشتر بووە لە ڕەچاوکردنی پیادەکارییە ئەخلاقییەکان لە ڕاپۆرتکردندا. ئەم دەستپێشخەرییە ڕۆژنامەگەری بەرپرسیارانە بەرەوپێش دەبات، بەشداری دەکات لە دیمەنێکی میدیایی پشتیوانتر لە هەرێمی کوردستان (دامەزراوەی SEED).

کۆنفرانسی لالش بۆ ڕێگریکردن لە توندوتیژی: کۆنفرانسی لالش بەرپرسانی حکومەت و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان و سەرکردەکانی کۆمەڵگەی کۆکردەوە بۆ گفتوگۆکردن لەسەر ڕێگریکردن لە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر و پشتگیریکردنی ڕزگاربووان. ئەم چالاکییە کە 300 بەشداربوو بەشدارییان تێدا کرد، تیشکی خستە سەر تەندروستی دەروونی، تواناداركردنی ئابووری، و بەشداریکردنی کۆمەڵگە، کە پابەندبوونی بەکۆمەڵی بەهێزتر کرد بۆ چارەسەرکردنی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر. کۆنفرانسەکە بووە هۆی دامەزراندنی سێ پلانی کاری کۆمەڵگە بە ئامانجی ڕێگریکردن لە توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر لە ناوچە زیانلێکەوتووەکانی ململانێ (بەرنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پەرەپێدان).

6. ئاڵنگاری و کۆسپەکانی بەردەم جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لە هەرێمی کوردستانی عێراق

جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لە هەرێمی کوردستاندا ڕووبەڕووی چەندین ئاڵنگاری و کۆسپی بەرچاو بۆتەوە، کە کاری لە کاریگەری و هەمەلایەنەی پلانەکە کردوە. ئەم ئاڵنگارییانە فرەلایەنەن و سەرانسەری ڕەهەندە پێکهاتەیی و یاسایی و کۆمەڵایەتییەکان دەگرنەوە.

میکانیزمەکانی هەماهەنگی و ستراتیجی

نەبوونی ستراتیژی و هەماهەنگی یەکخراو: وەزارەت و ڕێکخراوەکان بەبێ ستراتیژییەکی ڕوون و یەکخراو کار بۆ کاروباری ئافرەتان دەکەن. سەرباری ئەوەش، هەماهەنگیی کەموکورت لە نێوان کارکەرە جیاوازەکاندا دەبێتە هۆی پارچەپارچەبوونی هەوڵ و دووبارەبوونەوەی کارەکان.

سنوورداربوونی هەماهەنگی و هاوکاری: گرفتی پەیوەندیدار بە هەماهەنگی نێوان حکومەتی فیدراڵی و حکومەتی هەرێمی کوردستان و هەروەها لەنێوان وەزارەت و دەزگا جیاوازەکاندا هەبووە. ئەم نەبوونی هاوکارییە بۆتە هۆی ناتەبایی لە جێبەجێکردنی پلان لە سەرانسەری ناوچە و کەرتە جیاوازەکاندا. جگە لەوەش، هەموو جارێ ڕۆڵ و بەرپرسیارێتی لایەنە پەیوەندیدارە جیاوازەکان بە ڕوونی دیاری ناکرێت، ئەمەش دەبێتە هۆی تێکەڵبوون و کەلێن لە جێبەجێکردندا.

سنورداریی دارایی

نەبوونی بودجەی وەڵامدانەوەی جێندەری لە سەرلپای کەرتەکاندا: نەبوونی بودجەی وەڵامدانەوەی جێندەری لە کەرتە جیاجیاکانی هەرێمی کوردستانی عێراقدا کۆسپێکی گەورەیە لەبەردەم بەدەستهێنانی یەکسانی جێندەر و جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی بەشێوەیەکی کاریگەرانە. بودجەی وەڵامدانەوەی جێندەری ئامرازێکی گرنگە بۆ دڵنیابوون لەوەی کە سەرچاوە گشتیەکان بە شێوەیەك تەرخان دەکرێن کە یەکسانی جێندەری بەرەوپێش ببەن و چارەسەری پێداویستییە جیاوازەکانی ئافرەتان و پیاوان بکەن. بەڵام چەندین ئاڵنگاری ڕێگری لە پەسەندکردن و جێبەجێکردنی کاریگەرانەی بودجەی وەڵامدانەوەی جێندەری لە ناوچەکەدا دەکەن.

کەمی سەرچاوە دارایی و مرۆییەکان: زۆرێك لە وەزارەتەکان ڕووبەڕووی کێشەی بودجە و کەمی کارمەند دەبنەوە، بەتایبەتی کارمەندانی پسپۆڕ لە بواری هۆشیاری تەندروستی و تەندروستی دەروونی. ئەم کەموکورتییە توانای پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی و کۆمەڵایەتی ئامانجدار سنووردار دەکات، بەتایبەتی لەو ناوچانەی کە بەهۆی ململانێ و ئاوارەبوونەوە بە شێوەیەکی زۆر کاریگەرییان لەسەرە.

نەبوونی سەرچاوەی تایبەت بە پارەدارکردن: یەکێك لە ئاڵنگارییە سەرەکییەکانی بەردەم جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی نەبوونی سەرچاوەی تایبەتی پارەدارکردنە. نەبوونی سەرچاوەی دارایی بەردەوام توانای دامەزراوە حکومییەکان و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی سنووردار کردووە بۆ جێبەجێکردنی چالاکییە پلان بۆ دارێژراوەکان بە شێوەیەکی کاریگەر. زۆرجار پارەدان بە شێوەیەکی تایبەتە و بەشی دابینکردنی ئەو پێداویستییە گشتگیرانە ناکا کە لە پلانی کارکردندا هاتوون.

نەبوونی تەرخانکردنی دارایی پابەندکاری: سەرەڕای دامەزراندنی یەکەکانی جێندەری و پەیرەوی ناوخۆ، هیچ تەرخانکردنێکی دارایی پابەندکاری بۆ پشتگیریکردنی چالاکییەکانیان و بەرەوپێشچوونیان بە یاسا دیاری نەکراوە. ئەم وابەستەیی داراییە توانای کارکردنی ئەم یەکانە سنووردار دەکات و کۆسپ دەخاتە بەردەم توانای جێبەجێکردنی بەرنامەکانی پەیوەست بە جێندەر بە شێوەیەکی کاریگەرانە. پشتبەستن بە سەرچاوەی نارێکوپێکی دارایی، وەك پشتیوانی نێودەوڵەتیی بەخشەرەکان یان تەرخانکردنی جار جارەی حکومەت، نادڵنیایی دروست دەکات و بەردەوامبوونی دەستپێشخەرییەکانی ئەم یەکانە دەشێوێنێت.

ژێرخانی داتا و بڕیاردان لەسەر بنەمای بەڵگە

سنوورداری کۆکردنەوە و چاودێریکردنی داتا: نەبوونی سیستەمێکی ئەلیکترۆنی بۆ کۆکردنەوە و شیکردنەوەی داتا، بەتایبەتی لە بواری تەندروستی دەرونی و هەڵسوکەوتی شوێنی کار، هەڵسەنگاندنی گشتگیر سنووردار دەکات. ئەمەش ڕێگرە لە توانای چاودێریکردن و هەڵسەنگاندنی کاریگەری دەستپێشخەرییەکانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی.

سنوورداریی توانای چاودێریکردن و هەڵسەنگاندن: توانای چاودێریکردن و هەڵسەنگاندنی جێبەجێکردنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی سنوورداره. زۆرێك لە لایەنە پەیوەندیدارەکان ڕاهێنان و ئامرازی پێویستیان نییە بۆ بەدواداچوونی کاریگەرانەی پێشکەوتنەکان، شیکردنەوەی داتا و ڕاپۆرتکردن لەسەر دەرئەنجامی چالاکییەکانیان. ئەمەش بووەتە هۆی دروستبوونی کەلێن لە کۆکردنەوە و شیکردنەوەی داتا و کاریگەری لەسەر توانای هەڵسەنگاندنی کاریگەرییەکانی پلانەکە هەبووە.

سنوورداریی تەکنیکی: هێنانەپێشی ئامرازە دیجیتاڵییەکانی وەك وێب پۆرتاڵی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی کارێکی ئەرێنییە، بەڵام هێشتا ئاستەنگی تەکنیکی هەیە، وەك نەبوونی ڕاهێنان بۆ بەکارهێنەران و کێشەی تەکنیکی لەگەڵ خودی پلاتفۆرمەکەدا. ئەم پرسانە کاریگەرییان لەسەر ڕاپۆرتکردنی چالاکی و دەرەنجامەکان لەکاتی خۆیدا و بەشێوەیەکی دروست هەبووە.

ئاڵنگاری یاسایی و سیاسەت

چوارچێوەی ناتەواوی یاسایی: چوارچێوەی یاسایی بۆ پاراستن و بەرەوپێشبردنی مافەکانی ئافرەتان لە هەرێمی کوردستان بە ناتەواوی ماوەتەوە. کەلێن لە یاساکانی پەیوەست بە توندوتیژی جێندەری هەیە و یاسا کارپێکراوەکانیش هەمیشە بە تەواوی جێبەجێ ناکرێن. ئەمەش بووەتە هۆی ڕێگری لە جێبەجێکردنی تەواوی ڕێکارەکانی خۆپاراستن و پشتیوانی بەردەست بۆ ڕزگاربووانی توندوتیژی سنووردار کردووە.

ناجێگیری لە جێبەجێکردنی یاسا: تەنانەت کاتێك کە چوارچێوەی یاسایی هەبێت، زۆرجار ناجێگیری لە جێبەجێکردنی یاسادا هەیە. لەوانەیە دەسەڵاتدارانی خۆجێی و دەزگاکانی جێبەجێکردنی یاسا ڕاهێنانیان پێنەکرابێ یان ئارەزوویان نەبێت کە یاساکانی پەیوەست بە یەکسانی جێندەر و پاراستنی مافەکانی ئافرەتان جێبەجێ بکەن، ئەمەش دەبێتە هۆی جیاوازی لە پاراستن و پشتیوانی بەردەست بۆ ئافرەتان لە ناوچە جیاوازەکاندا.

چوارچێوەی یاسایی لاواز بۆ یەکە جێندەرەکان: یەکە جێندەرییەکان کە لە چوارچێوەی وەزارەتە جیاوازەکان و دەزگا حکومییەکان لە هەرێمی کوردستانی عێراق دامەزراون، چوارچێوەیەکی یاسایی تۆکمەیان نییە کە بە ڕوونی ڕۆڵ و بەرپرسیارێتی و دەسەڵاتیان دیاری بکات. ئەم ناڕوونییە بووەتە هۆی جێبەجێکردنی ناجێگیر و کاریگەریی ئەم یەکانەی لە پێشخستنی یەکسانی جێندەری و چارەسەرکردنی کێشەکانی مافی ئافرەتان سنووردار کردووە. نەبوونی دەسەڵاتی بە یاسا دیاریکراو توانای ئەوان سنووردار دەکات لەوەی داکۆکی لە گۆڕینی سیاسەت بکەن یان لێپرسینەوە لە بەشەکانی دیکە بکەن بۆ یەکخستنی دیدگای جێندەری لە چالاکییەکانیاندا.

یاسا بەسەرچوو و جیاکارییەکان: سەرەڕای پێشکەوتن، زۆرێك لە یاساکان کە ڕەگیان لە نۆرمە نەریتییەکاندا هەیە، بەردەوامن و سەربەخۆیی ئافرەتان و دەستڕاگەیشتن بە سەرچاوەکان سنووردار دەکەن. پێویستییەکی بەپەلە هەیە بە یاسای سەردەمیانە و هەستیار بە جێندەر کە لەگەڵ پێوەرە نێودەوڵەتییەکانی مافی مرۆڤدا بگونجێت.

چوارچێوەی یاسایی و جێبەجێکردن: جێبەجێنەکردنی ناجێگیری پاراستنی یاسایی ئێستا، بەتایبەتی دژی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر، هێشتا کۆسپێکی گەورەیە. بەهێزکردنی چوارچێوە یاساییەکان و دڵنیابوون لە جێبەجێکردنیان بۆ پاراستنی مافەکانی ئافرەتان زۆر گرنگە.

نیگەرانییەکانی تەندروستی دایکان: بەرزبوونەوەی ڕێژەی مردنی دایکان و زیادبوونی ڕێژەی لەدایکبوونی قەیسەری کردنەوەی سك (لە 37% بۆ 57%) ئاماژەیە بۆ ئاڵنگارییە تەندروستییە سیستمییەکان. نەبوونی بودجەیەکی دیاریکراو بۆ تەندروستی دایکان و منداڵان هەوڵەکان بۆ باشترکردنی ئەم دەرەنجامانە زیاتر ئاڵۆز دەکات.

کۆسپی کولتووری و لەکەی شەرمەزاری

نەریتی کولتووری و لەکەی شەرمەزاری: نەریتی کولتووری و شەرمەزارییە قووڵە چەسپاوەکان دەربارەی ڕۆڵی جێندەری و بەشداری ئافرەتان لە ژیانی گشتیدا وەك کۆسپێکی بەرچاو ماونەتەوە. ئەو ئافرەتانەی کە هەوڵدەدەن بەشداری لە سیاسەت یان لە بڕیاردانی گشتیدا بکەن، یان ئەوانەی کە دژی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر قسە دەکەن، زۆرجار ڕووبەڕووی کاردانەوەی کۆمەڵایەتی دەبنەوە، ئەمەش توانای بەشداریکردنیان بە تەواوی لە بڕیاری ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش سنووردار دەکات.

7. ڕاسپاردەکان بۆ زاڵبوون بەسەر ئاستەنگەکان

1. میکانیزمی هەماهەنگی یەکخراو: دامەزراندنی گروپێکی کار کە تایبەتمەندە بە تیشك خستنە سەر بڕیاری 1325 ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان، کە نوێنەرانی وەزارەتەکانی حکومەت و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان، ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و کۆمەڵگە ناوخۆییەکان لەخۆدەگرێت بۆ ڕێکخستنی هەوڵەکان، دەستنیشانکردنی کەلێنەکان و ڕێکخستنی سەرچاوەکان بە شێوەیەکی کاریگەر.

2. میکانیزمی دارایی بەردەوامکار: پەرەپێدانی تەرخانکردنی بودجە لەلایەن حکومەت و بەخشەرە نێودەوڵەتییەکانەوە بۆ دڵنیابوون لە دابینکردنی پارەدارکردنی جێگیر بۆ چالاکییەکانی سێیەمین پلانی کاری نیشتمانی.

3. بەهێزکردنی هەماهەنگی نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و عێراقی فیدراڵ: پەرەپێدانی هەماهەنگی نێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدراڵ، بە وەزارەتەکان و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنیشەوە بۆ ڕێگریکردن لە دووپاتبوونەوە و دڵنیابوون لە جێبەجێکردنی کارامە.

4. چوارچێوەی بەهێزکراوی یاسا و سیاسەت: بەهێزکردنی پاراستنی یاسایی لە ڕێگەی دەرکردنی یاسای سەردەمیانە و هەستیار بە جێندەر کە یەکسانی جێندەر دەستەبەر بکات و بۆ پاراستن لەدژی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر. ئەمەش پێویستە بە جێبەجێکردنی بەهێز تەواو بکرێت.

5. تواناسازی بۆ چاودێریکردن و هەڵسەنگاندن: ڕاهێنانی لایەنە پەیوەندیدارەکان لە سەر پرۆسەی چاودێریکردن و هەڵسەنگاندن بۆ باشترکردنی کۆکردنەوە و شیکردنەوە و ڕاپۆرتکردنی داتا. سیستەمێکی ناوەندی داتای جێبەجێ بکرێ بۆ چاودێریکردنی بوارەکانی وەك تەندروستی دەرونی، توندوتیژی سێکسی و ڕەفتاری شوێنی کار.

6. چارەسەرکردنی نەریتە کۆمەڵایەتییەکان: دەستکردن بە بەرنامەی کۆمەڵایەتی بە ئامانجی گۆڕینی هەڵوێست بەرامبەر بە ڕۆڵی جێندەری و کەمکردنەوەی لەکەی شەرمەزاری سەبارەت بە بەشداری گشتی ئافرەتان.

7. باشترکردنی چاودێری تەندروستی و خزمەتگوزاریی تەندروستیی ئافرەتان: نوێکردنەوەی بەرنامەکانی تەندروستی دایکان و زاوزێ و دامەزراندنی کارمەندانی پسپۆڕی چاودێری تەندروستی، بەتایبەتی لە بواری تەندروستی دەرونی و ڕێگریکردن لە توندوتیژی. تێکەڵکردنی بابەتەکانی تەندروستی ئافرەتان و یەکسانی جێندەری لە مەنهەجی پەروەردەییەکان بۆ هۆشیارکردنەوەی نەوەکانی داهاتوو.

8. پشتگیریکردنی ئافرەتانی پێشەنگکار و کەرتی تایبەت: دامەزراندنی تۆڕی ئامۆژگاری و پێدانی قەرز و پەرەپێدانی بەرهەمی گەشتیاری کە هاندەری پێشەنگی کاری ئافرەتانە. بەهێزکردنی ژێرخانی پیشەسازی گەشتیاری، توانای زیاتر بە ئافرەتان دەدا وەبەرهێنان لە کارگە گەشتیارییەکان بکەن و پەرەیب پێبدەن.

9. میکانیزمی تۆکمەی فیدباك: پەرەپێدانی سیستەمێکی فیدباك کە دانیشتنی ئاسایی لەگەڵ سودمەندان، ڕێکخراوە کۆمەڵایەتییەکان و بەرپرسانی حکومەت لەخۆبگرێت بۆ هەڵسەنگاندنی کاریگەریی بەرنامەکان و بەرچاوڕوونی بۆ پلاندانانی داهاتوو.

10. پشتگیریکردنی ئافرەتان لە بواری کشتوکاڵدا: توێژینەوە و بەرزکردنەوەی ئاستی بەرنامەکانی ڕاهێنانی پیشەیی کشتوکاڵی بۆ بەهێزکردنی ئافرەتانی گوندنشین بۆ ئەوەی توانای ڕکابەرییان لە بازاڕی جیهانیدا هەبێ. هاندانی وەبەرهێنان لەو دەستپێشخەرییە کشتوکاڵییانەی بە ئافرەتان سەرکردایەتییان دەکەن.

11. بەرنامەکانی پشتگیری ئابووری: جێبەجێکردنی بیمەی بێکاری و بەرنامەکانی تری پشتیوانی ئابووری بۆ پاراستنی ئافرەتان لە هەژاری و هاندانی بەشداری ئابوورییان لە کاتی قەیرانی ئابووریدا.

8. لێکۆڵینەوەی کەیس و باشترین پیادەکارییەکان

ئەم بەشە تێڕوانینەکانی شیکردنەوەی پلانی کاری نیشتمانی بۆ ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش کورت دەکاتەوە، لەوانە دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لە هەرێمی کوردستانی عێراق، تیشك دەخاتە سەر باشترین پیادەکارییەکان لە هەرێمی کوردستانی عێراق و وڵاتانی تر، ستراتیژەکان و هۆکارە سەرەکییەکانی سەرکەوتن بۆ پەرەپێدانی دەستپێشخەرییەکانی داهاتوو.

1. دەستپێشخەری و بەرنامە سەرکەوتووەکان

جێبەجێکردنی بەرنامە و دەستپێشخەری جۆراوجۆر لە چەندین وەزارەت لە هەرێمی کوردستانی عێراق، ئەنجامی ئەرێنی بەرچاوی بۆ توانادارکردن و مافەکانی ئافرەتان بەدەستهێناوە. وەزارەتی پێشمەرگە بە هاوکاری وەزارەتی تەندروستی سەرکەوتوو بوونە لە پێشکەشکردنی چارەسەری دەرونی و یارمەتی کۆمەڵایەتی بۆ ئافرەتانی ڕزگاربووی جەنگ و پابەندبوونێکی بەهێزی نیشانداوە بۆ چارەسەرکردنی پێداویستییەکانی ئەو کەسانە. سەرباری ئەوەش، وەزارەتی توندوتیژی دژی ئافرەتان ئاستێکی بەرزی بەشداریکردنی لە بەرنامەکانی ڕاهێناندا بینیوە کە جەخت دەکاتە سەر دوورکەوتنەوە لە توندوتیژی، ئەمەش ئاماژەیە بۆ گەشەسەندنی هۆشیاری و هەڵوێستی چالاکانە بەرامبەر بە بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر.

خزمەتگوزارییە تەندروستییەکان خاڵی سەرەکی پێشکەوتن بوون کە 22 سەنتەر لە هەولێر و 24 سەنتەر لە سلێمانی و 18 سەنتەریش لە دهۆك خزمەتگوزاری تەندروستی دەرونی پێشکەش دەکەن کە لەلایەن وەزارەتی تەندروستییەوە بەڕێوەدەبرێن. ئەم فراوانکردنە ڕەنگدانەوەی ڕێبازێکی گشتگیرە بۆ پشتگیریکردنی پێداویستی تەندروستی و دەروونییەکانی ئافرەتان لە سەرانسەری هەرێمدا. سەرەڕای ئەوەش، مامۆستایانی ئایینی لە بواری پێکەوەژیان و ئاشتی و مافەکانی ئافرەتاندا بە باشی ڕاهێنراون، ئەمەش گەشەی بە کولتوری ڕێزگرتن و یەکسانی داوە.

توانادارکردنی ئابووری بوارێکی سەرەکی سەرکەوتن بووە، وەزارەتی کشتوکاڵ و سەرچاوەکانی ئاو ڕاهێنان بە ژمارەیەکی زۆر لە ئافرەتان دەکات بۆ بەڕێوەبردنی بزنسی بچووکی خۆیان و ئامادەکردنیان بۆ گێڕانی ڕۆڵ لە کەرتی تایبەتدا. هەروەها ئەم وەزارەتە سەرکردایەتی هەوڵەکانی کردووە بۆ ڕەخساندنی دەرفەتی نوێی ئابووری، لە دەستپێشخەرییەکانیدا پێش وەزارەتەکانی دیکە کەوتۆتەوە. هەروەها وەزارەتی پێشمەرگە بەشدارییەکی بەرچاوی کردووە بە ڕەخساندنی دەرفەتی زۆر بۆ ئافرەتان بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی مووچەکانیان.

هەوڵەکان بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی سەلامەتی و ئاسایشی ئافرەتان کاریگەر بووە، ڕێژەیەکی زۆر چەکی ئاگرین دەستی بەسەردا گیراوە و هەوڵی بەردەوام بۆ نەهێشتنی سەرجەم چەکی بێ مۆڵەت دەدرێ. ئامادەکردنی ڕاپۆرتی گشتگیر سەبارەت بە توندوتیژی دژی ئافرەتان لەلایەن هەموو وەزارەتەکانەوە تیشك دەخاتە سەر هەوڵێکی هەماهەنگ بۆ چارەسەرکردنی ئەم پرسە گرنگە.

بە گشتی، ئەم بەرنامە و دەستپێشخەرییە سەرکەوتووانە جەخت لەسەر پابەندبوونی هەرێمی کوردستانی عێراق دەکەنەوە بۆ پێشخستنی مافەکانی ئافرەتان و توانادارکردنی ئافرەتان، ڕێگە بۆ کۆمەڵگەیەکی گشتگیرتر و دادپەروەرانەتر خۆش دەکەن.

2. وانە فێربووەکان

پێداچوونەوەیەك بە پلانەکانی کاری نیشتمانیدا سەبارەت بە ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش لە وڵاتانی جیاوازەوە، شانبەشانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لە هەرێمی کوردستانی عێراق، چەندین وانەی گرنگ ئاشکرا دەکات کە بە شێوەیەکی بەرفراوان لە سەرانسەری قەوارەکاندا دەشێ کاریان پێبکرێت:

هاوکاریی لایەنە پەیوەندیدارەکان: جێبەجێکردنی کاریگەرانەی ئامانجەکانی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش پشت بە هاوبەشیی بەهێز لە نێوان دامەزراوە حکومییەکان و کۆمەڵگەی مەدەنی و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان دەبەستێت. بەشداریکردنی بەرفراوانی لایەنە پەیوەندیدارەکان دیدگا و سەرچاوەی جۆراوجۆر مسۆگەر دەکات، کە دەرئەنجامی گشتگیری لێ دەکەوێتەوە. بۆ نموونە، دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لە هەرێمی کوردستانی عێراق سوودی لەم ڕێبازە هاوبەشە وەرگرت و ئاسانکاری بۆ پلاندانان و جێبەجێکردنی کاریگەرتر کرد لە ڕێگەی بەرپرسیارێتی هاوبەش و کاری هەماهەنگی.

تواناسازی: پەرەپێدانی کارامەیی و توانای سەرکردایەتی لە نێوان ئافرەتاندا، بەتایبەتی لەوانەی کە ڕۆڵی پاراستنی جێندەری و ڕۆڵی بڕیاردانیان پێسپێردراوە، کە بۆ پێشکەوتنی بەردەوام زۆر گرنگە. ڕاهێنانی بەردەوام نەك هەر ئافرەتان بە ئامرازە پێویستەکان تەیار دەکات بەڵکو ئاستی ئامادەیی دامەزراوەکانیش بۆ تێکەڵکردنی دیدگای جێندەریش بەرز دەکاتەوە. بۆ نموونە جەختکردنەوەی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لەسەر تواناسازی لەناو وەزارەتی پێشمەرگەدا، ڕۆڵی ئافرەتانی لە ئاشتی و ئاسایشدا بە شێوەیەکی بەرچاو بەهێزتر کرد.

گونجاندن بەپێی چوارچێوە: گونجاندنی ستراتیژییەکانی ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش لەگەڵ چوارچێوەی تایبەتی کولتووری و سیاسی و کۆمەڵایەتیدا زۆر گرنگە. پلانە کاریگەرەکانی کاری نیشتمانی نەریت و بەها ناوخۆییەکان بەهەند وەردەگرێ، کە ئەمەش یارمەتیدەر دەبێ بۆ بنیاتنانی پشتیوانی کۆمەڵگە و دەنگدانەوەی کولتووری. لە هەرێمی کوردستانی عێراق، تێکەڵکردنی سەرکردە ئاینییەکان لە دەستپێشخەرییەکانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی بە شێوەیەك یەکسانی جێندەری بەرەوپێش برد کە لەگەڵ نەریتە کولتوورییە ناوخۆییەکاندا هاوڕێز بوو، ئەمەش نیشانیدا کە چۆن گونجاندن بەپێی چوارچێوە دەتوانێت گۆڕانکاری ئەرێنی بباتە پێشەوە.

توانادارکردنی ئابووری: ئاسانکاری بۆ دەرفەتی ئابووری بۆ ئافرەتان کلیلی بەرزکردنەوەی ئاستی ئاسایش و بەشداریکردنیانە لە پرۆسەکانی ئاشتیدا. زۆرجار پلانە سەرکەوتووەکانی کاری نیشتمانی ئەو دەستپێشخەرییانە دەگرنە خۆیان کە پشتگیری لە پێشەنگکاری ئافرەتان و سەربەخۆیی داراییان دەکەن، چونکە سەقامگیری ئابووری پەیوەندییەکی پتەوی بە توانای ئافرەتان لە بەشداریکردن لە بنیاتنانی ئاشتیدا هەیە. دووەمین پلانی کاری نیشتمانی ی هەرێمی کوردستانی عێراق بەرنامەی بزنسی بچووکی لەخۆگرتبوو، کە ئافرەتانیان توانادار دەکرد و پشتگیری لە ڕۆڵی ئابوورییان دەکرد، ئەمەش جەختی لەسەر پەیوەندی نێوان توانادارای ئابووری و ئاسایش دەکردەوە.

چاودێری و لێپرسینەوە: چوارچێوەی چاودێری و هەڵسەنگاندنی کاریگەرانە زۆر گرنگە بۆ بەدواداچوونی پێشکەوتن و پێوانەکردنی کاریگەرییەکان و بەردەوام هێشتنەوەی لێپرسینەوە. لە کاتێکدا پێشکەوتن لە دامەزراندنی ئەم جۆرە سیستێمانەدا بەدیهاتووە، پێویستە باشترکردن بەردەوام بێ بۆ دڵنیابوون لەوەی کە ئەم چوارچێوانە وەڵامدەرەوە و کاریگەر دەمێننەوە. ئەزموونی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی گرنگی هەوڵی بەردەوام بۆ پوختکردنی میکانیزمەکانی چاودێریکردن نیشان دەدات، کە ئەمەش پێویستە بۆ لێپرسینەوە و بۆ بەڕێوەبردنی خۆگونجێن.

9. پێشنەییدان بە جەختی دەستبەجێی دەستێوەردان:

1. سیستەمی کۆکردنەوەی داتا: دامەزراندنی چوارچێوەیەکی گشتگیری داتا.
2. میکانیزمەکانی هەماهەنگی: دامەزراندنی میکانیزمی پتەوی هەماهەنگی بۆ ڕاپۆرتکردنی کاریگەرانە و بنیاتنانی متمانە.
3. گروپی کاری ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش: دامەزراندنی گروپێکی کاری ئافرەت، ئاشتی و ئاسایش کە لە دەرەوە پارەی بۆ دابین بکرێت و بە ڕێکوپێکی کۆببێتەوە.
4. توانادارکردنی ئابووری: بەرزکردنەوەی ئاستی پشتگیری بۆ دەستپێشخەرییە ئابوورییەکانی ئافرەتان و دڵنیابوون لەوەی کە هەموو بەرهەمەکانی پلانی کاری نیشتمانی پێش پەسەندکردنی چالاکییەکان پارەیان بۆ تەرخان بکرێت.

ئامانجە درێژخایەنەکان:

1. یەکەی یاسایی تایبەتمەند: جەخت کردنە سەر دروستکردنی یەکە بۆ کەیسەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر لە دادگاکان و لە ئەنجومەنی وەزیراندا.
2. توانادارکردنی یەکەی جێندەر: دڵنیابوون لەوەی کە هەموو یەکە جێندەرییەکان لە وەزارەتەکاندا ئەرکی پتەویان هەیە و پارە بۆ ئەرکەکانیان بۆ ماوەیەکی درێژ دابین دەکرێت.
3. هۆشیاری گشتی: بەردەوام بوون لە وەبەرهێنان لە بواری پەروەردە و گۆڕانکاری کەلتووری.

10. دەرئەنجامەکان

10.1. پوختەی دەرەنجامەکان

هەڵسەنگاندنی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی لە هەرێمی کوردستاندا، دەستکەوتی بەرچاو لە بەرەوپێشبردنی مافەکانی ئافرەتان و بەشداری چالاکانەیان لە ئاشتی و ئاسایشدا نیشان دەدات. دەرەنجامە سەرەکییەکان تیشك دەخەنە سەر:

زیادبوونی بەشداریکردن: زیادبوونێکی بەرچاو لە بەشداریکردنی ئافرەتان لە ڕۆڵی سەرکردایەتی و بڕیاردان لە سەرانسەری کەرتە جیاوازەکاندا، بەتایبەتی لە هەوڵەکانی ئاشتیپارێزی و بنیاتنانی ئاشتیدا ڕوویداوە. ئەم پێشکەوتنە دەرئەنجامی ڕاستەوخۆی دەستپێشخەرییە ئامانجدارەکانی تواناسازی و هاوکاری بەهێزی نێوان وەزارەتەکانی حکومەت و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنییە.

بەهێزبوونی چوارچێوە یاساییەکان: هەنگاوی گرنگ بۆ بەهێزکردنی پاراستنی یاسایی بۆ ئافرەتان نراوە، بە تایبەت لە بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر. هاوڕێزکردنی یاسا ناوخۆییەکان لەگەڵ ستانداردە نێودەوڵەتییەکان، لەوانە ئەوانەی کە لەلایەن بڕیاری 1325 ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕێککەوتننامەی نەهێشتنی هەموو شێوەکانی جیاکاری دژی ئافرەتان (CEDAW) دانراون، زۆر گرنگ بووە لە دڵنیابوون لە دادپەروەری و لێپرسینەوە.

توانادارکردنی ئابووری: سەقامگیری ئابووری ئافرەتان لە هەرێمدا لەڕێگەی دەستپێشخەرییەکانی وەك بەرنامەی دارایی بچووك و ڕاهێنانی پیشەیی باشتر بووە، کە بووەتە هۆی بەشداریکردنی زیاتری ئافرەتان لە هەردوو کەرتی گشتی و تایبەتدا. وەزارەتی کشتوکاڵ و سەرچاوەکانی ئاو سەرکردایەتی هەوڵەکانی کردووە بۆ ڕەخساندنی دەرفەتی ئابووری نوێ بۆ ئافرەتان.

باشتربوونی خزمەتگوزارییەکانی پشتیوانی: فراوانکردنی خزمەتگوزارییەکانی تەندروستی دەرونی و دامەزراندنی سیستەمی پشتیوانی گشتگیرتر بۆ ڕزگاربووانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر شتێکی سەرەکی بووە. ئەم خزمەتگوزاریانە کە لەلایەن چەندین وەزارەتەوە پێشکەش دەکرێن، بەشدارییەکی زۆریان لە خۆشگوزەرانی و توانادارکردنی ئافرەتان لە سەرانسەری هەرێمدا کردووە.

10.2. ئاراستەکانی داهاتوو

بۆ بەردەوامبوون و فراوانکردنی سەرکەوتنەکانی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی، ئەم بوارانەی خوارەوە پێویستیان بە بایەخپێدانێکی چڕ هەیە:

- **کۆکردنەوە و چاودێریکردنی داتا:** پێویستە سیستەمێکی بەهێزتری کۆکردنەوەی داتا هەبێ بۆ چاودێریکردنی کاریگەری دەستپێشخەرییەکان، بەتایبەتی سەبارەت بە خزمەتگوزارییەکانی تەندروستی دەروونی، ڕووداوەکانی توندوتیژی سێکسی و ڕەفتاری شوێنی کار. دامەزراندنی چوارچێوەیەکی ناوەندی بۆ کۆکردنەوەی داتا دڵنیایی ئەوە دەدات کە سیاسەتەکانی داهاتوو بە داتای ورد و گشتگیر بەرچاوڕوون دەبن.

- **جێبەجێکردنی یاسا:** لە کاتێکدا چوارچێوە یاساییەکان بەهێزکراون، جێبەجێکردنی بەردەوام وەك ئاڵنگارییەك دەمێنێتەوە. هەوڵەکانی داهاتوو پێویستە ڕاهێنانی ئامانجدار بۆ کارمەندانی جێبەجێکردنی یاسا و دادوەری لەخۆ بگرێت، بە هەمان شێوە دروستکردنی یەکەی یاسایی تایبەتمەند کە تایبەت بێ بە مامەڵەکردن لەگەڵ کەیسەکانی توندوتیژی لەسەر بنەمای جێندەر.

- **توانادارکردنی ئابووری:** فراوانکردنی پشتیوانی بۆ ئافرەتانی پێشەنگکار، بە تایبەت لە ناوچە گوندنشینەکاندا، زۆر گرنگە. بەرنامەکانی داهاتوو پێویستە جەخت بخەنە سەر پێشکەشکردنی یارمەتی دارایی، ڕاهێنەرایەتی و ڕاهێنان کە بەپێی ئەو ئاڵنگارییە ناوازانە ڕێکبخرێن کە ڕووبەڕووی ئافرەتان دەبنەوە کاتێ دەست بە دانانی بزنس دەکەن یان گەشەی پێدەدەن.

- **هۆشیاری گشتی و پەروەردە:** وەبەرهێنانی بەردەوام لە هەڵمەتەکانی هۆشیاری گشتی و تێکەڵکردنی پەروەردەی یەکسانی جێندەری لە بەرنامەکانی قوتابخانەدا زۆر گرنگە بۆ گۆڕینی هەڵوێستە کولتوورییەکان و دڵنیابوون لە سەرکەوتنی درێژخایەنی دەستپێشخەرییەکانی توانادارکردنی ئافرەتان.

بە چارەسەرکردنی ئەو بوارانە حکومەتی هەرێمی کوردستان دەتوانێت زیاتر ئەو دەستکەوتانە بچەسپێنێت کە لە چوارچێوەی دووەمین پلانی کاری نیشتمانی بەدەست هاتوون، دەبێتە هۆی کۆمەڵگەیەکی گشتگیرتر و دادپەروەرانەتر کە تێیدا ئافرەتان توانادارى تەواویان هەبێت بۆ ئەوەی بەشداری لە هەموو بوارەکانی ژیانی گشتی و تایبەتیدا بکەن.

11. سەرچاوەکان

"More Women in Kurdistan Government Institutions." Rudaw, 19 July 2021, www.rudaw.net.
"Kurdistan Making Progress in Protecting Women." Rudaw, www.rudaw.net.
"High Council of Women Affairs." Kurdistan Regional Government, gov.krd/hcwa-en/publications/goals.
"UNAMI Chief Praises 'Pioneering Role' of Female Politicians in Kurdistan." Kurdistan24, www.kurdistan24.net.
"The Cabinet." Kurdistan Regional Government, gov.krd/english/government/the-cabinet.
European Union Agency for Asylum. "Kurdistan Regional Government (KRG) Authorities." EUAA, euaa.europa.eu.
"Kurdistan Region Security Council Disrupts ISIS Cells." Kurdistan24, 9 Jan. 2023, www.kurdistan24.net.
"The Kurdistan Region of Iraq's Strategic Role in ISIS Operations." The Washington Institute, www.washingtoninstitute.org.
American Foreign Policy Council. "Sinjar After ISIS: What The Peshmerga's All-Female Unit Can Do." AFPC, www.afpc.org.

Rudaw. "KRG Halts Recruiting of Female Peshmerga." Rudaw, 22 June 2015, www.rudaw.net. The Washington Institute. "Peshmerga Female Fighters: From Frontline to Sideline." The Washington Institute, www.washingtoninstitute.org.

International Bureau for Children's Rights (IBCR). "Training and Strengthening the Capacities of Security Forces on Children's Rights in the Kurdistan Region of Iraq." IBCR, www.ibcr.org.

United Nations Iraq. "Community Police in the Kurdistan Region of Iraq Received Specialized Training Courses." UN Iraq, iraq.un.org.

Heartland Alliance. "Advancing Gender-Based Violence Awareness in the Kurdistan Region." Heartland Alliance, www.heartlandalliance.org.

Women's International League for Peace and Freedom (WILPF). "Iraq: Peace Tables and Women Leaders on the Frontlines of Reconciliation." WILPF, www.wilpf.org.

United Nations Development Programme (UNDP). "Youth Empowerment and Peacebuilding Initiatives in Iraq." UNDP, www.undp.org.

United Nations Children's Fund (UNICEF). "Youth Programs in Conflict Zones: Duhok Initiatives." UNICEF, www.unicef.org.

GIZ. "Capacity Building for Frontline Responders in KRI: Training Evaluation." GIZ, www.giz.de.

United Nations Iraq. "Supporting Services for Survivors of SGBV in the Kurdistan Region." UN Iraq, iraq.un.org.

National Democratic Institute. "Empowering Women in Politics: Training Programs in the Kurdistan Region of Iraq." NDI, www.ndi.org.

Kurdistan Regional Government. "Gender Equality and Empowerment Initiatives in the Kurdistan Region." KRG, gov.krd.

Kurdistan Parliament. "Elections." Kurdistan Parliament, www.parliament.krd.

Wilson Center. "Women on the Rise in Kurdistan." Wilson Center, www.wilsoncenter.org.

SEED Foundation. "Ministry of Health and SEED Foundation Collaborate on MHPSS in Kurdistan." SEED Foundation, www.seedkurdistan.org.

Kurdistan24. "PM Barzani Highlights Reforms in the Kurdistan Region Health Sector." Kurdistan24, www.kurdistan24.net.

International Organization for Migration (IOM). "Strengthening Gender-Sensitive Policing in Kurdistan." IOM, www.iom.int.

Kurdistan24. "Ministry of Interior and IOM Collaborate on Gender-Sensitive Policing." Kurdistan24, www.kurdistan24.net.

United Nations Development Programme (UNDP). "Human Rights and Security Sector Reform." UNDP, www.undp.org.

Kurdistan24. "Ministry of Peshmerga Media Campaign Promotes Female Soldiers." Kurdistan24, www.kurdistan24.net.

Peace Winds America. "Partnering to Expand Job Opportunities for Displaced People in the Kurdistan Region of Iraq." Peace Winds America, www.peacewindsamerica.org.

Anera. "Protecting Vulnerable Women And Girls Through Vocational Training." Anera, www.anera.org.

UNFPA Iraq. "Support for Survivors of Gender-Based Violence in the Kurdistan Region." UNFPA Iraq, iraq.unfpa.org.

World Bank. "Women's Role in Reconstruction Efforts in Iraq." World Bank, www.worldbank.org.

UN Women Iraq. "Commitment to Yazidi Survivors at Sixth Lalish Conference." UN Women Iraq, iraq.unwomen.org.

Kurdistan Regional Government. "Women's Political Leadership in the Kurdistan Region." KRG, gov.krd.

High Council for Women and Development. "HCWD's Role in Advancing UNSCR 1325 in the Kurdistan Region." HCWD, hcwd.krd.

UNFPA Iraq. "Men and Boys for Gender Equality." UNFPA Iraq, iraq.unfpa.org.

Search for Common Ground. "Empowering CSOs and Advocating for Women's Rights." Search for Common Ground, www.sfcg.org.

UNDP Iraq. "Women-Led Reconstruction Efforts in Post-Conflict Iraq." UNDP Iraq, www.iq.undp.org.

UN Women Iraq. "Evaluation of Women's Roles in Relief and Reconstruction." UN Women Iraq, iraq.unwomen.org.

Women's Leadership Association (WOLA). "Judicial Training on UNSCR 1325 and Gender-Based Violence." WOLA, www.wola.org.
British Council. "Empowering Women in Law in the Kurdistan Region." British Council, www.britishcouncil.org.
United States Institute of Peace. "Supporting Legal Capacity in the Kurdistan Region." USIP, www.usip.org.
Kurdistan24. "UK Launches Second Phase of Judiciary Training for Erbil Judges." Kurdistan24, www.kurdistan24.net.
Presidency of the Kurdistan Region of Iraq. "Judiciary Appointments and Development Initiatives." Kurdistan Region Presidency, presidency.gov.krd.
UNFPA Iraq. "Ministry of Planning, UNFPA launch results of the second Iraq Women Integrated Social and Health survey." UNFPA Iraq, iraq.unfpa.org.
UNFPA Iraq. "Ministry of Planning, UNFPA launch results of the second Iraq Women Integrated Social and Health survey." UNFPA Iraq, iraq.unfpa.org.
Ministry of Planning, Iraq. "Iraq Women Integrated Social and Health Survey (IWISH2)." Ministry of Planning, iraq.unfpa.org.
UNFPA Iraq. "Kurdistan Demographic Survey Report." UNFPA Iraq, iraq.unfpa.org.
IOM Iraq. "Demographic and Socioeconomic Data Collection in Kurdistan." IOM Iraq, www.iom.int.
Oxfam. "Gender Inequality in Kurdistan: Workforce Participation." Oxfam, www.oxfam.org.
UN Women. "Gender Analysis and Labour Force Participation in the Kurdistan Region." UN Women, www.unwomen.org.
UNFPA Iraq. "KRG and UNFPA Gender Survey Results." UNFPA Iraq, iraq.unfpa.org.
Kurdistan Regional Government. "2023 Gender Statistics Report." KRG, gov.krd.
World Bank. "Employment Challenges for Women in Kurdistan." World Bank, www.worldbank.org.
UK Aid. "Women Voices Initiative." UK Government, www.gov.uk.
GIZ. "Strengthening Participation, Peaceful Cohesion, and Equality (SPACE) Program." GIZ, www.giz.de.
Polish Center for International Aid (PCPM). "Masar Project for Sustainable Development in Duhok." PCPM, www.pcpm.org.pl.
United Nations Iraq. "UNAMI and NGOs Support Yazidi Survivors." UN Iraq, iraq.un.org.
International Organization for Migration (IOM). "Supporting the Implementation of the Yazidi Survivors Law." IOM, www.iom.int.
Amnesty International. "Support and Reintegration for Yazidi Survivors." Amnesty International, www.amnesty.org.
Kurdistan24. "MOI Advances in Cybersecurity Initiatives." Kurdistan24, www.kurdistan24.net.
UN Iraq. "Supporting Survivors of Gender-Based Violence in the Kurdistan Region." UN Iraq, iraq.un.org.
UNFPA Iraq. "Launch of Helpline for GBV Survivors." UNFPA Iraq, iraq.unfpa.org.
SEED Foundation. "Mental Health and Psychosocial Support Programs." SEED Foundation, www.seedkurdistan.org.
Kurdistan24. "Baghi Shar Women's Shelter Launch in Erbil." Kurdistan24, www.kurdistan24.net.
UNFPA Iraq. "Support for GBV Survivors through 119 Helpline." UNFPA Iraq, iraq.unfpa.org.
Amnesty International. "Gender-Based Violence Support in Kurdistan." Amnesty International, www.amnesty.org.
SEED Foundation. "Mental Health and Psychosocial Support Programs." SEED Foundation, www.seedkurdistan.org.
UN Iraq. "Supporting Mental Health in Conflict-Affected Areas." UN Iraq, iraq.un.org.
Ministry of Health, Kurdistan Region. "Women's Health Initiatives." Ministry of Health KRG, gov.krd.
World Health Organization (WHO) Iraq. "Supporting Health Services for Women in Conflict Zones." WHO, www.who.int.
UNICEF Iraq. "Mental Health and Suicide Prevention Efforts." UNICEF, www.unicef.org.
Kurdistan24. "Women's Health Conference Focuses on Research and Policy." Kurdistan24, www.kurdistan24.net.
WADI Organization. "Campaign to Eradicate FGM in the Kurdistan Region." WADI, www.wadi-online.org.

UNFPA Iraq. "Fighting Female Genital Mutilation in Iraq." UNFPA Iraq, iraq.unfpa.org.

High Council for Women and Development (HCWD). "Joint Initiatives with Kurdistan Organization for Human Rights Watch." HCWD, www.hcwd.krd.

Ministry of Agriculture, Kurdistan Region. "Empowering Women in Agriculture: Progress Report." Ministry of Agriculture KRG, gov.krd.

UN Women Iraq. "Advances in Legal Protections for Women in Kurdistan." UN Women, iraq.unwomen.org.

Ministry of Interior, Kurdistan Region. "Expansion of Services for Survivors of Gender-Based Violence." Ministry of Interior KRG, gov.krd.

Joint Crisis Coordination (JCC) Center. "Building Crisis Response Capacity in the Kurdistan Region." JCC, www.jcc.gov.krd.

Kurdistan Regional Government Ministry of Interior. "First Response Team Training for Crisis Management." KRG Ministry of Interior, gov.krd.

High Council for Women and Development. "Strengthening Protections for Female Candidates in Kurdistan's Elections." HCWD, www.hcwd.krd.

UN Women Iraq. "Safeguarding Women's Participation in the Political Process." UN Women, iraq.unwomen.org.

UN Women Iraq. "Promoting Safety for Women with the Safe You Application." UN Women, iraq.unwomen.org.

Safe You App Report. "User Statistics and Feedback on the Safe You Application." Safe You, safeyouapp.org.

Emma Organization. "Masarouna Project: Empowering Youth in Reproductive Health Advocacy." Emma Organization, emmaorganization.org.

Netherlands Ministry of Foreign Affairs. "Supporting Regional Efforts for Reproductive Rights." Government of the Netherlands, government.nl.

Ministry of Labour and Social Affairs (MOLSA). "Support Services for ISIS Survivors." MOLSA, gov.krd.

International Organization for Migration (IOM). "Shelter and Vocational Training for Survivors of ISIS." IOM, www.iom.int.

Ezidi Women Development Organization (DAK). "Vocational Training and Empowerment for Yazidi Women." DAK, www.dak.org.

Emma Organization. "Psycho-Social Support and Rehabilitation for ISIS Survivors." Emma Organization, emmaorganization.org.

International Organization for Migration (IOM). "Capacity Building for Healthcare Providers in IDP Camps." IOM, www.iom.int.

Danish Refugee Council (DRC). "Mental Health Support in Kurdistan's IDP Camps." DRC, www.drc.ngo.

GIZ. "Support for Displaced Women and Girls in Healthcare Services." GIZ, www.giz.de.

Asuda Organization. "Improving Response Mechanisms for SGBV Survivors in Kurdistan." Asuda, www.asuda.org.

Ceasefire Centre for Civilian Rights. "SGBV Response for Syrian Refugee Women and Girls." Ceasefire Centre, www.ceasefire.org.

Peshmerga Hospital. "Anti-Harassment Policy Implementation Report." Peshmerga Hospital, peshmergahospital.krd.

Middle East Research Institute-Kurdistan (MERI-K). "Strategies for Preventing Weapon Proliferation." MERI-K, www.meri-k.org.

International Organization for Migration (IOM). "Prevention Team: Strengthening GBV Prevention Mechanisms." IOM, www.iom.int.

CSO Network Kurdistan. "Collaborative Efforts in Gender-Based Violence Prevention." CSO Network, csonetwork.org.

United Nations Assistance Mission for Iraq (UNAMI). "Supporting Women Leaders in Kurdistan." UNAMI, www.uniraq.org.

UN Women. "Conflict Prevention Strategies in Kurdistan." UN Women, iraq.unwomen.org.

UNESCO. "Training for Female Journalists on Ethical Reporting." UNESCO, www.unesco.org.
International Organization for Migration (IOM). "Economic Empowerment and Gender Equality Initiatives in Kurdistan." IOM, www.iom.int.
Ministry of Labour and Social Affairs. "Reintegration Programs for Women in Detention." MOLSA, gov.krd.
Emma Organization. "Vocational Training and Economic Empowerment." Emma Organization, emmaorganization.org.
International Labour Organization (ILO). "GET Ahead Program in Iraq." ILO, www.ilo.org.
Baghdad Women Association (BWA). "Grants for Women's Economic Empowerment." BWA, bwa.org.
Czech Republic Consulate in Erbil. "Business Coaching for Women Entrepreneurs." Czech Republic Consulate, czechconsulate.com.
World Bank. "Supporting Women's Employment in the Kurdistan Region." World Bank, worldbank.org.
Ministry of Labour and Social Affairs. "Survey on Female Suicides and Mental Health." MOLSA, gov.krd.
United Nations Development Programme (UNDP). "Gender-Sensitive Early Warning Systems and WPS Initiatives." UNDP, undp.org.
Ministry of Labour and Social Affairs. "Awareness Campaigns for Women's Rights." MOLSA, gov.krd.
UN Women. "16 Days of Activism Against Gender-Based Violence." UN Women, iraq.unwomen.org.
High Council for Women and Development. "Eliminating Violence During Childbirth: Seminar Highlights." HCWD, hcwd.krd.
Rudaw Media Network. "PSAs on Women's Roles in Peacebuilding." Rudaw, rudaw.net.
United Nations Development Programme (UNDP). "Workshops on Preventing Violent Extremism and Supporting Civil Society." UNDP, www.undp.org.
SEED Foundation. "Ethical Reporting Training for Media Professionals." SEED Foundation, www.seedkurdistan.org.
United Nations Development Programme (UNDP). "Lalish Conference: Addressing Gender-Based Violence and Supporting Resilience." UNDP, www.undp.org.
Kurdistan Regional Government. "Prime Minister Masrour Barzani's Speech for Countering Hate Speech Conference in Erbil." Kurdistan Regional Government, 18 June 2023, gov.krd
حکومەتی هەرێمی کوردستان
"KRG Takes Action Against Rising Hate Speech." Shafaq News, 12 Aug. 2024, shafaq.com
شفق نيوز
For additional context, please visit the official website of the Ministry of Endowment and Religious Affairs حکومەتی هەرێمی کوردستان

12. پاشکۆکان

پاشکۆی یەکەم:

ئەو پرسیارانەی کە لە ڕێگەی چاوپێکەوتنی زانیاریدەرانی سەرەکی و گفتوگۆی گروپی فۆکەسەوە بە شێوەی چۆنایەتی و چەندایەتی لە ڕێگەی کۆبوونەوەی کەسی و ڕاپرسییە ئۆنلاینەکانەوە وەڵام دەدرێنەوە:

کۆڵەگەی یەکەم: بەشداریکردن

(ڕێکخراوەکەت چەند چالاکیی تواناسازی بۆ ئافرەتانی سەرکردە ئەنجامداوە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(ڕێکخراوەکەت چەند چالاکیی تواناسازی بۆ ڕاهێنانی ئافرەتان لە کارامەیی دانوستاندن و بەڕێوەبردنی قەیرانەکاندا ئەنجامداوە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(ئایا بەشداری ئافرەتانتان لە ڕۆڵی سەرکردایەتی و بڕیاردان بە ڕێژەی کەمتر لە 30% مسۆگەر کردووە؟) وردەکارییەکان و سیاسەتەکان لەو شوێنانەی کە گونجاون باس بکە:

کۆڵەگەی دووەم: پاراستن

(چەند ڕاپرسی ئەنجامدراوە بۆ ئەوەی ژمارەی ئافرەتان لە کەرتی یاساییدا دەستنیشان بکا؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند چالاکیی تواناسازی بۆ ئافرەتان لە کەرتی دادوەریدا ئەنجامدراوە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند چاکسازیی کارگێڕی جێبەجێ کراوە بۆ زیادکردنی بەشداری ئافرەتان لە پرۆژە مرۆیی و دامەزراوەییەکاندا؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند هەلی کار بۆ ئافرەتان بە هەماهەنگی لەگەڵ ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی ڕەخساوە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند دەرفەت بۆ پشتیوانی دەروونی یان کۆمەڵایەتی بۆ ئەو ئافرەتانەی کە بەهۆی شەڕەوە زیانیان بەرکەوتووە ڕەخساوە؟)

(چەند ڕاپۆرتتان بەرهەمهێناوە لەسەر دۆخی ئافرەتانی قوربانی توندوتیژی؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(ئایا ڕاپۆرتی ساڵانەت هەیە لەسەر توندوتیژی سێکسی؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

چالاکی:

(چەند دەستپێشخەریتان ئەنجامداوە بۆ هۆشیارکردنەوەی خەڵك سەبارەت بە هێڵی یارمەتی بەردەست بۆ ئافرەتان؟) وردەکاری زیاتر لەسەر ژمارە و جۆری چالاکییەکە بنووسە:

(چەند بنکەی تەندروستیتان بۆ ئافرەتانی قوربانی توندوتیژی دامەزراندووە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(تا چەند کارمەندانی بنکەی تەندروستی ڕازین لەو خزمەتگوزارییانەی پێشکەش دەکرێن؟) زانیاری چەندایەتی و چۆنایەتی پێشکەش بکە:

(چەند بنکەی تەندروستی لە هەر پارێزگایەك خزمەتگوزاری پشتیوانی دەرونی پێشکەش دەکەن؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:
(چەند پەناگەت بۆ پاراستنی ئافرەتان دامەزراندووە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند سیستەمتان لە کەرتی ئاسایش دامەزراندووە بۆ ئاسانکاری لە دەستنیشانکردنی ئەنجامدەرانی توندوتیژی؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چارەسەری چەند حاڵەتی هەڵسوکەوتی نادروستت کردووە کە تاوانبارانی تێدایە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند ئافرەتی زیانلێکەوتووی شەڕ خزمەتگوزاری تەندروستی و یاسایی و کۆمەڵایەتییان وەرگرتووە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند سەنتەرتان بۆ پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی بە ژنان و کچان دامەزراندووە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(پشتیوانی چەند بنکەی تەندروستی ژنان و کچان کراوە بۆ پەرەپێدانی کارەکانیان؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند بنکەی تەندروستی دەرونی بۆ ژنان و کچان دامەزراون؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند ئافرەت و کچ سوودمەند بوون لە خزمەتگوزارییە دەرونییەکان؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند مامۆستای ئایینی لەسەر پێکەوەژیانی ئاشتیانە و مافی ئافرەتان ڕاهێنراون؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

کۆڵەگەی سێیەم: ڕێگریکردن
(چەند هەڵمەتی میدیاییتان ئەنجامداوە بۆ هۆشیارکردنەوەی خەڵك لەسەر مافەکانی ئافرەتان؟) وردتر لەسەر ژمارە و جۆری چالاکییەکان:

(چەند ڕاپرسیتان لەسەر کاریگەری دەستپێشخەرییەکانتان ئەنجامداوە؟) وردتر لەسەر ژمارە و جۆر چالاکییەکان:

(چەند بەرنامە و پرۆژەتان جێبەجێ کردووە بۆ بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژی ئافرەتان؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند کەرەستەی پەروەردەییتان لەسەر مافی ئافرەتان بەرهەمهێناوە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(دەستپێشخەریەکانتان تا چ ڕادەیەك کاریگەری هەبووە لەسەر هەڵوێستی تاکەکان بەرامبەر مافەکانی ئافرەتان و پێکەوەژیانی ئاشتیانە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند بەرنامە و ڕاهێنانتان بۆ ڕزگاربووان و جەنگاوەرەکان ئەنجامداوە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(تا چ ڕادەیەك ڕاهێنانەکانتان کاریگەری لەسەر ڕەفتاری بەشداربووان هەبووە دوای ئەوەی سوودمەندبوون لێیان؟) وردەکارییەکان بە ڕێژەی سەدی و جۆری چالاکییەکە بخەرە ڕوو:

(ڕێژەی چەك کە لەلایەن لایەنە پەیوەندیدارەکان بەپێی یاسا دەستیان بەسەرداگرتوە چەندە؟) ژمارە و جۆری ئەو چالاکیانە ڕوون بکەوە کە بەشداریت تێدا کردووە:

(چەند لە ئافرەتە سەرکردەکانتان بەشدارییان لە هەڵمەتەکانی هۆشیارکردنەوە سەبارەت بە بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی کردووە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند پرۆژەی هاوبەشتان لەسەر مافەکانی ئافرەتان لە نێوان پارێزگاکاندا ئەنجامداوە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند خولی ڕاهێنانتان لەسەر نیشانەکانی ئاگادارکردنەوەی پێشوەختە توندوتیژی بۆ ڕێگریکردن لە توندوتیژی ئەنجامداوە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(ژمارەی دەرچوانی خولی ڕاهێنانەکانتان لەسەر نیشانەکانی ئاگادارکردنەوەی پێشوەختە توندوتیژی چەندە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(ئایا ڕێکخراوەکەت پشتگیری بەشداری ئافرەتان دەکەن لە هەموو قۆناغەکانی ڕێگریکردن لە توندوتیژیدا؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند ئافرەت بەشدارییان لە ڕاهێنان لەسەر یاساکانی ڕێگریکردن لە توندوتیژی کردووە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(ئایا بودجەکەت وەڵامی یەکسانی جێندەری دەداتەوە؟) دەربارەی گوژمەکە ڕوونکردنەوە بدە:

(دەست بە چەند پرۆژە کراوە بۆ پاڵپشتی ئافرەتان لە ڕووی داراییەوە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند ئافرەت لەسەر بەڕێوەبردنی بزنسی بچووکی سەربەخۆ ڕاهێنراون؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند ئافرەت ئامادە کراون بۆ ئەوەی کار لە کەرتی تایبەتدا بکەن؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند قەرزی بچووك دراوە بە ئافرەتانی زیانلێکەوتووی جەنگ؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند دەرفەت بۆ ئافرەتان ڕەخسێنراوە بۆ ئەوەی داهاتیان زیاد بکەن؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(چەند دەرفەتی ئابووری نوێتان بۆ ئافرەتان دروست کردووە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(پرۆژەی بزنسە بچووکەکانتان بۆ ئافرەتان تا چەند سەرکەوتوو بوون؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

(تا چەند ئافرەتانتان لە ئابووری وڵاتدا بەشداری پێکردووە؟) ژمارە و جۆری چالاکییەکان ڕوون بکەوە:

پاشکۆی دووەم:

بەشداربووان لە چاوپێکەوتنەکانی زانیاریدەرانی سەرەکی، گفتوگۆکانی گروپی فۆکەس، و ڕاپرسییەکانی پرسیارنامەی ئۆنلاین:

قەوارە حکومییەکان:

وەزارەتی سامانە سروشتییەکان: ئایار عومەر فەرەج
وەزارەتی شەهیدان: شاجوان تەحسین حەمەد
وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی: داستان عەبدولڕەحمان عەلی
وەزارەتی تەندروستی: د. بینا هەلکۆ ئەحمەد شەوقی
وەزارەتی پلاندانان: ڕاز هیدایەت محەمەدئەمین
وەزارەتی پێشمەرگە: جوان حەسەن
وەزارەتی پەروەردە: تەرزە فایەق ئەحمەد
دەستەی ئاماری هەرێمی کوردستان: پەرێز خۆشەوی عومەر
ژووری بازرگانی: شیرین یەحیا
وەزارەتی کشتوکاڵ و ئاو: هەروین سەڵاح ئەبوبەکر
بەڕێوەبەرایەتی بەرەنگاربوونەوەی ئافرەتان و خێزان: فێنك شەفیق، یانار سەردار جاسم، ئاوارە عەلی
وەزارەتی ناوخۆ: ڕیاز سدیق فریاد
وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی: ئەحمەد جاف
وەزارەتی دارایی: ئەدیبە عەلی
وەزارەتی لاوان و ڕۆشنبیری: ڤیان جەلال

ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان:

UN Women: موسعەب عوسمان، هاوژین حسێن، ئەنەس سەلامە
سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دانیشتوان: ئەژێ ئەمین
ڕێکخراوی نێودەوڵەتی کۆچ: ستین گابرێل و تەوحیدە کەبیر
ڕێکخراوی هاوکاری نێودەوڵەتی ئەڵمانی (GIZ): سوزان لایچتویس و کەژۆ لەتیف
گەڕان بەدوای زەمینەی هاوبەش: ساز جاف
پەیمانگای ئەمریکا بۆ ئاشتی: یۆمنا حیلمی

نوێنەرانی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی:

ڕێکخراوی ناحکومی ئێما - بەهار عەلی
ڕێکخراوی ناحکومی ڕێکخراوی هاریکاری یاسایی ژنان (WOLA) - شۆخان ئەحمەد
ڕێکخراوی ناحکومی - ڕێکخراوا داك بۆ گەشەپێدانا ژنا ئێزدی (Dak)- سۆزان سەفەر
گوڵستان ئەحمەد عوسمان
بەیان نوری
هانا شوان حەسەن
ئاری دڵشاد
شەیدا معروف مەحموود
تەلار کەمال
مارلین یوسف ڕەئوف
کانیاو بایز عەلی
دلسۆز شەفیق ئەمین
ڕەمزیە عەبدولوەهاب
عەزیز خودێدە خەلیف
کۆمەڵەی ئافرەتانی بەغدا - عێراق: جیهان حسێن مەحموود

گوڵی نیلوفەر: ڤیان ئەحمەد
بەیان ئیبراهیم ڕەحیم
ڕێکخراوی ناحکومی هەریوان: نەجبیر حسێن عەلی
ڕێکخراوا دەنگێ پیران و خێزانێ - عێراق: خەبات ئامێدی
ڕێکخراوی ناحکومی ئەلمەسەلە (المسلة) - سانا سەلام
ڕێکخراوی ناحکومی هەنگاو: دڵگەش سدیق ساڵح
شێرزاد مەحموود پیرموسا
لاڤا محەمەد حەمەئەمین
ڕێکخراوی ناحکومی - ڕێکخراوا داك بۆ گەشەپێدانا ژنا ئێزدی: گوڵستان عەلی سلێمان
بەفرین عوسمان مەحمود